

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oskar Sundin

Häktning och restriktioner i Norden

– en komparativ studie av häktningsreglerna i Sverige,
Danmark och Norge

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christian Häthén

Termin för examen: Period 1 HT 2017

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Summary	6
Förkortningar	8
1 Inledning	9
1.1 Allmänt.....	9
1.2 Syfte	10
1.3 Frågeställningar	10
1.4 Tematiska avgränsningar	10
1.5 Metod.....	11
1.6 Material.....	12
1.7 Teoretiska utgångspunkter	13
1.8 Forskningsläge	15
1.9 Disposition	16
2 Häktning	17
2.1 Bakgrund	17
2.2 Kriminalitetskravet	20
2.3 Egen kommentar till kriminalitetskravet	21
2.4 Beviskravet	22
2.5 Egen kommentar till beviskravet.....	22
2.6 Proportionalitetskravet.....	23
2.7 Egen kommentar till proportionalitetskravet	25
2.8 Häktningsskäl	26
2.8.1 Kollusionsfara	26
2.8.1.1 Sverige	27
2.8.1.2 Danmark	29
2.8.1.3 Norge.....	32
2.8.1.4 Egen kommentar	34
2.8.2 Flyktfara	36
2.8.2.1 Sverige	36
2.8.2.2 Danmark	37
2.8.2.3 Norge.....	37
2.8.2.4 Egen kommentar	38
2.8.3 Recidivfara	39
2.8.3.1 Sverige	39
2.8.3.2 Danmark	40
2.8.3.3 Norge.....	41
2.8.3.4 Egen kommentar	42
2.8.4 Häktning vid allvarlig brottslighet	43
2.8.4.1 Sverige	43
2.8.4.2 Danmark	44
2.8.4.3 Norge.....	45
2.8.4.4 Egen kommentar	46
2.8.5 Häktning på den misstänktes begäran	48
2.8.6 Egen kommentar till häktning på den misstänktes begäran	49

2.9 Tidsgränser och tidsfrister	49
2.9.1 Sverige.....	49
2.9.2 Danmark	50
2.9.3 Norge	51
2.9.4 Egen kommentar.....	51
2.10 Sammanfattande analys.....	53
3 Restriktioner och isolering vid häktning	55
3.1 Behovet av och faror med restriktioner.....	55
3.2 Sverige	59
3.2.1 Närmare om isolering.....	62
3.2.2 Reformförslag	63
3.3 Danmark.....	64
3.4 Norge.....	68
3.5 Sammanfattande analys.....	71
4 Avslutande analys	75
Käll- och litteraturförteckning	80
Rättsfallsförteckning	87

Sammanfattning

I denna uppsats jämförs de svenska häktnings- och restriktionsreglerna med motsvarande norska och danska regler. Uppsatsens syfte är att, utifrån skillnader mellan regelverken, undersöka vilka rättspolitiska argument som kan göras gällande för att de svenska häktnings- och restriktionsreglerna borde ändras. I uppsatsen används två metoder, komparativ metod och rättsanalytisk metod. Den komparativa metoden är själva jämförelsen mellan det svenska häktningsinstitutet och det danska samt norska häktningsinstitutet. Den rättsanalytiska metoden innefattar ett kartläggande av gällande rätt i Sverige, Danmark och Norge. Till skillnad från en rättsdogmatisk metod, öppnar den rättsanalytiska metoden upp för att låta värderingar ingå i analysen, exempelvis intresset av en effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet. Tillsammans används dessa metoder för att göra en analys de lege ferenda av de svenska häktnings- och restriktionsreglerna.

Undersökningen är uppdelad i två huvudavsnitt och analysen presenteras löpande. I det första huvudavsnittet undersöks och jämförs häktningsreglerna i Sverige med motsvarande danska och norska regler. Skillnader som visas i denna del är hur ett häktningsbeslut ska motiveras enligt svensk rätt jämfört med dansk och norsk rätt; den rättsliga lösningen för häktning vid allvarlig brottslighet; avsaknaden av tidsgränser för häktningar i svensk rätt jämfört med dansk rätt; skillnader i tidsfristerna för häktningar; skillnader i möjligheterna att begränsa kollusionsrisker genom att säkra muntlig bevisning före huvudförhandlingen. I analysen lyfts bland annat fram att förändringar bör göras av de svenska reglerna för motivering av häktningsbeslut, den särskilda regleringen av häktning vid allvarlig brottslighet och att tidsgränser för häktningar bör införas i svensk rätt.

I undersökningens andra del undersöks restriktionsreglerna. Skillnader som lyfts fram i detta avsnitt är att det i Danmark och i Norge är rätten som beslutar om restriktioner som kan innebära att den häktade isoleras, medan en domstol i Sverige ger åklagaren ett generellt tillstånd att meddela restriktioner mot den häktade. I både Danmark och Norge finns tidsgränser för hur länge en häktad får isoleras, medan det i Sverige helt saknas sådana tidsgränser. Vidare finns det skillnader i utformandet av de materiella förutsättningarna för restriktioner som innebär isolering, i svensk rätt jämförd med dansk och norsk rätt. Rättens motivering av beslut om restriktioner skiljer sig också åt i Sverige jämfört med Danmark och Norge. I analysen lyfts det bland annat fram att det tycks finnas skillnader i synen på proportionalitet vid restriktionsanvändningen i

Sverige jämfört med Norge och Danmark. Denna syn bör ändras genom att det i lag förtydligas *när* restriktioner som innebär isolering får meddelas och *hur länge* dessa restriktioner får meddelas.

I uppsatsens avslutande analys presenteras vilka utgångspunkter som bör vara styrande för riskbedömningen vid kollusionsfara för att säkra en rättstillämpning som innebär att häktning och restriktioner inte används i fler fall än nödvändigt. Den föreslagna riskbedömningen kan göras utan att ändringar görs i den materiella rätten, genom att det ställs krav på motiveringen av både häknings- och restriktionsbeslut. Vidare lyfts det fram att möjligheterna till att säkra muntlig bevisning tidigare i brottmålsprocessen bör utökas, för att begränsa kollusionsrisker och därmed behovet av häktning och restriktioner.

Summary

In this paper, the Swedish law regarding pre-trial detention and restrictions against detained persons are compared with equivalent Norwegian and Danish laws. On the basis of differences between Swedish law compared with Danish and Norwegian law, the survey's purpose is to study which justice political argument that can be made for a change of the Swedish law regarding detention and restrictions against detained persons. The survey uses two methods, comparative method and law analytic method. The comparative method is used for the comparison between the Swedish law regarding detention and restrictions, and the Danish and Norwegian law regarding detention and restrictions. The law analytic method includes examining the established law in Sweden, Denmark and Norway. In contrast to the law dogmatic method, the law analytic method opens up for values to be a part of the analysis, for example the interest of effective law enforcement and the interest of rule of law. Together these two methods are used for an analysis *de lege ferenda* of the Swedish law regarding detention and restrictions against detained persons.

The survey is divided into two main sections. In the first section, the Swedish law regarding detention and restrictions against detained persons, are examined and compared with equivalent Danish and Norwegian law. Shown differences include the rules regarding what the court's motivation of a detention order must include; the legal solution for detention in cases of serious criminal offences; the absence of time limits in Swedish law compared with Danish law, regarding the total time of detention; differences regarding the period of time the court can order a detention before a new detention order must be made or the detained person released; differences regarding the possibilities to limit the risk of a suspect tampering with evidence, by securing oral evidence without a main hearing. In the analysis its argued that the Swedish law should be changed in regard of the court's motivation of its detention order, the law regarding detention in cases of serious criminal offences and that time limits should be implemented in Swedish law, limiting the total period of detention.

In the second section of the survey, the law regarding restrictions against detained persons are examined. Shown differences include that in Denmark and Norway, it's the court that orders restrictions that leads to isolation of the detained. In Sweden, the court gives the prosecutor permission to order restrictions against the detained. Further more, there are time limits in Danish and Norwegian law regarding the total time a detained person may be isolated, while there are no such time limits in Swedish law. There are also differences in the material

prerequisites for deciding on restrictions that lead to an isolation of the detained. The Swedish law regarding the court's motivation of a restriction order also differ compared to the Norwegian and Danish law. In the analysis it's argued that it appears to be differences in the view of proportionality regarding the use of restrictions, in Sweden compared to Norway and Denmark. This view needs to be changed in Sweden, by passing laws that clarifies *when* restrictions that leads to isolation may be used, and *for how long* those restrictions may be used.

In the concluding analysis, a few main points are presented, that should be decisive in the risk assessment that the court must do when it examines a risk of tampering with evidence, in order to secure that detentions and restrictions are not used in more cases than necessary. This risk assessment could be implemented without a change of the material law, but by demanding that the court must motivate a detention order and a restriction order. Further more, it's argued that the possibilities to secure oral evidence earlier in the criminal trial procedure should be extended. This should be done in order to limit the risk of a suspect tampering with evidence, and therefore the need of detention and restrictions.

Förkortningar

Bet.	Betänkning
Brå	Brottsförebyggande rådet
CAT	Committee Against Torture
CPT	European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
Dir.	Kommittédirektiv
HD	Högsta domstolen
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RT	Norsk Retstidende
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Allmänt

Få frågor inom straffrättsprocessen har de senaste åren varit så omdiskuterad i Sverige som frågan om häktning och restriktioner. Häktning och restriktioner är mycket ingripande tvångsmedel som riktas mot en potentiellt oskyldig person. Sverige har länge utsatts för kritik, bl.a. från internationella kontrollorgan, för att restriktioner med isolering som följd används i stor omfattning samt för att det saknas tidsgränser för hur länge en misstänkt kan häktas.¹ Kritiken har lett till att regeringen har tillsatt en kommitté – Häktes- och restriktionsutredningen² – som under 2016 har presenterat förslag på reformer med syfte att begränsa restriktionsanvändningen, antalet häktningar och häktningstiderna.

Sveriges grannländer Danmark och Norge har liknande processordningar som Sverige och använder, liksom Sverige, både häktning och restriktioner inom sina straffrättsprocesser. Både Danmark och Norge har kritiserats av samma internationella organ som kritiserat Sverige. Kritiken har framförallt grundats i en frekvent användning av isolering mot häktade. Kritiken har lett till att både Danmark och Norge har genomfört reformer som syftat till att åstadkomma en mer återhållsam användning av restriktioner.³ Medan förekomsten av isolering i svenska häkten har fortsatt vara hög, har förekomsten sjunkit i både Danmark och Norge.⁴

En fråga som har intresserat mig är huruvida det finns betydelsefulla skillnader i den rättsliga behandlingen av både häktnings- och restriktionsfrågan i Danmark och Norge jämfört med Sverige. Ett bra sätt att kritiskt utvärdera den egna rättsordningen är att jämföra ett inhemskt rättsligt institut med motsvarande utländska rättsliga institut.⁵ I denna uppsats har jag velat undersöka den danska och norska regleringen av häktning och restriktioner, för att jämföra dessa med den svenska regleringen. Genom en sådan jämförelse har jag velat synliggöra skillnader och utvärdera om skillnaderna kan användas som argument för att förändra den svenska rätten. Således har jag utifrån en komparativ studie velat undersöka vilka de lege ferenda-argument som kan göras gällande i förhållande till det svenska häktningsinstitutet.

¹ Se SOU 2016:52, s. 75 ff.

² Se SOU 2016:52.

³ Se Horn 2017, s. 149 ff; Smith m.fl. 2008, s. 563 ff.

⁴ Se Horn m.fl. 2013, s. 181 f.

⁵ Se Bogdan 2003, s. 28.

1.2 Syfte

Uppsatsens övergripande syfte är göra en jämförelse mellan de svenska häktnings- och restriktionsreglerna med motsvarande norska och danska regler. Detta kan delas upp i två delsyften. Det första delsyftet är att skapa en förståelse för vilka skillnader som finns mellan ländernas regelverk gällande häktning och restriktioner. Det andra delsyftet är att – utifrån komparationen – undersöka vilka rättspolitiska argument som talar för och emot en ändring av de svenska häktnings- och restriktionsreglerna.

1.3 Frågeställningar

1. Vilka skillnader finns i förutsättningarna för att en brottsmisstänkt person ska kunna häktas eller fortsätta häktas enligt svensk rätt jämfört med dansk och norsk rätt?
2. Vilka skillnader finns i förutsättningarna för att en häktad person ska kunna meddelas restriktioner enligt svensk jämfört med dansk och norsk rätt?
3. Utifrån svaret på fråga 1–2: Vilka rättspolitiska argument kan göras gällande för att de svenska häktnings- och restriktionsreglerna borde ändras?

1.4 Tematiska avgränsningar

Häktning och restriktioner är straffprocessuella tvångsmedel som tillämpas i många olika typer av situationer och aktualiserar flera problemställningar. Jag har därför behövt göra avgränsningar. Således kommer uppsatsen inte att behandla frågor om häktning av psykiskt störda lagöverträdare och unga lagöverträdare. Frågor om gripande, anhållande, häktning enligt 24 kap. 2 § rättegångsbalken (s.k. utredningshäktning) och förlängt anhållande enligt 764 § retsplejeloven kommer inte att undersökas. Häktning på grund av att den misstänktes identitet och hemvist är okänd, eller p.g.a. villkorsbrott vid villkorlig dom eller frigivning kommer inte att behandlas. Vidare kommer restriktioner som disciplinpåföljd eller säkerhetsåtgärd inom häktet samt självvald isolering, inte att behandlas.

Häktning och restriktioner innebär ingrepp i den enskildes rörelsefrihet utan att personens skuld har fastslagits av en domstol. Detta aktualiserar frågor om häktning utifrån ett människorättsligt perspektiv och betydelsen av bl.a. Europakonventionen. Internationella konventioners innehåll och rättsliga betydelse för respektive rättsordning kommer dock inte att behandlas.

1.5 Metod

För att uppfylla syftet används flera metoder. För att möjliggöra en komparation är det först och främst nödvändigt att undersöka innehållet i de jämförda ländernas rättsregler.⁶ Detta uppnås genom en rättsdogmatisk metod. Metoden innebär att jag undersöker och kartlägger gällande rätt utifrån material vars auktoritet erkänns av respektive lands rättskällexperten, d.v.s. lagtext, förarbeten, prejudikat och doktrin.⁷ Dock är uppsatsens syfte inte enbart att kartlägga gällande rätt i de tre rättsordningarna och jämföra dessa, utan även att undersöka vilka rättspolitiska argument som kan göras gällande för att svensk rätt bör ändras, vilket per definition inte är gällande rätt. Metoden kan därför inte beskrivas som en renodlad rättsdogmatisk metod. Istället används en s.k. rättsanalytisk metod. Den rättsdogmatiska metoden är en del av denna metod, men den rättsanalytiska metoden är mer obunden av de traditionella rättskällorna och är mer öppen för att ge utrymme för värderingar, exempelvis intresset av en effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet. Härigenom kan annat material vägas in som är relevant för analysen.⁸ Den rättsanalytiska metoden innefattar också drag av rättspolitisk metod.⁹ Rättspolitisk metod innebär en analys kring huruvida gällande rätt bör ändras, exempelvis sett från ett visst perspektiv eller värdering. För att analysen ska vara så objektiv och balanserad som möjligt är det viktigt att utgångspunkterna för analysen redovisas.¹⁰ Dessa redovisas i avsnitt 1.7.

Den komparativa metod som används i uppsatsen innebär att jag försöker kartlägga likheter och skillnader mellan de jämförda rättsordningarna.¹¹ Som framgår av syftet och frågeställningarna, ligger fokus på skillnader mellan svensk rätt å ena sidan och dansk och norsk rätt å andra sidan. För att undersöka skillnader är det dock nödvändigt att också undersöka likheter. Detta eftersom likheter och skillnader är två sidor av samma mynt – en likhet är en avsaknad av skillnad och vice versa.¹² Jämförelsen är materiell mikrojämförelse. Det innebär att jag jämför rättsordningarnas materiella innehåll avseende ett visst rättsligt institut (häktning).¹³ Genom komparationen skapas en bättre förståelse för de svenska häktningsreglerna och resultatet av komparationen kan användas i en de lege ferenda-analys av svensk rätt. Detta eftersom en komparation kan bidra med kunskap av de erfarenheter som finns i Norge och Danmark avseende häktning och

⁶ Se Bogdan 2003, s. 56.

⁷ Se Kleineman 2014, s. 21, 40 f.

⁸ Se Sandgren 2015, s. 46 f.

⁹ Se Sandgren 2015, s. 46 f.

¹⁰ Se Sandgren 2015 s. 47 f.

¹¹ Se Bogdan 2003, s. 21.

¹² Jmf. Bogdan 2003, s. 57 ff.

¹³ Se Bogdan 2003, s. 56 f.

restriktioner.¹⁴ I avsnitt 1.7 redogörs för vissa teoretiska utgångspunkter för komparationen, avseende jämförbarheten mellan rättsordningarna.

Slutligen måste översättningsproblematiken kommenteras. Häktning, varetektsfængsling eller varetægtsfængsling? Restriktioner, restriktioner eller indskrænkninger? För att göra undersökningen och analysen så begriplig som möjlig har det varit nödvändigt att, så långt som möjligt, använda en enda term. I uppsatsen har jag valt att utgå från den svenska terminologin. För att ta några exempel innebär det att ett straffprocessuellt frihetsberövande beslutat av domstol, benämns som häktning i denna uppsats; inskränkningar i den häktades rättigheter benämns som restriktioner; fara att den misstänkte ska begå nya brott benämns recidivfara, och så vidare. Det ska dock betonas att när en term som *hæktning* används i uppsatsen, ska det inte förstås som helt motsvarande den svenska häktningen, d.v.s. inkluderat de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en häktning enligt svensk rätt ska föreligga. Hur respektive begrepp ska förstås enligt respektive rättsordning förklaras i undersökningen. Vissa rekvisit har jag valt att inte översätta, när det riskerar att vilseleda både mig och läsaren att tolka in svensk rätt i en dansk eller norsk rättsterm, exempelvis att ”mistenkt på skjellig grunn” förstås som den svenska bevistermen ”skäligen misstänkt”.¹⁵

1.6 Material

För att undersöka innehållet i de svenska, danska och norska rättsordningarna har jag använt mig av lagtext, förarbeten, rättsfall och doktrin – d.v.s. material vars auktoritet erkänns enligt respektive lands rättskällehära.

För att fördjupa undersökningen och skapa underlag för rättspolitiska värderingar, har jag undersökt svenska, danska och norska rättsvetenskapliga artiklar och litteratur som kommenterar gällande rätt och rättstillämpningen. Förarbeten och kommittébetänkanden har också varit en viktig del för att – när det är relevant – fördjupa förståelsen för de rättspolitiska övervägningar som ligger bakom gällande rätt i respektive land. Vidare har jag använt mig av myndighetsrapporter med granskningar av rättstillämpningen och gällande rätt samt rapporter och granskningar från internationella kontrollorgan. Jag har även använt myndighetsrapporter som innehåller statistik angående häknings- och restriktionsanvändningen, för att fördjupa förståelsen för rättstillämpningen.

¹⁴ Se Bogdan 2003, s. 28 f.

¹⁵ Jmf. Bogdan 2003, s. 48 ff.

För att skapa en förståelse för förhållandena på häkten och de hälsomässiga följderna av isolering, har jag använt mig av psykologiska och rättsociologiska undersökningar. Jag har även använt en nyhetsartikel från SVT Nyheter, angående självmordsförsök på svenska häkten.

En stor del av materialet har hämtats som PDF-filer från internet, men det redovisas inte som elektroniska källor.

1.7 Teoretiska utgångspunkter

Gällande uppsatsens komparation är en teoretisk utgångspunkt att rättsordningarna i Sverige, Danmark och Norge i grunden liknar varandra. Detta beror på en gemensam kulturell bakgrund och en tradition av samarbete och utbyte vid lagstiftning. Det är vanligt att ett led i beredningen av nya lagar i länderna, innefattar ett inhämtande av vilka regler som gäller i övriga skandinaviska länder. Eftersom utgångspunkten är att ländernas rättsregler liknar varandra, ligger fokus i komparationen på vilka skillnader som finns. Som nämnts ovan är dock skillnader och likheter två sidor av samma mynt.¹⁶

Vad gäller de rättspolitiska argumenten som kommer undersökas i uppsatsen, ska jag här kort redogöra för centrala begrepp och intressen som argumenten i uppsatsen kommer härledas ur. Jag har valt att utgå från fyra huvudsakliga intressen som aktualiseras inom straffrättsprocessen: rättsäkerhet, humanitet, rättseffektivitet och brottsprevention.

Rättsäkerhet är ett brett begrepp som är svårt att definiera.¹⁷ Mellqvist definierar rättsäkerhet som bl.a. innefattande den enskildes skydd vid det allmännas maktutövning.¹⁸ Enligt Zila omfattar rättsäkerhetsbegreppet tre huvudsakliga aspekter. Den första aspekten är ett godtyckesförbud, vilket innebär att medborgarna ska kunna lita på att materiella rättsregler verkligen blir tillämpade och att de tillämpas utan ovidkommande hänsyn. Den andra aspekten är att medborgarna ska lita på att de formella rättsreglerna som gäller också blir tillämpade. Den tredje aspekten är att rättssystemet tillhandahåller medborgarna någon form av skydd för det fall att domstolar eller myndigheter inte iakttar godtyckesförbudet eller inte tillämpar de formella reglerna som finns.¹⁹

¹⁶ Jmf. Bogdan 2003, s. 57 ff.

¹⁷ Se Zila 1990, s. 284.

¹⁸ Se Mellqvist 2013, s. 754.

¹⁹ Se Zila 1990, s. 290.

I denna uppsats utgår jag från att rättsäkerhet innebär trygghet och förutsebarhet för enskilda vid det offentliga maktutövning. I detta ingår att reglerna om häktning och restriktioner ska vara utformade på ett sätt som gör att dessa tvångsmedel inte används i andra fall än när det är motiverat. I en utopi innebär det exempelvis att häktning på grund av flyktfara endast används i de fall då den misstänkte verkligen hade flytt om hen inte häktats, och att häktning inte används i de fall då den misstänkte inte hade flytt, oaktat att det funnits en risk för flykt när häktningsfrågan prövades. Detta kan jämföras med rättsäkerhetens betydelse inom straffrätten, att ingen oskyldig ska dömas till straffansvar.

Humanitet definieras i Nationalencyklopedin som ett sinne för medmänniskors värdighet och grundläggande rättigheter, vilket bl.a. yttrar sig i medkänsla och medmänskligt uppträdande.²⁰ Humanitet utgår från tanken att alla människor har ett egenvärde och ska behandlas anständigt.²¹ Inom straffrättens påföljdssystem innebär kravet på humanitet att straff som är grymma, omänskliga eller orättfärdiga är helt oacceptabla.²² Humanitet är ett intresse som även måste beaktas vid användningen av häktning och restriktioner. Det är således viktigt att misstänkta inte utsätts för ingrepp som är grymma, omänskliga eller orättfärdiga.

Rättseffektivitet innefattar det samhällliga intresset av att brott utreds, att ordningen i samhället upprätthålls och att samhällets resurser används så effektivt som möjligt, bl.a. genom att det är ”billigt” och ”lätt” att ”komma åt” brottslingar.²³ En hög rättseffektivitet ökar således sannolikheten för att brott klaras upp och att brottslingar lagförs. Rättseffektivitet är ett medel för att uppnå andra mål, bl.a. brottsprevention. Vad gäller häktning och restriktioner innebär rättseffektivitet att reglerna ska utformas på ett sätt som skapar goda förutsättningar att så effektivt som möjligt kunna lagföra och begränsa brottslighet.

Brottsprevention innebär att brott som annars hade begåtts, förhindras genom förebyggande åtgärder. Detta kan ske genom att personer som annars hade begått brott förblir laglydiga eller genom att man strävar efter ett förkortande av kriminella karriärer, ett minimerande av allvarligheten i brotten eller ett förebyggande av återfall i brott.²⁴ Det kommer framgå av uppsatsen, att frågor om brottsprevention också aktualiseras vid användandet av häktning – d.v.s. att häktning inte enbart används som medel för att realisera ett straffansvar och döma ut straff.

²⁰ Se Nationalencyklopedin, humanitet.

²¹ Se Jareborg & Zila 2014, s. 91.

²² Se Träskman 2003, s. 178.

²³ Se Asp m.fl. 2013, s. 55 ff; Mellqvist 2013, s. 753 f.

²⁴ Se Knutsson 1998, s. 231.

Slutligen är min teoretiska utgångspunkt att dessa intressen ska stå i rimlig proportion i förhållande till varandra, eftersom en väldigt hög rättseffektivitet kan innebära en väldigt låg rättssäkerhet och vice versa.

1.8 Forskningsläge

Vad gäller den svenska rättsvetenskapliga forskningen ska Kerstin Nordlöfs avhandling om gripande, anhållande och häktning från 1987 lyftas fram. Avhandlingen undersöker diskrepanser mellan lag och praxis.²⁵ Frågor om häktning och restriktioner berörs av Gunnel Lindberg och Torleif Bylund inom ramen för deras forskning om tvångsmedel inom straffrättsprocessen.²⁶ Marieke Persson, Erik Holm och Helén Örnemark Hansen har i en artikel lyft fram problemet med långa häktningstider i Sverige.²⁷ Vidare är problemen med häktningsspåfrestningar ämne för en artikel skriven av Sofia Lindow. Artikeln är grundad på Lindows examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund och är publicerad i SvJT.²⁸

I Danmark har Hans Gammeltoft-Hansen ägnat sin rättsvetenskapliga avhandling från 1976 åt häktningsproblematiken.²⁹ Vidare berörs häktningsfrågan inom ramen för professor Eva Smiths forskning om dansk straffrättsprocessrätt.³⁰ Under 2017 publicerades en tvärvetenskaplig studie med rättsociologiskt, kriminologiskt och historiskt perspektiv, utförd av Peter Scharff Smith och Janne Jakobsen.³¹

I Norge har Merete Havre skrivit sin rättsvetenskapliga avhandling om häktning och, utifrån mänskliga rättigheter, undersökt hur proportionaliteten i häktningsfrågor avgörs enligt norska häktningsreglerna.³² Advokaten Thomas Horn har skrivit sin rättsvetenskapliga avhandling om användandet av isolering vid häktning i Norge och hur detta förhåller sig till mänskliga rättigheter.³³

²⁵ Se Nordlöf 1987.

²⁶ Se Bylund 1993; Lindberg 2012.

²⁷ Se Persson m.fl. 2017.

²⁸ Se Lindow 2009.

²⁹ Se Gammeltoft-Hansen 1976.

³⁰ Se Smith m.fl. 2008.

³¹ Se Scharff Smith & Jakobsen 2017.

³² Se Havre 2015.

³³ Se Horn 2017.

Vad gäller forskning om isoleringens konsekvenser och effekter på hälsan hos den isolerade, hänvisas till en genomgång av Brå i en rapport om häktning och restriktioner i svenska häkten från 2017.³⁴ I Sverige har hälsoeffekterna av restriktioner vid häktning studerats på uppdrag av Kriminalvården.³⁵ Även i Norge och Danmark har det gjorts studier om effekterna av isolering och förekomsten av psykisk ohälsa hos häktade som isoleras.³⁶

1.9 Disposition

För att möjliggöra en löpande komparativ analys, har jag valt att presentera svensk rätt och det komparativa materialet samlat i två avsnitt. Det mer traditionella alternativet hade varit att tillägna ett avsnitt åt varje rättsordning.

I undersökningens första del redogörs för de generella förutsättningarna för att en person ska kunna häktas enligt svensk, dansk och norsk rätt. I denna del analyseras, utifrån den första frågeställningen, skillnaderna mellan svensk rätt jämförd med dansk och norsk rätt. Vidare undersöks vilka rättspolitiska invändningar som kan göras gällande i förhållande till de svenska häktningsreglerna, vilket knyter an till den tredje frågeställningen. Avsnittet avslutas med en sammanfattande analys.

I undersökningens andra del undersöks skillnader i rättsordningarnas regler om restriktioner vid häktning. Tonvikten här ligger på restriktioner som innebär att den häktade isoleras under häktningen och avsnittet besvarar den andra frågeställningen. Avsnittet avslutas med en analys, med fokus på skillnaderna mellan svenska regler om restriktioner jämförda med motsvarande norska och danska regler. Utifrån den komparativa analysen, undersöks vilka rättspolitiska argument som kan göras gällande i förhållande till de svenska restriktionsreglerna, vilket knyter an till den tredje frågeställningen.

Uppsatsen avslutas med en analys där jag framförallt kommer lyfta fram vilka ändringar som jag anser behöver göras av de svenska häktningsreglerna. Avsnittet utgår från den tredje frågeställningen.

³⁴ Se Brå rapport 2017, s. 65 ff.

³⁵ Se Holmgren m.fl. 2011.

³⁶ För en redogörelse av dessa studier, se Horn 2017, s. 36 ff.

2 Häktning

2.1 Bakgrund

Häktning är ett straffprocessuellt tvångsmedel som innebär att en person som misstänks för ett brott berövas sin frihet. Häktning har många likheter med det traditionella fängelsestraffet, åtminstone från den häktades perspektiv.³⁷ En stor skillnad är att häktning är ett frihetsberövande utan att den enskildes skuld har fastslagits av en domstol. Häktning innebär således ett stort avsteg från oskyldighetspresumtionen.³⁸

Häktning är ett mycket stort ingrepp för den enskilde. Genom häktning inskränks – med stöd i lag – de flesta av den enskildes grundläggande fri- och rättigheter. Hen rycks från sin sociala miljö, sitt familjeliv och sitt arbetsliv för att i häkte tillägna en oviss tid under kontroll och bevakning.³⁹ Många av de häktade upplever tiden i häktet som värre än tiden på fängelset.⁴⁰ I vissa fall kan den häktade också åläggas restriktioner som innebär ytterligare inskränkningar i bl.a. rätten att ta emot besök, ringa telefonsamtal och rätten att vistas tillsammans med andra intagna, vilket är ämnet för avsnitt 3.

Möjligheten att häkta anses nödvändig för att de brottsbekämpande myndigheterna ska kunna bedriva effektiva utredningar och för att lagföring av vissa brott alls ska kunna ske.⁴¹ Vidare anses häktning nödvändigt för att i vissa fall kunna förhindra en misstänkt från att begå brott⁴² och för att hindra en misstänkt från att fly eller undanhålla sig lagföringen eller verkställigheten av ett fängelsestraff.⁴³ Detta behov anses vara särskilt stort när misstanken gäller ett mycket allvarligt brott.⁴⁴

Häktningsinstitutet innebär således en tydlig intressekonflikt mellan framförallt – men inte uteslutande⁴⁵ – den enskildes behov av rättssäkerhet och det samhälleliga behovet av effektiva

³⁷ Se Ekelöf m.fl. 2006, s. 51.

³⁸ Se Smith m.fl. 2008, s. 537.

³⁹ Se Ekelöf m.fl. 2006, s. 51.

⁴⁰ Se Scharff Smith & Jakbosen 2017, s. 188.

⁴¹ Se avsnitt 2.8.1.

⁴² Se avsnitt 2.8.3.

⁴³ Se avsnitt 2.8.2.

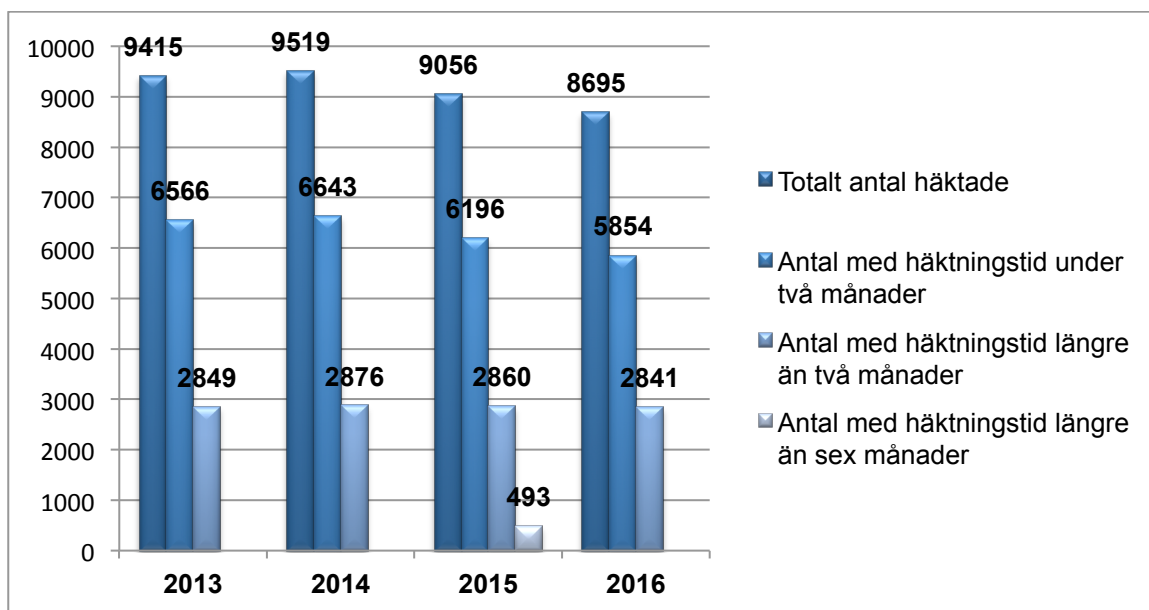
⁴⁴ Se avsnitt 2.8.4.

⁴⁵ Som kommer framgå av den fortsatta framställningen aktualiseras vid häktning också intresset av brottsprevention och humanitet.

brottsutredningar. Hur dessa intressen bör vägas mot varandra är en rättspolitisk fråga⁴⁶, och gällande rätt i respektive land är ett resultat av den avvägning som har gjorts mellan dessa intressen.

För att ge en bild av användningen av häktning i Sverige, Danmark och i Norge, presenteras nedan statistik angående antal avslutade häktningar och häktningstider i Sverige och Norge under 2013–2016 samt antal avslutade häktningar och häktningstider i Danmark under 2013–2015.

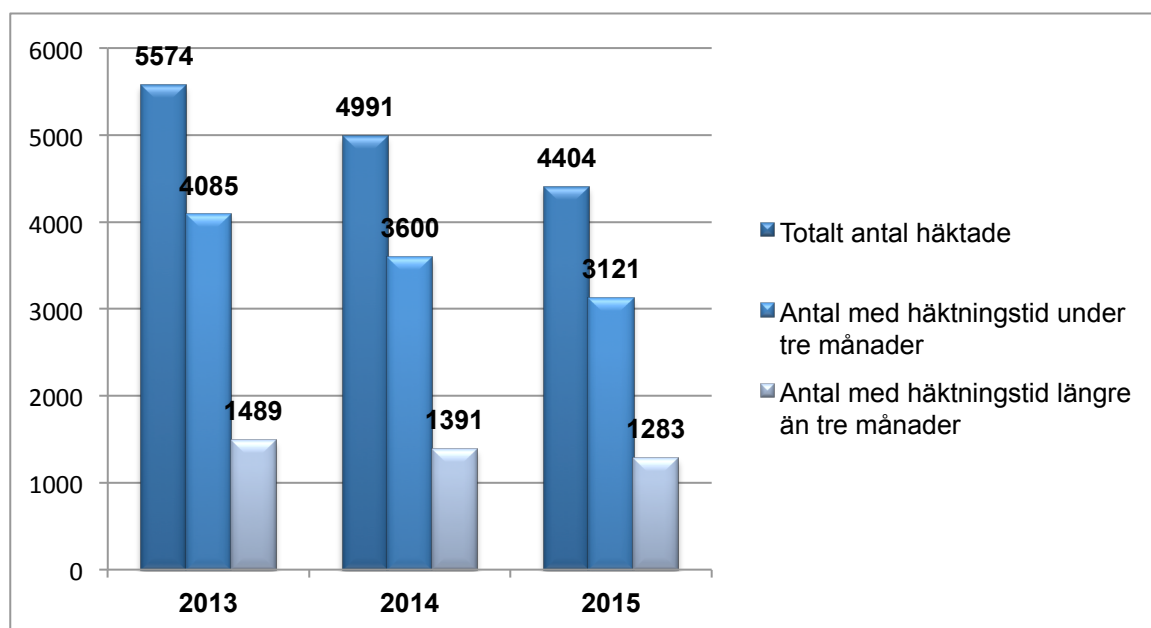
Antal häktade och häktningstider i Sverige⁴⁷

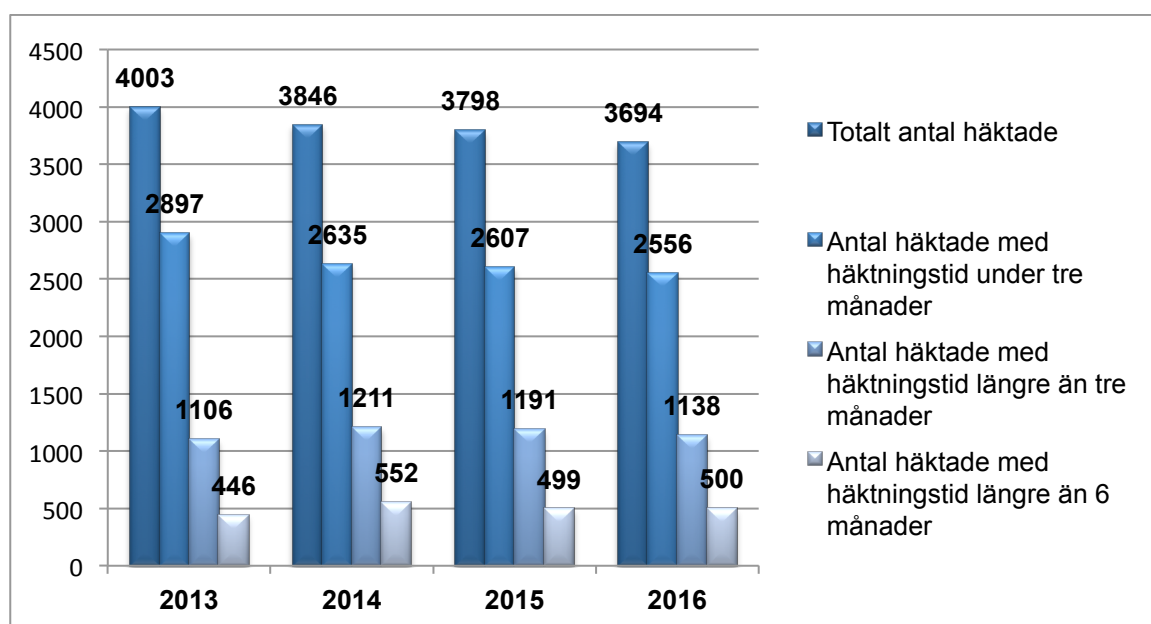
⁴⁶ Se Smith m.fl. 2008, s. 536 f.

⁴⁷ Se Åklagarmyndighetens årsredovisning 2015-2016; SOU 2016:52, s. 117.

Antal häktade och häktningstider i Danmark⁴⁸

Antal häktade och häktningstider i Norge⁴⁹

Det är inte möjligt att jämföra ”hur mycket” häktning används i länderna, utan att beakta en jämförelse i effektivitet hos ländernas brottsbekämpande myndigheter samt förekomsten av häktningsgrundande kriminalitet. Av statistiken kan man dock utläsa att det inte tycks finnas någon större skillnad i andelen häktningar som överstiger två–tre månader mellan länderna. Endast Norge redovisar de riktigt långa häktningstiderna som överstiger sex månader. I Sverige har Häktes- och restriktionsutredningen inhämtat statistik över riktigt långa häktningstider under

⁴⁸ Se Rigsadvokaten 2016, langvarige varetægtsfængslinger.

⁴⁹ Se Norske Kriminalomsorgens årsredovisning 2013–2016.

2015. En jämförelse mellan Sverige och Norge av andelen riktigt långa häktningstider under 2015, visar att dessa är vanligare i Norge än i Sverige. Vidare framgår av statistiken att det i länderna finns en nedåtgående trend i antalet häktningar.

Förutsättningarna för att häkta en misstänkt person har en mycket snarlik systematik i svensk, dansk och norsk rätt. Förutsättningarna kan delas upp i kravet på de *generella förutsättningarna* och kravet på *särskild häktningsgrund*.⁵⁰ I huvudsak innebär de generella förutsättningarna att personen som begärs häktad ska var misstänkt för en brottslig gärning av visst allvar (*kriminalitetskravet*) och att misstanken mot personen uppgår till en viss styrka (*beviskravet*). Därutöver måste häktningen vara proportionerlig (*proportionalitetskravet*). Kravet på en särskild häktningsgrund innebär att det måste finnas en grund som motiverar häktningen och gör den nödvändig. Som utgångspunkt räcker det inte med att det finns en stark misstanke om att en person gjort sig skyldig till ett allvarligt brott för att häktning ska kunna ske.

I Sverige är häktning reglerat i 24 kap. rättegångsbalken. I Danmark regleras häktning i 70 kap. retsplejeloven. De norska häktningsreglerna är intagna 14 kap. straffeprosessloven.

I följande avsnitt kommer jag att redogöra för de generella förutsättningarna för häktning samt de särskilda häktningsgrunderna enligt svensk, dansk och norsk rätt. Därefter kommer jag att redogöra för vilka tidsfrister och tidsgränser som gäller vid häktning i Sverige, Danmark och Norge. Analysen presenteras löpande i framställningen och avsnittet avslutas med en sammanfattande analys.

2.2 Kriminalitetskravet

Kriminalitetskravet enligt svensk, dansk och norsk rätt relaterar till det misstänkta brottets straffskala och innebär att brottet måste vara av visst allvar för att häktning ska kunna ske. Enligt svensk rätt måste den som begärs häktad vara misstänkt för ett brott för vilket fängelse i ett år eller mer är föreskrivet, enligt 24 kap. 1 § RB. Det som är avgörande är om detta fängelsestraff ingår i det aktuella brottets straffskala, inte huruvida personen verkligen kommer dömas till ett sådant fängelsestraff. Alternativ till denna ordning som förkastades av lagstiftaren var att låta den förväntade påföljden avgöra om häktning får ske, eller att begränsa häktning till vissa typer av brott.⁵¹

⁵⁰ Jmf. Smith m.fl. 2005, s. 502 ff.

⁵¹ Se prop. 1986/87:112, s. 29.

Enligt dansk rätt måste det brott som den häktade misstänks för, kunna leda till ett fängelsestraff på ett år och sex månader eller mer, enligt 762 § första stycket retsplejeloven. Vidare krävs att brottet faller under allmänt åtal, vilket dock inte har någon praktisk betydelse eftersom de allra flesta brott som inte faller under allmänt åtal har en lägre straffskala än ett år och sex månader.⁵² I likhet med svensk rätt, krävs det inte att det finns anledning att tro att påföljden vid en fällande dom kommer att bli fängelse i ett år och sex månader eller mer.⁵³

Enligt norsk rätt kan en person häktas om det brott hen misstänks för kan leda till fängelse i sex månader eller mer, enligt 171 § första stycket (jmf. 184 § andra stycket) straffeprocessloven. Jämfört med att låta rätten göra en bedömning i varje enskilt fall om gärningen är tillräckligt straffvärd, ansåg den norska lagstiftaren att straffskalan var en lagtekniskt enkel lösning som ger ett bra uttryck för den misstänkta gärningens straffvärde samtidigt som det innebar en spärr mot skönsmässiga bedömningar, till skada för den enskilde.⁵⁴

Havre anser att det norska kravet på straffskalan är så lågt att det kan ifrågasättas om syftet att begränsa de skönsmässiga bedömningarna uppnås. Utrymmet för skönsmässiga bedömningar blir stort när en person misstänks för ett brott som maximalt kan ge fängelse i sex månader. Hon anser att kravet borde kunna sättas högre för vissa grupper, exempelvis för barn.⁵⁵

2.3 Egen kommentar till kriminalitetskravet

Kriminalitetskravet är lagtekniskt detsamma i Sverige, Danmark och i Norge. Det finns dock skillnader i hur sträng påföljd som brottet ska kunna ge. Vid en onyanserad jämförelse framgår att Danmark ställer högst krav på gärningens straffvärdighet, därefter Sverige och slutligen Norge, som ställer lägst krav. En sådan jämförelse utgår dock från att länderna har i stort sett samma straffskalor för samma typ av brott, vilket inte är givet.

Jag anser, liksom Havre, att utrymmet för skönsmässiga bedömningar blir stort om kriminalitetskravet ställs lågt, vilket kan skada rättssäkerheten, framförallt i fall när brottet nätt och jämnt uppnår kriminalitetskravet. Det skönsmässiga utrymmet innebär en risk för att lika fall

⁵² Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 130.

⁵³ Se Smith m.fl. 2005, s. 502; Jmf. Gammeltoft-Hansen 1989, s. 130; Gammeltoft-Hansen räknar även kravet på att fängelse ska antas kunna dömas ut i det enskilda fallet till kriminalitetskravet. Jag har valt att sortera detta under proportionalitetskravet.

⁵⁴ Se Ot. prp. Nr 53 1983-1984, s. 18.

⁵⁵ Se Havre 2015, s. 112 f.

bedöms olika. Sett till behovet av effektivitet i straffrätten, är ett lägre krav bra eftersom det innebär en flexibel ordning som gör det möjligt att i enskilda fall – när det är motiverat – häkta en person även om brottet inte är särskilt allvarligt. Vidare ska alltid en proportionalitetsbedömning göras, vilket är tänkt att skydda den enskilde mot oproportionerliga ingrepp. Men kravet kan inte ställas så lågt, att syftet med kriminalitetskravet helt sätts ur spel.

2.4 Beviskravet

För att en person ska kunna häktas enligt svensk rätt krävs att misstanken mot personen uppgår till sannolika skäl, enligt 24 kap. 1 § första stycket RB. För att sannolika skäl ska föreligga krävs att omständigheterna är sådana att misstanken framstår som berättigad vid en objektiv bedömning.⁵⁶ Sannolika skäl kan föreligga även om det finns en osäkerhet i flera hänseenden om ett händelseförlopp och den misstänktes roll i händelseförloppet.⁵⁷

Enligt dansk rätt måste det föreligga en ”begrundet misstanke”, enligt 762 § första stycket retsplejeloven. Det krävs att objektiva omständigheter med betydlig styrka talar för att den misstänkte är skyldig till brottet hen misstänks för. Vidare krävs att sannolikheten för att den misstänkte är skyldig, är större än sannolikheten att hen är oskyldig.⁵⁸ Enligt Gammeltoft-Hansen finns det tendenser till att beviskravet ställs lägre när misstankarna gäller mycket allvarlig brottslighet.⁵⁹

Enligt norsk rätt krävs att det föreligger en ”skjellig grunn” till att misstänka att personen begått ett brott, enligt 171 § första stycket (jmf. 184 § andra stycket) straffeprosessloven. I norsk praxis har kravet tolkats som att det måste vara mer sannolikt att den misstänkte är skyldig än att hen är oskyldig.⁶⁰

2.5 Egen kommentar till beviskravet

En svensk översättning av den norska termen ”skjellig grunn” är närmast ”skälig grund”. Den danska termen ”begrundet misstanke” översätts närmast till ”begrundad misstanke”. Både skälig grund och begrundad misstanke framstår som närmare den lägre svenska sannolikhetsgraden ”skäligen misstänkt” än ”sannolika skäl”. Jag anser dock att komparationen visar att det danska

⁵⁶ Se Ekelöv m.fl. 2006, s. 55.

⁵⁷ Se NJA 1995 s. 3.

⁵⁸ Se Smith m.fl. 2005 s. 502.

⁵⁹ Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 131.

⁶⁰ Se Øyen 2010, s. 223.

och norska beviskravet är att jämställa med den svenska bevistermen sannolika skäl och att beviskravet inte tycks skilja sig särskilt mycket åt mellan länderna.

Att beviskravet inte ställs för lågt är viktigt sett till rättssäkerheten. Att det inte ställs för högt är viktigt sett till möjligheterna att senare kunna åstadkomma en materiellt riktig dom. Häktning innebär ett avsteg från oskyldighetspresumtionen, och för att en enskild ska kunna krävas tåla ett sådant frihetsberövande måste sannolikheten för att hen är skyldig vara förhållandevis stor. Om kravet ställs för lågt kommer personer vars skuld inte kommer kunna fastställas, att utsättas för ett frihetsberövande som senare visar sig vara orättfärdigt, när åtalet ogillas eller förundersökningen läggs ned. Det är oundvikligt att vissa enskilda kommer drabbas av detta, men denna kategori måste hållas så liten som möjligt. Om kravet å andra sidan ställs för högt, kommer inte de brottsbekämpande myndigheterna att ha tillräckliga verktyg för att klara upp allvarlig brottslighet. Som Gammeltoft-Hansen anför kan det i fall av allvarlig brottslighet finnas en lockelse i att ställa lägre krav på bevisningen. Detta är möjligt eftersom misstankekravet inte är särskilt specificerat i något av länderna, vilket öppnar upp för en tillämpning som skiljer sig åt från fall till fall. En sådan tillämpning vore helt oacceptabel sett till rättssäkerheten.

2.6 Proportionalitetskravet

Proportionalitetsprincipen är ett grundläggande krav för häktning enligt svensk, dansk och norsk rätt.⁶¹ Principen uttrycks på liknande sätt i ländernas lagstiftning, varför regleringarna kommer att redogöras för samlat och kortfattat nedan.

I svensk rätt är proportionalitetsprincipen införd som ett allmänt krav i 24 kap. 1 § tredje stycket RB. Häktning får endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång och men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Enligt 24 kap. 1 § fjärde stycket RB får häktning inte ske om det kan antas att den misstänkte endast kommer att dömas till böter. Enligt min mening är 24 kap. 4 § RB ett förtydligande av proportionalitetskravet. Enligt denna bestämmelse får häktning i vissa fall endast ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Det rör sig om fall då häktningen skulle drabba den misstänkte särskilt hårt sett till hans ålder, hälsotillstånd eller annan liknande omständighet.

⁶¹ Se 24 kap. 1 § RB ; 762 § tredje stycket retsplejeloven; 170 a § straffeprocessloven.

I Danmark uppställs proportionalitetskravet i 762 § tredje stycket retsplejeloven. Enligt bestämmelsen får häktning inte användas om brottet ensamt inte kan förväntas medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst 30 dagar. Vidare får häktning inte ske om frihetsberövandet skulle stå i missförhållande till det intrång häktningen innebär sett till den ”sigtedes forhold”, sakens betydelse och den påföljd som kan förväntas utdömas om den misstänkte döms för brottet. ”Sigtedes forhold” omfattar omständigheter som hänför sig till den misstänkte, såsom sjukdom, ålder och hänsyn till närstående till den misstänkte.⁶²

Av 170 a § straffprocessloven följer att häktning enligt norsk rätt inte får användas om det skulle innebära ett oproportionerligt ingrepp mot den misstänkte sett till sakens art och förhållandena i övrigt. Huruvida häktning är proportionerligt avgörs genom en bred helhetsbedömning. I denna bedömning ska det läggas vikt vid hur allvarlig saken är, hur stark misstanken är utöver minimikravet för häktning samt hur stark häktningsgrunden är utöver minimikravet för häktning.⁶³

Proportionalitetsprincipen har stor betydelse för häktningstidernas längd, särskilt i Sverige och Norge som saknar tidsgränser för häktning. Rätten ska beakta hur långt fängelsestraff som kan dömas ut om den misstänkte fälls för brottet. I denna bedömning ska möjligheten till villkorlig frigivning beaktas. En häktning är oproportionerlig om den pågår längre än det förväntade fängelsestraffet.⁶⁴

När rätten bedömer om proportionalitetskravet är uppfyllt ska den beakta om utredningen bedrivs med tillräcklig skyndsamhet.⁶⁵ Om så inte är fallet ska, enligt norsk och dansk rätt, häktningen hävas förutsatt att fortsatt häktning är orimligt.⁶⁶ I Sverige anges i 24 kap. 18 § tredje stycket att när rätten omprövar en häktning, ska den se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. HD har uttalat att om det är oklart om myndigheterna iakttagit tillräcklig skyndsamhet ska inte den misstänkte lida för detta.⁶⁷

Proportionalitetsprincipen är ett uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas. Om syftet med häktningen kan uppnås med en mindre ingripande åtgärd, ska häktning inte ske.⁶⁸ I svensk

⁶² Se Gregaard Brandt & Winther 2017, s. 7.

⁶³ Se Øyen 2010, s. 246 f.

⁶⁴ Se NJA 1984 s. 559; NJA 1987 s. 878; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 133; Øyen 2010, s. 247.

⁶⁵ Jag anser att skyndsamhetskravet är en del av proportionalitetskravet.

⁶⁶ Se 185 § femte stycket straffprocessloven; 768 § retsplejeloven.

⁶⁷ Se NJA 2011 s. 518.

⁶⁸ Se Ekelöv m.fl. 2006, s. 54.; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 133 f.

rätt finns alternativ till häktning i form av övervakning, anmälningsskyldighet och reseförbud. I dansk och norsk rätt finns möjlighet för den misstänkte att ställa ekonomisk säkerhet istället för att häktas – utöver motsvarande alternativ till häktning som finns i svensk rätt.⁶⁹ I åtminstone Sverige och Danmark har kritik riktats mot att alternativen till häktning är ineffektiva, varför de sällan används i praktiken.⁷⁰

2.7 Egen kommentar till proportionalitetskravet

Proportionalitetsprincipen är grundläggande för användandet av häktning enligt svensk, dansk och norsk rätt. Vad som ska beaktas vid bedömningen enligt respektive rättsordning är i stort sett samma saker. En skillnad finns dock i dansk rätt som kräver att det förväntade påföljden ska kunna antas vara strängare än fängelse i 30 dagar, medan den svenska rätten endast kräver att påföljden inte ska kunna antas stanna vid böter. Här verkar det således finnas en skillnad i synen på proportionaliteten vid häktning, åtminstone som den uttrycks i lagtext.

Alternativen till häktning skiljer sig åt på så sätt att svensk rätt inte ger en misstänkt möjlighet att ställa ekonomisk säkerhet istället för att häktas. Det som talar emot möjligheten att ställa borgen som häktningssurrogat, är att det öppnar upp för att personer behandlas olika beroende på deras förmögenhet. Det kan man på principiella grunder ha invändningar emot. Å andra sidan kan man hävda att alla åtgärder som kan innebära att häktning inte behöver ske, också borde kunna vidtas. Jag tror inte att ställande av ekonomisk säkerhet hade fått särskilt stort genomslag, men ansluter mig principiellt till den senare ståndpunkten – att varje möjlighet att begränsa antalet häktningar och häktningstiderna borde utnyttjas.

Proportionalitetsprincipen är enkel att förstå på så sätt att man kan föreställa sig en vågskål. I den ena vågskålen läggs det som talar emot häktningen, d.v.s. den skada som häktningen innebär för den misstänkte. Det ligger i sakens natur att ju längre häktningen pågår desto större blir skadan för den misstänkte. I den andra vågskålen läggs intresset av häktning, vilket omfattar intresset av att kunna lagföra den misstänkte samt längden på det fängelsestraff som i sådant fall kan utdömas, vilket hänger samman med skälen till häktningen och styrkan i dessa. Det är dock viktigt att komma ihåg att proportionalitetsprincipen i sig inte ger något svar på vad som är proportionerligt eller inte. Den är endast ett verktyg. Det som är avgörande är hur man värderar de intressen som ställs mot varandra genom häktningen. Det är således fullt möjligt att

⁶⁹ Se 184 § andra stycket, 188 § och 181 § straffeprocessloven; 765 § andra stycket retsplejeloven.

⁷⁰ Se SOU 2016:52, s. 94; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 162.

proportionalitetsprincipen tillämpas olika i Sverige, Danmark och Norge, genom att intressena värderas olika i rättstillämpningen.

Min poäng är således att även om kravet på proportionalitet uttrycks på liknande sätt i ländernas lagstiftning, lämnar principen ett relativt stort utrymme öppet för rättens bedömningar, och därmed också skillnader mellan ländernas tillämpningar av proportionalitetsprincipen. Samma problem kan för övrigt uppenbara sig vid jämförandet av hur olika domstolar i samma rättsordning tillämpar proportionalitetsprincipen. Detta är en nackdel med proportionalitetsprincipen, att den har tendenser att vara otydlig, vilket kan vara skadligt för rättssäkerheten.

2.8 Häktningsgrunder

Den stora skillnaden mellan häktning och fängelsestraff är att en häktad person ännu inte har fått sin skuld fastställd av en domstol och ska betraktas som oskyldig. Att det finns en stark misstanke om att en person begått ett allvarligt brott, räcker inte för att frihetsberöva hen. Det måste finnas ett legitimt behov av frihetsberövandet. Detta behov konkretiseras i häktningsgrunderna. De flesta av häktningsgrunderna är likadana i svensk, dansk och norsk rätt. Häktning kan ske på grund av (1) att det finns en tillräcklig fara för att den misstänkte kommer att förstöra bevis eller försvåra utredningen om hen inte frihetsberövas (kollusionsfara), eller (2) att den misstänkte kommer att undandra sig lagföring eller verkställighet av straff om hen inte häktas (flyktfara), eller (3) att den misstänkte kommer att fortsätta att begå ny brottslighet om hen inte häktas (recidivfara). Därutöver finns det i Sverige, Danmark och Norge särskilda regler för (4) häktning vid allvarlig brottslighet, men dessa regler skiljer sig åt mellan länderna. I Norge kan slutligen häktning ske (5) på den misstänktes begäran.

I följande avsnitt ägnas ett större utrymme till häktning vid kollusionsfara eftersom det är den vanligaste häktningsgrunden i åtminstone Sverige och Danmark⁷¹ och eftersom häktning på den grunden kan medföra att den misstänkte underkastas restriktioner och isoleras.

2.8.1 Kollusionsfara

Kollusion innefattar otillbörliga åtgärder från den misstänkte som försvårar utredningen av den misstänkta brottsligheten. Det kan exempelvis röra sig om att den misstänkte avlägsnar spår efter

⁷¹ Se Brå rapport 2017, s. 9; Smith m.fl. 2005, s. 510.

brottet eller ett förstör eller gömmer föremål som hen åtkommit genom brottet eller som har betydelse för utredningen, eller att den misstänkte till skada för utredningen otillbörligen påverkar någon som kan lämna upplysningar i saken, t.ex. en medgärningsperson eller ett vittne. Häktning på denna grund har en bevissäkrande funktion.⁷²

När bevisen mot en misstänkt har säkrats av polisen på ett sätt som innebär att den misstänkte inte längre kan undanröja, manipulera eller förstöra dem, föreligger det inte längre en kollusionsrisk. När denna tidpunkt inträffar varierar. Om bevisen utgörs av tekniska fynd, så borde detta normalt ske när polisen har bevisningen i sin besittning.

När det gäller muntliga uppgifter är det däremot svårare att säkra bevisningen under förundersökningen. Den svenska, danska och norska processrätten bygger på principer om omedelbarhet, muntlighet och koncentration. Dessa principer innebär att all bevisning ska tas upp under huvudförhandlingen och att det, som huvudregel, endast är vad som har tagits upp under huvudförhandlingen som får beaktas av rätten när rätten värderar beviset hos t.ex. en vittnesutsaga. Uppgifter som lämnats av ett vittne eller en misstänkt under förundersökningen kan ändras när de ska tas upp vid huvudförhandlingen, och det är först vid huvudförhandlingen som muntlig bevisning säkras. Konsekvensen av dessa principer är således att en kollusionsrisk kan kvarstå under hela förundersökningen.⁷³

2.8.1.1 Sverige

Enligt 24 kap. 1 § första stycket p. 2 RB kan en person häktas om det finns risk för att hen genom att undanröja bevis eller på något annat sätt, kommer att försvåra sakens utredning. Kollusionsrisken måste föreligga i den misstänktes mål. Häktning får således inte användas för att förhindra att den misstänkte försvårar utredningen mot en medgärningsperson, d.v.s. kollusion i ett annat mål än den misstänktes.⁷⁴

I Sverige gäller ett enhetligt beviskrav för att häktning vid kollusions-, recidiv- och flyktfara ska få ske. Det krävs således att det föreligger en *risk* för kollusion. Denna bevisterm infördes efter förslag från regeringen.⁷⁵ Den utredning som låg till grund för regeringens förslag, ansåg att en vanlig kritik mot häktningsreglerna var att de tillämpades alltför slentrianmässigt. Utredningen

⁷² Se Lindberg 2012 s. 197; Ekelöv m.fl. 2006, s. 58; jmf. Øyen 2010, s. 226 f; Smith m.fl. 2005, s. 509.

⁷³ Se Øyen 2010, s. 226 f; Lindberg 2012, s. 198; Smith m.fl. 2005, s. 569.

⁷⁴ Se SOU 1985:27, s. 132.

⁷⁵ Se prop. 1986/87:112.

föreslog därför att de dåvarande bevistermerna – *skäligen kan befaras* vad gäller kollusion och flykt samt *anledning förekommer* vad gäller recidiv – ersattes av termen *beaktansvärd risk*. Av denna formulering ansåg utredningen att det framgick att risken skulle vara konkret med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet.⁷⁶ Regeringen ansåg att utredningens förslag skulle innebära en skärpning av förutsättningarna för att häkta. Detta ansåg inte regeringen var önskvärt, utan snarare borde häktning användas i fler fall, särskilt vid recidivfara. För att signalera att det inte var en skärpning som avsågs valdes termen *risk*.⁷⁷ Detta kritiserades av Lagrådet, som menade att *risk* utgjorde en dålig spärr mot slentrianmässiga prövningar av häktningsgrunderna.⁷⁸ Av förarbetena framgår dock – efter en mer ingående läsning – att risken ska vara konkret och beaktansvärd.⁷⁹

Riksåklagaren har utarbetat riktlinjer för hur bedömning av en kollusionsrisk ska göras. Enligt riktlinjerna krävs, för att häktning ska kunna ske, att risken för kollusion framstår som konkret med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Generellt är risken större vid grövre än vid lindrigare brottslighet.⁸⁰

Riktlinjerna anger bl.a. att kollusionsrisken vid muntlig bevisning oftast är stor om den misstänkte är närstående till målsäganden eller vittnen. Om de är obekanta med varandra är risken generellt sett mindre och ibland obefintlig. Vidare anges att om den misstänkte har kopplingar till organiserad brottslighet så innebär det generellt sett en större kollusionsrisk. Den misstänktes inställning till brottet kan också ha betydelse. Även om den misstänkte erkänner, kan det finnas risk för att hen tar tillbaka sitt erkännande och därför behöver det finnas stöd i annan bevisning. Om det är flera personer som är misstänkta för ett brott, finns det ofta en risk för att de anpassar sina berättelser efter varandra för att påverka utredningen på ett otillbörligt sätt.⁸¹

Om rätten beslutar att häkta en misstänkt, behöver det inte i beslutet anges varför det föreligger en kollusionsfara. De konkreta omständigheter som gör att en kollusionsfara föreligger behöver således inte anges – det räcker med att rätten konstaterar att sådan fara föreligger.⁸² Dahlgren och Lindborg, båda verksamma som domare i tingsrätt, har kritiserat att domstolarnas häktningsbeslut oftast utformas på ett stereotypt sätt, med korta konstateranden om att de rättsliga förutsättningarna för häktning är uppfyllda. Enligt dem kan de knappa motiveringarna

⁷⁶ Se SOU 1985:27, s. 130 f.

⁷⁷ Se prop. 1986/87:112 s. 30 f.

⁷⁸ Se lagrådets yttrande i prop. 1986/87:112 s. 86 f.

⁷⁹ Se prop. 1986/87:112, s. 71, s. 102.

⁸⁰ Se RåR 2015:1, s. 2.

⁸¹ Se RåR 2015:1, s. 3 f.

⁸² Se Lindberg 2012, s. 311.

bero på en rädsla bland domare för att ge konkreta skäl till en häktning. Rädslan kan i sin tur bero på att förundersökningssekretessen sätter upp gränser för vad som får stå i beslutet, vilket i och för sig är legitimt. Legitimt är det dock inte när rädslan beror på farhågor om en tyngre arbetsbörda eller att de konkreta skälen kommer framstå som torftiga och därmed häktningsbeslutet som illa underbyggt. Om skälen framstår som torftiga borde kanske ett annat beslut fattas, enligt Dahlgren och Lindborg. Vidare anför författarna att ett dåligt motiverat beslut ökar risken för att den kollusionsfara som ligger till grund för häktningen inte är grundad på konkreta – utan abstrakta – omständigheter.⁸³

De muntliga uppgifter som en misstänkt eller ett vittne lämnat under förundersökningen kan, som nämnts ovan, ändras till huvudförhandlingen. Åklagaren har då möjlighet att åberopa vad vittnet eller den misstänkte tidigare har uppgett under förundersökningen, enligt 36 kap. 16 § andra stycket (jmf. 37 kap. 3 § första stycket) RB. Dessa uppgifter har dock lämnats utan de rättssäkerhetsgarantier som finns när de lämnas inför rätten, varför bevisvärdet är svagare.⁸⁴

I december 2017 lämnade Utredningen om processrätt och stora brottmål sitt kommittébetänkande.⁸⁵ I betänkandet lämnar kommittén förslag som innebär utökade möjligheter att göra undantag från omedelbarhetsprincipen med syfte att skapa en effektivare behandling av stora brottmål och även korta ner häktnings- och restriktionstiderna. Ett av förslagen är att polisförhör ska kunna åberopas som bevis under huvudförhandlingen, förutsatt att dessa spelats in med ljud- och bildupptagning.⁸⁶ Ett annat förslag är att åklagaren eller den misstänkte ska kunna begära att rätten tar upp bevis under förundersökningen. Enligt förslaget ska en sådan bevisupptagning bl.a. kunna ske om den misstänkte är häktad och bevisupptagningen kan få betydelse för frågan att häva häktningen eller restriktioner som har meddelats med stöd av 24 kap. 5 a § RB.⁸⁷

2.8.1.2 Danmark

Enligt 762 § första stycket p. 1 retsplejeloven kan en misstänkt häktas vid kollusionsfara om det utifrån sakens omständigheter finns en *bestemte grunde* till att anta att den misstänkte kommer att försvåra utredningen genom att förstöra spår eller varna eller påverka andra. Bedömningen ska göras utifrån den misstänktes förhållanden och de konkreta omständigheterna i målet. Vilken typ

⁸³ Se Dahlgren & Lindborg 2017, s. 511 f.

⁸⁴ Se NJA 2015 s. 702, p. 25–27.

⁸⁵ Se SOU 2017:98.

⁸⁶ Se SOU 2017:98, s. 281 f.

⁸⁷ Se SOU 2017:98, s. 275.

av mål det är fråga om har också betydelse – i förarbetena anges att det normalt föreligger kollusionsfara i mål som rör organiserad brottslighet.⁸⁸ Häktning kan vidare ske för att förhindra den misstänkte från att påverka en utredning i mål mot en medmisstänkt.⁸⁹

Smith m.fl. och Gammeltoft-Hansen delar upp bedömningen av kollusionsrisk i tre huvudsakliga frågor:

1. Har den misstänkte möjlighet att utöva kollusion?
2. Har den misstänkte en vilja att utöva kollusion?
3. Skulle en eventuell kollusion påverka utfallet av brottmålsrättegången?⁹⁰

Vad gäller den första frågan har det betydelse om den misstänkte har erkänt brottet. I sådana fall kan häktning endast ske under speciella omständigheter. Även om det inte föreligger något erkännande kan bevismaterialet redan vara fastlagt i sådan grad att den misstänktes faktiska möjligheter att försvåra utredningen är mycket begränsade.⁹¹

Den andra frågan är svår för rätten att besvara. I vissa fall kan den misstänkte tidigare ha försökt försvåra utredningen, antingen i den aktuella förundersökningen eller i tidigare förundersökningar, vilket visar på en vilja att försvåra utredningen. Annars får domstolen ofta väga denna fråga tillsammans med frågan om vilken möjlighet den misstänkte har till att utöva kollusion. Om möjligheten är väldigt stor, exempelvis i fall då den misstänkte bor tillsammans med den brottsutsatte, innebär det att sannolikheten för att den misstänkte kommer vilja utöva kollusion är större.⁹²

Av den tredje frågan följer att försvårandet som den misstänkte kan komma att orsaka inte får vara hur obetydligt som helst. Det är dock svårt för rätten att på ett tidigt stadium värdera vilken betydelse en illojal åtgärd från den misstänkte kommer att ha på utfallet i målet.⁹³ På detta tidiga stadium vill inte rätten bekanta sig med det fulla bevismaterialet. Smith m.fl. anför att det inte kan krävas mer av rätten än ett motiverat antagande utifrån sakens konkreta omständigheter, att den misstänkte har vilja och möjlighet att illojalt motarbeta undersökningen.⁹⁴

⁸⁸ Se bet. 728/1974, s. 26.

⁸⁹ Se bet. 728/1974, s. 73.

⁹⁰ Se Smith m.fl. 2005, s. 512; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 138.

⁹¹ Se Smith m.fl. 2005, s. 512 f; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 139 f.

⁹² Se Smith m.fl. 2005, s. 513.

⁹³ Se Smith m.fl. 2005, s. 513 f; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 138.

⁹⁴ Se Smith m.fl. 2005, s. 513 f.

Av 764 § retsplejeloven fjärde stycket följer att rätten, om den beslutar att häkta den misstänkte, bl.a. ska ange de konkreta omständigheterna i saken som gör att förutsättningarna för att använda häktning är uppfyllda. Motiveringsskyldigheten innebär att rätten, utifrån omständigheterna i saken, behöver motivera varför det föreligger en kollusionsfara. Skälen till denna motiveringsskyldighet är att häktning är ett stort ingrepp för den misstänkte och hen bör därför ha rätt att veta varför rätten beslutat att häkta hen. Vidare kan det inte uteslutas att motiveringsskyldigheten innebär att rätten i vissa fall kommer till en annan slutsats i häktningsfrågan efter att skriftligen ha angett skälen till häktningen.⁹⁵

Vad gäller möjligheterna att förebygga kollusionsrisker, kan de uppgifter som ett vittne eller en misstänkt lämnat till polisen under förundersökningen återopas om uppgifterna ändras vid huvudförhandlingen. Dock anses bevisvärdet vara lågt, även i fall då vittnet eller den misstänkte har undertecknat polisrapporten med förhöret.⁹⁶ Grundlovsförhöret innebär ytterligare möjligheter att säkra den misstänktes egna uppgifter. Enligt 71 § tredje stycket grundloven ska den som frihetsberövas ställas inför en domare inom 24 timmar. Sammanträdet kallas för grundlovsförhör och är det första mer ingående förhör som görs med den misstänkte. Den misstänkte ges tillfälle att uttala sig och de uppgifter som lämnas antecknas av rätten i en särskild rättsbok. Eftersom förhöret sker inför rätten och den misstänkte har en försvarare närvarande, anses uppgifterna ha ett högre bevisvärde än de som lämnas under polisförhör och även – i vissa och i förekommande fall – de ändrade uppgifter som den misstänkte lämnar vid huvudförhandlingen.⁹⁷

I Danmark finns en möjlighet att hålla ett bevissäkringssammanträde med syfte att upphäva en häktning eller en isolering, om åklagaren eller den misstänkte begär det. Av 747 § tredje stycket retsplejeloven framgår att rätten ska hålla ett sammanträde med syfte att uppta bevisning efter begäran från någon av parterna, förutsatt att

1. Den misstänkte är häktad eller häktad och isolerad
2. Bevisupptagningen kan få betydelse för frågan om hävning av häktningen eller isoleringen, samt
3. Att hänsyn till väsentliga praktiska omständigheter inte talar emot att sammanträdet hålls

⁹⁵ Se Smith m.fl. 2005, s. 543.

⁹⁶ Se Smith m.fl. 2005, s. 616.

⁹⁷ Se SOU 2017:98, s. 118 f.

När rätten bedömer om väsentliga praktiska omständigheter talar emot att sammanträdet hålls ska den beakta om

1. Förundersökningen inte har kommit så långt att det finns ett tillräckligt stort material för att avgöra vad bevissäkringssammanträdet ska belysa
2. När huvudförhandlingen är så nära förestående att ett bevissäkringssammanträde riskerar leda till att utredningen drar ut på tiden, och därmed även häktning
3. Att det sett till omständigheterna i saken inte är troligt att isoleringen eller häktningen kommer upphävas även om ett bevissäkringssammanträde hålls
4. Den aktuella bevisföringen är av stort innehållsmässigt omfång
5. Den aktuella bevisföringen innebär särskilda besvär, såsom att vittnen från utlandet behöver kallas.⁹⁸

De uppgifter som lämnats vid bevissäkringssammanträdet kan användas under huvudförhandlingen om den misstänkte eller vittnet inte vill uttala sig eller ändrar sina uppgifter, enligt 871 § andra stycket p. 2–3 retsplejeloven.

2.8.1.3 Norge

Enligt 171 § första stycket p. 2 (jmf. 184 §) straffeprosessloven får häktning användas om det föreligger en *nærliggende fare* för att den misstänkte kommer att ”forspille” bevis i saken, t.ex. genom att ta bort spår efter brottet eller påverka vittnen eller medmisstänkta. Den misstänkte kan även häktas vid kollusionsfara i mål mot en medmisstänkt.⁹⁹ Det krävs i de fallen en mer ingående bedömning av kollusionsfaran för att häktning ska kunna ske.¹⁰⁰

Närliggande fara har i rättspraxis tolkats som att den misstänkte måste ha en reell och konkret möjlighet till att ”forspille” bevis om hen inte häktas.¹⁰¹ Det räcker dock inte att den misstänkte har möjlighet att utöva kollusion.¹⁰² I rättspraxis har det tolkats in ett sannolikhetskrav i rekvisitetet närliggande fara, innebärande att det måste vara sannolikhetsövertikt för att den misstänkte faktiskt kommer att utöva kollusion om hen inte häktas.¹⁰³

⁹⁸ Se bet. 1358/1998, p. 6.4.5.1; bet. 1492/2007 s. 156 f.

⁹⁹ Se Ot. prop. nr. 53 (1983-1984), s. 27 f.

¹⁰⁰ Se Øyen 2010, s. 236 f.

¹⁰¹ Se Øyen 2010, s. 227 f.

¹⁰² Se Myhrer 2009, s. 287.

¹⁰³ Se Øyen 2010, s. 227 f.

Sakens allvar och karaktär är centrala moment vid bedömningen om det föreligger en närliggande fara. Ju längre straff och större stigmatisering som en fällande dom innebär, desto större intresse har den misstänkte av att förstöra bevis. Generellt sett är kollusionsfaran mycket stor tidigt i förundersökningen vid allvarlig brottslighet. Detta dels eftersom den misstänkte har ett starkt egenintresse av att förstöra bevis när hen misstänks för ett allvarligt brott och dels att det kan vara relativt enkelt att förstöra bevis innan polisen har hunnit genomföra inledande bevissäkrande åtgärder. Om den misstänkte redan har förstört eller försökt att förstöra bevis, får det stor betydelse i bedömningen, liksom om den misstänkte i tidigare mål har förstört eller har försökt att förstöra bevis. Vid allvarlig organiserad brottslighet föreligger det ofta kollusionsfara. I dessa fall kan det sägas föreligga en presumtion för kollusionsfara.¹⁰⁴

En annan faktor som har betydelse i bedömningen är hur enkelt det är för den misstänkte att påverka bevisningen i saken. Detta gäller särskilt i relation till vittnen. Om ett för utredningen centralt vittne är medmisstänkt, familjemedlem till den misstänkte eller vän eller bekant till den misstänkte, innebär det att kollusionsfaran generellt sett är stor. Faran är mindre om det är fråga om ett oberoende vittne. När det gäller fysiska bevis är faran stor om centrala bevis ännu inte har lokaliserats av polisen och det kan antas att den misstänkte vet var bevisen finns.¹⁰⁵

Av 184 § andra stycket p. 3 straffeprocessloven följer att det av ett beslut om häktning ska framgå vilka grunder som motiverar häktningen. Syftet med bestämmelsen är att säkra att rätten gör en grundlig bedömning av huruvida en häktningsgrund föreligger. I den grad rätten behöver göra en grundlig och konkret värdering i saken, minskar risken för att rätten kommer till en förhastad slutsats om att det föreligger en häktningsgrund. Bedömningen om att det föreligger en kollusionsfara kan inte endast grundas på abstrakta förhållanden, såsom sakens allvar eller karaktär, utan måste konkretiseras av rätten.¹⁰⁶

I Norge är det vanligt att förhör under förundersökningen spelas in med ljud- och bildupptagning. Förhören kan återopas som bevisning vid en huvudförhandling bl.a. om en förhörspersons uppgifter vid huvudförhandlingen skiljer sig från de uppgifter som hen lämnat under förundersökningen.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Se Øyen 2010, s. 233 f.

¹⁰⁵ Se Øyen 2010, s. 234.

¹⁰⁶ Se Øyen 2010, s. 229 f; RT-2009 s. 1613.

¹⁰⁷ Se SOU 2017:98, s. 141 f.

2.8.1.4 Egen kommentar

Jag anser att svensk rätt i stort sett överensstämmer med dansk och norsk rätt för hur kollusionsfaran ska bedömas. Frågan är dock om det finns skillnader i nyanserna. Redan av de norska och danska lagtexterna framgår att risken för kollusion inte får vara vilken som helst. Enligt norsk rätt ska det finnas en närliggande fara för kollusion och enligt dansk rätt ska det finnas en bestämd grund till att anta att den misstänkte kommer utöva kollusion. Enligt svensk rätt krävs att det finns en risk. I svenska förarbetena förklaras, som svar på kritik från lagrådet, att risken ska vara både konkret och beaktansvärd. För mig är det ändå en skillnad att i förarbeten specificera rekvisitet ”risk”, jämfört med att i lagtexten slå fast att det krävs en ”beaktansvärd risk”. Lagtexten har en större auktoritet än uttalanden i förarbeten, och vikten av att en risk ska vara konkret eller att risken ska innefatta en viss grad av sannolikhet, understryks mer om det framgår av lagtexten. Sådana ord blir rekvisit, som blir föremål för tolkning av rättstillämparen. Om rättstillämparen ska tolka rekvisitet ”beaktansvärd risk”, borde det föra tankarna åt en mer restriktiv tolkning jämfört med tolkning av rekvisitet ”risk”.

Problemet med att ha en låg grad av sannolikhet som bevisterm för en häktningsgrund är, som lagrådet anfört, att det är en dålig spärr mot slentrianmässiga häktningar. Bedömningen av kollusionsfara handlar om en prognos för vad som kan tänkas hända i framtiden. En sådan prognos är förknippad med många osäkerhetsfaktorer. Det är därför viktigt att det verkligen finns en risk för att den misstänkte kommer utföra en viss typ av handling och att den handlingen innebär att utredningen otillbörligen skadas. Om sannolikhetskravet ställs väldigt lågt, innebär det en hopplös situation för den misstänkte att motbevisa åklagarens påstående om att den misstänkte kommer försöka utöva kollusion om hen inte häktas.

Utifrån de danska och norska källorna, anser jag att det i högre grad understryks att kollusionsrisken ska bedömas utifrån konkreta omständigheter, jämfört med de svenska källorna. Denna skillnad framkommer åtminstone när motiveringsreglerna av häktningsbesluten beaktas. Enligt både dansk och norsk rätt måste domstolen ange de konkreta omständigheter som gör att det föreligger en kollusionsfara, vilket en svensk domstol inte behöver göra. Om det inte anges vilka omständigheterna är som gör att kollusionsfara föreligger, innebär det en större risk för att häktningsbesluten blir dåligt genomtänkta och att häktning används i fler fall än vad som är befogat. Vidare innebär det större möjligheter för åklagare att presentera ett tunt beslutsunderlag för rätten, vilket i sin tur gör rättens uppgift betydligt svårare. Jag anser att detta innebär en risk

för att spärrarna mot slentrianmässiga häktningar är sämre i Sverige, vilket är en fara för rätts säkerheten.

Vad gäller själva förekomsten av kollusionsrisker, innebär de stora likheterna mellan den svenska, danska och norska processordningen, att i stort sett samma kollusionsrisker borde uppkomma i dessa länder. Dock finns det bättre förutsättningar i både Norge och Danmark jämfört med Sverige, att undvika kollusionsrisker genom att polisförhör spelas in med ljud- och bildupptagning i Norge samt att möjligheten finns i Danmark att hålla ett bevissäkringssammanträde och att säkra den misstänktes uppgifter vid grundlovsförhøret. Jag tror att de förslag som i Sverige lämnats av Utredningen om processrätt och stora brottmål, kan ha inverkan på behovet av häktningar och på långa häktningstider. De processrättsliga principer som idag gäller, har utformats i en annan tid då brottsligheten, enligt min uppfattning, var mindre komplex, varför utredningstiderna var kortare än vad som är fallet idag. Det är därför helt i sin ordning att ifrågasätta och, om nödvändigt, rucka på dessa principer för att anpassa dem till den situation och det samhälle vi har idag.

En intressant skillnad är att både norsk och dansk rätt tillåter häktning p.g.a. kollusionsfara i mål mot medmisstänkt medan motsvarande stöd i rättskällorna saknas i svensk rätt. Varför en ändring av detta inte har övervägts i Sverige är underligt eftersom det i vissa fall borde finnas ett behov av häktning p.g.a. kollusionsfara i mål mot medmisstänkt. Då är det bra om gällande rätt tillåter detta. Annars finns det en risk, att rätten genom en ”smidig bedömning” av kollusionsfaran i den misstänkte egna mål, möjliggör häktning p.g.a. kollusion i det egna målet. Jag ser inget principiellt hinder mot att häktning sker p.g.a. kollusionsfara i mål mot medmisstänkt, eftersom det då finns ett nära samband mellan de två fallen av misstänkt brottslighet, vilket gör häktningen befogad. Det finns dock anledning att, liksom i Norge, kräva en större och mer konkret kollusionsfara än vad som annars gäller vid häktning p.g.a. kollusionsfara.

En sak som jag tror har betydelse – även om det möjligen faller utanför ramarna för denna uppsats – är hur stor roll förundersökningssekretessen spelar för hur konkret åklagaren vill vara i sin begäran om häktning. I en mycket uppmärksam brottsutredning som pågått i Danmark under hösten 2017, utreds ett styckmord på en svensk journalist. Den man som hon senast har setts med på en ubåt i Öresund, är idag häktad och misstänkt för mordet. Under häktningsförhandlingarna har de danska åklagarna gjort ganska långtgående redogörelser för förundersökningsläget och vilka bevis som har säkrats. Jag har aldrig läst om en svensk åklagare

som gjort liknande redogörelser. Om det finns skillnader i hur precis och konkret åklagarna i Sverige anser sig kunna vara jämfört med de danska åklagarna, har det helt klart betydelse för vilket beslutsunderlag som rätten får för sin bedömning av kollusionsfaran. Ju bättre underlaget är, desto större bli sannolikheten att beslutet är materiellt riktigt.

2.8.2 Flyktfara

För att säkerställa att den misstänkte inte försvinner eller gömmer sig på ett sätt som gör det omöjligt eller mycket svårt för myndigheterna att utreda brottet, lagföra personen eller verkställa ett straff, finns det möjlighet enligt svensk, dansk och norsk rätt att häkta personen. Vad gäller frågan om rättens motivering av flyktfaran, hänvisas till avsnitt 2.8.1.

2.8.2.1 Sverige

Om det finns en risk för att den misstänkte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, kan hen häktas p.g.a. flyktfara enligt 24 kap. 1 § första stycket p. 1 RB. Den misstänkte kan avvika genom att lämna sin bostadsort eller vistelseort. Hen kan undandra sig genom att hålla sig dold eller förändra sitt utseende, exempelvis genom plastikoperation, med syfte att undandra sig. Generellt sett är flyktfaran större när den misstänkte saknar bostad, arbete och social förankring i övrigt. Omvänt anses flyktfaran mindre om den misstänkte har arbete, familj, bostad och starka ekonomiska skäl till att stanna kvar på orten. Ju allvarigare brott och strängare påföljd som den misstänkte riskerar, desto större anses faran för flykt vara.¹⁰⁸

Häktning på denna grund får inte ske för att underlätta för myndigheterna att få tag på den misstänkte. Faran ska innebära att det blir mycket svårt eller nästintill omöjligt för myndigheterna att få tag på den misstänkte om hen inte häktas.¹⁰⁹ Möjligheterna att genomföra lagföring och straffverkställighet utomlands ska inte beaktas vid bedömningen av flyktfara.¹¹⁰

En person kan vidare häktas oberoende av brottets beskaffenhet (d.v.s. utan att kriminalitetskravet är uppfyllt) vid s.k. kvalificerad flyktfara enligt 24 kap. 2 § första stycket p. 2 RB. Häktning vid kvalificerad flyktfara kan ske om den misstänkte saknar hemvist inom riket och det finns risk för att hen genom att bege sig från Sverige kommer undandra sig lagföring eller straff.

¹⁰⁸ Se Lindeberg 2012, s. 194 f.

¹⁰⁹ Se Ekelöf m.fl. 2006, s. 57.

¹¹⁰ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (20 juni 2017, Zeteo), kommentar till 24 kap. 1 §.

2.8.2.2 Danmark

Enligt 762 § första stycket p. 1 retsplejeloven kan en misstänkt häktas om det utifrån uppgifter om hens förhållanden finns en bestämd grund till att anta att hen kommer undandra sig straffet eller åtalet. Häktning kan också ske om det finns en risk att den misstänkte kommer undanhålla sig under förundersökningen.¹¹¹

Vid bedömningen om det föreligger flyktfara, ska avgörande vikt läggas vid den misstänktes personliga förhållanden. Häri ingår bl.a. den misstänktes familjeliv, yrkesliv och ekonomiska och levnadsmässiga förhållanden. Dessa faktorer kan vägas in i bedömningen för att avgöra om den misstänkte har en sådan stabilitet och anknytning till orten att det talar emot att hen skulle undanhålla sig. Omvänt kan hotet om ett långt fängelsestraff och personlig eller ekonomisk anknytning till utlandet, tala för att det föreligger en flyktfara.¹¹²

Om den misstänkte tidigare har hållit sig undan från polisen eller har planer på att fly, innebär det ofta att flyktfara föreligger. Så kan även vara fallet om den misstänkte har underlåtit att ta kontakt med polisen, oaktat om hen känt till att polisen önskat att komma i kontakt med hen.¹¹³

Om den misstänkte har anknytning till både Danmark och utlandet, gör rätten en avvägning mellan hur stark den misstänktes koppling till Danmark samt till utlandet är. Bland annat beaktas vart den misstänkte bor, vart hens familj bor, vart hen arbetar, om den misstänkte i övrigt har stabila personliga förhållanden och om det finns konkreta omständigheter i målet som tyder på att den misstänkte har ökat sin kontakt med utlandet under förundersökningen. Om den misstänkte helt saknar anknytning till Danmark föreligger det i regel en ökad risk för flykt.¹¹⁴

2.8.2.3 Norge

Av 171 § första stycket p. 1 (jmf. 184 § andra stycket) straffeprosessloven framgår att en misstänkt kan häktas om *det er grunn til å frykte for* att den misstänkte kommer undandra sig lagföringen eller verkställigheten av straffet.

För att häktning ska kunna ske p.g.a. flyktfara krävs att risken för flykt kan anses vara sannolik. Det krävs dock inte att det föreligger en sannolikhetsövertikt för att den misstänkte kommer

¹¹¹ Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 134.

¹¹² Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 134 f.

¹¹³ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 1.

¹¹⁴ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 1 f.

undanhålla sig.¹¹⁵ Liksom i Sverige och Danmark krävs det att faran för undanhållande bygger på konkreta uppgifter, exempelvis att den misstänkte tidigare har försökt fly eller undanhålla sig. Det eventuella straffets stränghet har betydelse för flyktfaran, liksom vilka förbindelser den misstänkte har till orten, exempelvis i form av familj och bostad.¹¹⁶ Det krävs inte att faran innebär att den misstänkte kommer undanhålla sig under en längre tid för att häktning ska få ske. En inte obetydlig försening av åtalet eller verkställigheten av straffet är tillräckligt.¹¹⁷

Även norsk rätt tillåter att häktning sker utan att kriminalitetskravet är uppfyllt vid kvalificerad flyktfara, i enlighet med 173 § andra stycket (jmf. 184 § andra stycket) straffeprocessloven. Häktning förutsätter att den misstänkte inte har känd hemvist i Norge och det finns en grund till att frukta att hen genom flykt utomlands kommer undandra sig lagföring eller straff.

2.8.2.4 Egen kommentar

Jag anser inte att det finns nämnvärda skillnader i hur flyktfara bedöms enligt svensk, dansk och norsk rätt. Liksom vad jag anfört angående kollusionsfara, innebär det dock nackdelar att svenska domstolar inte behöver motivera varför det föreligger en flyktfara.

Jag anser att faktorerna som kan beaktas i bedömningen av flyktfara är mer begränsade än vid kollusionsfara. Det viktigaste enligt svensk, dansk och norsk rätt är vilken anknytning och social förankring som den misstänkte har till orten. Ju svagare den är, desto större är flyktfaran. Flykt eller undanhållande är en betydligt mer ”omfattande” och ”jobbig” åtgärd för den misstänkte att vidta jämfört med att utöva kollusion. Det tror jag har betydelse för den prognos som görs för hur stor risken är för flykt – ju ”jobbigare” någonting är desto mindre sannolikt är det att en människa gör det. Flyktfara borde främst föreligga i fall när den misstänkte har anknytningar till utlandet eller i annat fall lever under socialt oordnade förhållanden.

Svensk och norsk rätt ger möjlighet att häkta misstänkta vid kvalificerad flyktfara. Att kriminalitetskravet inte gäller i dessa fall framstår som lite märkligt. Som jag ser det, är kriminalitetskravet ett slags minimikrav för att en häktning ska vara proportionerlig. Även om flyktfaran skulle vara mycket stor, måste det ställas krav på den brottslighet som ligger till grund för häktningen, för att häktning ska vara proportionerligt. Enligt min mening borde det främst röra sig om brott som kränker annans liv, hälsa eller personliga integritet.

¹¹⁵ Se Havre 2015, s. 128; Myhrer 2009, s. 287.

¹¹⁶ Se Myhrer 2009, s. 287.

¹¹⁷ Se NOU 1980:28, s. 43 f.

2.8.3 Recidivfara

Häktning p.g.a. recidivfara sker för att undvika att den misstänkte begår nya brott, och är en något ”udda” grund för att använda ett straffprocessuellt tvångsmedel. Detta eftersom syftet primärt inte kan sägas vara att säkra förundersökningen och lagföringen av ett begånget brott, utan att göra en prognos för om den misstänkte kan tänkas begå nya brott i framtiden om hen inte häktas.¹¹⁸ Principiellt är det ett syfte som tillgodoses i påföljdsfrågan¹¹⁹, men likväl finns det i Sverige, Danmark och i Norge möjlighet att häkta en person när det föreligger risk för ny brottslighet. Vad gäller frågan om rättens motivering, hänvisas till avsnitt 2.8.1.

2.8.3.1 Sverige

Enligt 24 kap. 1 § första stycket p. 3 RB kan en misstänkt häktas om det finns en risk för att hen fortsätter sin brottsliga verksamhet. I förarbetena anges att häktning på denna grund kan användas för att bryta en pågående seriebrottslighet eller i övrigt för att motverka återfall i brott. Det ska särskilt beaktas om risken för återfall avser brott som riktar sig mot eller medför fara för annans liv, hälsa eller egendom eller i övrigt allvarligt kränker annans personliga integritet. Exempel på sådana brott är olaga hot, misshandel och bostadsinbrott.¹²⁰ Drygt hälften av de avslutade häktingarna under 2014 hade recidivfara som grund för häktning – ensamt eller i kombination med annan häktningsgrund.¹²¹

Återfallsrisken måste avse brott som är besläktade med eller som har ett nära samband med det brott som ligger till grund för häktingen. Vidare måste det brottet – som det föreligger en risk för återfall i – i sig vara häktningsgrundande enligt 24 kap. 1 § första stycket RB. Slutligen måste återfallsrisken inte vara alltför avlägsen rent tidsmässigt. Det måste röra sig om ett återfall innan den misstänkte har hunnit lagföras för det första brottet.¹²²

Av störst betydelse för bedömningen av återfallsrisken är den misstänktes tidigare brottslighet. Förutom domar och godkända strafföreläggande kan även väckta åtal, beslut om åtalsunderlåtelse och – med stor försiktighet – brottsmisstankar som ännu inte hunnit utredas, beaktas. Återfallsrisken ska bedömas utifrån den misstänktes personliga förhållanden. Även om den misstänkte är ostraffad kan en recidivfara föreligga, exempelvis vid våld i nära relationer.¹²³

¹¹⁸ Jmf. Ekelöv m.fl. 2006, s. 59 f.

¹¹⁹ Jmf. Havre 2015, s. 166.

¹²⁰ Se prop. 1986/87:112, s. 72 f.

¹²¹ Se Brå rapport 2017, s. 35.

¹²² Se prop. 1986/87:112, s. 100 f.

¹²³ Se Lindberg 2012, s. 200 f.

Enligt Bylund var syftet med häktning på denna grund ursprungligen att skydda de som hotades av brottsliga handlingar från en misstänkt, och häktningen hade därför en skyddsfunktion.¹²⁴ I förarbetena till den ändring som gjordes under slutet av 1980-talet i 24 kap. 1 § RB, anförs att samhället inte kan avsäga sig möjligheten att använda häktning för att förhindra återfall i brott och att häktning på denna grund i vissa fall tillämpats för restriktivt. Inte endast våldsbrott skulle nu kunna medföra häktning, utan även egendomsbrott och annan traditionell brottslighet. Denna utvidgning motiverades främst av kriminalpolitiska syften.¹²⁵

2.8.3.2 Danmark

Enligt 762 § första stycket p. 2 retsplejeloven kan en misstänkt häktas om det – sett till den misstänktes förhållanden – finns en bestämd grund till att befara att hen på fri fot kommer begå nya brott av samma beskaffenhet som det brott hen är misstänkt för. Enligt förarbetena kan en recidivfara särskilt föreligga om det finns misstankar om att den misstänkte har begått brott under villkorlig frigivning eller om den misstänkte flera gånger har straffats för brott av liknande beskaffenhet. Vidare kan recidivfara enligt förarbetena föreligga om den misstänktes sociala och personliga förhållanden är så ostabila att det finns en närliggande fara för fortsatt brottslighet.¹²⁶

Häktning på grund av recidivfara används också vid mindre allvarlig brottslighet, för att bryta en seriebrottslighet. Detta eftersom det kan vara svårt att avsluta förundersökningen om den misstänkte aldrig upphör med att begå nya brott. Denna ordning motiveras även av processekonomiska skäl.¹²⁷

Även om förarbetena förutsätter att häktning på grund av recidivfara ska ske i begränsad omfattning, har det i praxis inte krävts att den misstänkte har straffats flera gånger för liknande brottslighet – ett tidigare brott räcker.¹²⁸ Det räcker dock inte att den misstänkte tidigare har straffats för att hen också ska kunna häktas. Endast om de tidigare brottenes antal och frekvens sett tillsammans med övriga omständigheter, innebär att det föreligger ett vanemässigt kriminalitetsmönster, kan häktning ske. Häktning kan även ske om den misstänkte är tidigare ostraffad, om omständigheterna i övrigt innebär att det ligger nära till hands att anta att den

¹²⁴ Se Ekelöv m.fl. 2006, s. 59.

¹²⁵ Se prop. 1986:87:112 s. 31; Ekelöv m.fl. 2006, s. 59 f.

¹²⁶ Se bet. 728/1974, s. 26.

¹²⁷ Se Smith m.fl. 2005, s. 507; Gammeltoft-Hansen 1989, s. 135 f.

¹²⁸ Se Smith m.fl. 2005, s. 507.

misstänkte på fri fot kommer begå nya brott. Framförallt rör det sig om fall av omfattande kriminalitet och professionell kriminalitet.¹²⁹

2.8.3.3 Norge

Enligt 171 § första stycket p. 3 (jmf. 184 § andra stycket) straffeprocessloven kan en misstänkt häktas när det antas ”påkrevd” för att hindra att hen begår en straffbar handling som kan medföra ett högre fängelsestraff än sex månader. Häktning på denna grund kan användas för att förhindra ny brottslighet medan det misstänkta brottet utreds och saken behandlas.

Vid bedömningen om en recidivfara föreligger, ska rätten göra en helhetsbedömning utifrån kriminalitetens art och omfattning samt den misstänktes livssituation. Det räcker inte att det föreligger en närliggande risk för ny brottslighet. Det måste föreligga en stark grad av sannolikhetsövertikt för att den misstänkte kommer begå nya brott om hen inte häktas.¹³⁰ Om den misstänkte tidigare har dömts för brott, kan det beaktas vid bedömningen om det föreligger en recidivfara, men det är inte tillräckligt för att självständigt konstituera recidivfaran.¹³¹

Det krävs inte att recidivfaran avser likartad brottslighet. Enligt förarbetena borde det i praxis endast kunna bedömas föreligga recidivfara i förhållande till brottslighet som är likartad till den misstänkta, men det kan inte uteslutas att polis och åklagare i förundersökningen kommer fram till att det finns en fara för andra typer av brottsliga handlingar.¹³²

Häktning p.g.a. recidivfara är inte begränsad i förhållande till mindre allvarlig brottslighet, eftersom det även i de fallen kan föreligga en risk för ny brottslighet som bör förhindras. Det gäller främst i fall då den misstänkte har hotat att utföra en brottslig handling eller när faran för nya brott är närliggande och uppenbar. Vidare befarades gränsdragningsproblem om häktning vid fara för ny brottslighet skulle avgränsas till fall då den nya brottsligheten kan medföra fara för annans liv eller hälsa.¹³³ En statlig utredning har föreslagit en begränsning av häktning p.g.a. recidivfara, innebärande att häktning – som utgångspunkt – endast ska kunna ske när recidivfaran rör brott som innebär fara för annans liv, hälsa eller frihet.¹³⁴

¹²⁹ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 3.

¹³⁰ Se Havre 2015, s. 169 f.

¹³¹ Se Havre 2015, s. 173 f.

¹³² Se Ot.prp. nr. 53 (1983-1984), s. 32.

¹³³ Se Ot.prp. nr 53 (1983-1984), s. 32; NOU 1980:28 s. 50.

¹³⁴ Se NOU 2016:24, s. 326.

2.8.3.4 Egen kommentar

Innan jag presenterar den komparativa analysen, ska jag beröra de rättspolitiska skälen till denna häktningsgrund. Jag anser att häktning på grund av recidivfara är en pragmatisk och en, i viss mån, nödvändig lösning. Häktning vid kollusions- och flyktfara har en sak gemensamt – att syftet är att möjliggöra lagföringen av ett brott som misstänks ha begåtts. Häktningen i de fallen sker således på förundersökningsmässiga skäl. Häktning vid recidivfara motiveras inte av förundersökningsmässiga skäl utan av brottspreventiva skäl. Det gör att skälen till häktning på grund av recidivfara ligger mycket nära skälen till att straff döms ut. Problemet är att den misstänktes skuld inte har fastslagits när häktningsfrågan prövas. Det är därför problematiskt ur rättssäkerhetsaspekter att frihetsberöva en person som ska behandlas som oskyldig, för att det finns en risk att hen ska begå fler brott av den typ av brottslighet som rätten ännu inte uttalat att hen har begått.

Att häktning ändå sker i dessa fall beror, som sagt, på pragmatik. I vissa fall är det befogat att frånga den principiella utgångspunkten – att häktning endast bör ske på förundersökningsmässiga skäl och att häktningen inte ska föregripa straffet. Men när så ändå sker är det viktigt att det rör sig om ett välavgränsat tillämpningsområde, vilket jag anser kan avgränsas till brott som riktar sig mot annans hälsa, liv eller frihet. Detta eftersom det då finns ett skyddsbehov av en annan enskild, vilket gör häktningen befogad. När sådana starka skyddsintressen saknas, borde man vara mycket mer försiktig med att frånga utgångspunkten att häktning endast bör ske på förundersökningsmässiga skäl. Det kan då röra sig om fall när brottspreventiva skäl talar starkt för att häktning bör ske, exempelvis när det rör sig om en livskriminell som är inne i en mycket brottsaktiv fas.

Den svenska ordningen tycks skilja sig från den norska och danska, på så sätt att de svenska rättskällorna understryker att häktning p.g.a. recidivfara främst ska användas vid brott som riktar sig mot annans liv och hälsa eller egendom. Något motsvarande har jag inte funnit i de norska och danska källor jag undersökt. I likhet med vad jag anfört ovan, anser jag att den svenska ordningen är bra eftersom den på ett tydligare sätt än den danska och norska motsvarigheten, avgränsar de fall som häktning kan användas p.g.a. recidivfara. Dock utesluts det inte att häktning kan ske även vid annan brottslighet enligt svensk rätt, såsom vid seriebrottslighet. Det kan därför ifrågasättas hur mycket den svenska rätten egentligen skiljer sig från den danska och norska rätten i detta avseende.

En skillnad i norsk rätt jämfört med den svenska, är att det gäller ett skärpt sannolikhetskrav i förhållande till recidivfaran jämfört med vad som gäller för kollusionsfaran. Enligt svensk rätt gäller samma bevisterm, ”risk”, som för övriga häktningsgrunder. Jag anser att det är motiverat att ha ett sådant skärpt sannolikhetskrav för recidivfara, eftersom det innebär försäkran för en restriktiv tillämpning av denna häktningsgrund. Den prognos som rätten ska göra angående risken för återfall, är förenad med många osäkerhetsfaktorer. För att säkerställa att häktning inte används i fler fall än nödvändigt, är det därför viktigt att risken för återfall har en viss styrka och inte enbart är baserad på en tidigare dom och vaga uppgifter om den misstänktes personliga förhållanden. Jag anser därför att en skärpning i svensk rätt hade varit motiverad.

2.8.4 Häktning vid allvarlig brottslighet

Det finns i svensk, dansk och norsk rätt särskilda regler om häktning vid allvarlig brottslighet. Gemensamt för reglerna är att de gäller vid just allvarlig brottslighet men reglerna skiljer sig ganska mycket åt i Sverige jämfört med Danmark och Norge.

2.8.4.1 Sverige

I 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken anges att om det för brottet som ligger till grund för häktningen inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år *ska* häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Bestämmelsen innebär att det finns en presumtion för att det föreligger skäl till häktning enligt paragrafens första stycke, d.v.s. kollusions-, flykt- eller recidivfara. Häktning får endast underlåtas i fall det är uppenbart att sådana skäl saknas. Att häktning *ska* ske i dessa fallen har inneburit att häktning på denna grund kallas för *obligatorisk häktning*.¹³⁵ I den fortsatta framställningen kommer regeln att benämnas som *två-årsregeln*. Drygt 10 % av de som häktades under 2014, häktades med stöd av två-årsregeln. Dock ligger två-årsregeln sällan ensamt till grund för häktningar.¹³⁶

Högsta domstolen har fastslagit att rätten alltid måste göra en prövning i varje enskilt fall om förutsättningarna för häktning föreligger, även om två-årsregeln är tillämplig. Enligt HD lämnar bestämmelsen ett mycket litet utrymme för rätten att underlåta att häkta när två-årsregeln är tillämplig.¹³⁷

¹³⁵ Se Ekelöv m.fl. 2006, s. 61.

¹³⁶ Se Brå rapport 2017, s. 35, 37.

¹³⁷ Se NJA 1985 s. 868

Två-årsregeln motiveras med att det nästan alltid finns en risk för flykt eller kollusion vid allvarlig brottslighet. Två-årsregeln ska ses som en praktisk handlingsregel för domstolarna, att utan närmare undersökningar utgå från att häktningsskäl föreligger så länge inget annat framgår av utredningen. Vidare motiveras två-årsregeln med hänsynen till allmänpreventionen – en omedelbar reaktion på brottet fungerar avskräckande. Regeln möjliggör också att häktning sker vid mycket grova brott, när det saknas direkt stöd för att en häktningsgrund föreligger men då det skulle framstå som stötande för allmänheten om gärningspersonen försattes på fri fot.¹³⁸

Häktes- och restriktionsutredningen har anfört att två-årsregeln skapar osäkerhet och tillämpningsproblem och föreslagit att regeln ska upphävas. Enligt kommittén stämmer det dåligt överens med oskyldighetspresumtionen att den som misstänks för ett grovt brott, själv måste lyfta fram omständigheter som visar att det är uppenbart att häktningsskäl saknas.¹³⁹ Det är inte första gången en statlig utredning föreslår att två-årsregeln ska tas bort.¹⁴⁰

2.8.4.2 Danmark

Häktning vid allvarlig brottslighet kallas i Danmark för ”retshåndhævelsesarrest”. Retshåndhævelse kan närmast översättas till brottsbekämpning. I motsats till de övriga häktningsgrunderna motiveras inte regeln av förundersökningsmässiga hänsyn, varför namnet retshåndhævelse är missvisande. Istället motiveras regeln av hänsyn till allmänhetens rättskänsla och retshåndhævelsesarrest har en (i förtid) bestraffande karaktär.¹⁴¹ Regeln uppkom efter ett fall då fyra män våldtagit en kvinna och släppts fria i avvaktan på rättegången, eftersom det inte förelåg någon häktningsgrund. Frisläppandet fick stor uppmärksamhet och krav på lagändringar fördes fram. Debatten ledde till införandet av retshåndhævelsesarrest som idag regleras i 762 § andra stycket retsplejeloven.¹⁴² Retshåndhævelsesarrest regleras i två punkter i nyss nämnda stycke. Jag kommer först redogöra för retshåndhævelsesarrest enligt första punkten.

För retshåndhævelsesarrest enligt första punkten gäller ett skärpt beviskrav i förhållande till övriga häktningsgrunder. Således krävs att det föreligger en ”særlig bestyrket mistanke” för att den misstänkte begått brottet som ligger till grund för häktningen. Detta motiveras av att häktning i dessa fall är ett straff i förtid, varför beviskravet ska ligga nära vad som krävs för att

¹³⁸ Se prop. 1986/87:112, s. 33 f; SOU 1985:27, s. 138 f.

¹³⁹ Se SOU 2016:52, s. 109 f.

¹⁴⁰ Se SOU 1977:50, s. 39.

¹⁴¹ Se bet. 728/1974, s. 26 f; Smith m.fl. 2005, s. 516 f.

¹⁴² Se Smith m.fl. 2005, s. 516.

den misstänkte ska fällas för brottet.¹⁴³ Vidare gäller ett skärpt kriminalitetskrav som innebär att brottet måste ha en viss grovhet. Det krävs att brottet som personen misstänkts för ska kunna medföra ett fängelsestraff i sex år eller mer. Därutöver krävs att påföljden i det enskilda fallet förväntas vara ett ovillkorligt fängelsestraff i minst ett år.¹⁴⁴

Om det skärpta misstankekravet och det skärpta kriminalitetskravet är uppfyllda, ska rätten bedöma om hänsyn till retshåndhävelsen kräver att den misstänkte inte är på fri fot. I denna bedömning kan kriminalitetens art spela roll. Kärnområdet för användandet av retshåndhävsesarrest enligt första punkten är brott av personfarlig karaktär, såsom våldtäkt, våldsbrott och mord. I rättspraxis har dock retshåndhävsesarrest använts vid andra typer av brott, såsom ekonomisk brottslighet.¹⁴⁵

I 762 § andra stycket p. 2 retsplejeloven ges möjlighet till retshåndhävsesarrest, när misstanken gäller brott som är särskilt angivna i bestämmelsen. Till skillnad från häktning enligt första punkten, krävs således inte att brottet kan medföra fängelse i sex år. Istället krävs att det förväntade straffet för brottet är ett ovillkorligt fängelsestraff i minst 60 dagar. Vad gäller frågorna om ”særlig bestyrket mistanke” och om hänsyn till retshåndhävelsen kräver att den misstänkte inte är på fri fot, görs bedömningen på samma sätt som enligt bestämmelsens första punkt.¹⁴⁶

Smith m.fl. argumenterar för att om samhället anser sig ha ett behov av att häkta personer endast på grund av att de misstänks för grova brott, bör det framgå av lagtexten. Det är inte lyckat att genom en ”smidig tillämpning” av övriga häktningsgrunder, möjliggöra häktning i fall av grov brottslighet.¹⁴⁷

2.8.4.3 Norge

Liksom i Danmark finns det i Norge möjlighet att använda häktning vid allvarliga brott, utan att det föreligger någon annan häktningsgrund men då hänsyn till rettshandhevelsen kräver att den misstänkte inte är på fri fot, s.k. ”rettshandhevelsesarrest”.

¹⁴³ Se Smith m.fl. 2005, s. 517 f.

¹⁴⁴ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 5.

¹⁴⁵ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 5.

¹⁴⁶ Se Gregaard Brandi & Winther 2017, s. 6.

¹⁴⁷ Se Smith m.fl. 2005, s. 517.

Rettsåndhevelsearrest regleras i 172 § (jmf. 184 § andra stycket) straffeprocessloven. Liksom den danska bestämmelsen, delar lagtexten upp rettsåndhevelsearrest i två olika situationer. Den första situationen regleras i bestämmelsens bokstav A, och möjliggör rettsåndhevelsearrest när en person misstänks för ett brott (eller försök till brott) som kan medföra ett fängelsestraff i tio år eller mer. Den andra situationen, i bestämmelsens bokstav B, är om en person misstänks för brott mot 272 § ("grov kroppskrenkelse") eller 274 § ("grov kroppsskade") straffeloven. Genom detta skärpta kriminalitetskrav avgränsas således området för när rettsåndhevelsearrest kan användas till de allvarligaste typerna av brottslighet.

För att en person ska kunna häktas på denna grund, räcker det inte att hen på "skjellig grunn" misstänks för det aktuella brottet – även sannolikhetskravet är skärpt. Lagtexten kräver att det finns ett erkännande eller andra omständigheter som i "særlig grad" styrker misstanken.

Om ovensagda förutsättningar är uppfyllda, ska rätten göra en helhetsbedömning där samhällets behov av häktningen och brottbekämpningshänsynen beaktas. Särskild vikt ska läggas vid om ett frisläppande skulle upplevas som stötande sett till allmänhetens rättskänsla eller om det skulle skapa otrygghet om den misstänkte försattes på fri fot.¹⁴⁸ Det är inte tillräckligt med en abstrakt bedömning av huruvida brottbekämpningshänsynen och samhällets behov talar för att häktning bör ske. Det måste anges vilka konkreta omständigheter som har betydelse för bedömningen. Utifrån en samlad bedömning ska det framgå att saken är av sådan karaktär att ett lössläppande är ägnat att framkalla en känsla av otrygghet eller bristande tillit till samhällets brottsbekämpning.¹⁴⁹

2.8.4.4 Egen kommentar

Regleringen av häktning vid allvarlig brottslighet skiljer sig mycket åt i svensk rätt jämfört med norsk och dansk rätt. Den svenska regeln innebär i stort sett att lagstiftaren har bakbundit domstolarna till att alltid häkta på grund av det misstänkta brottet straffskala. "Uppenbart" är ett mycket högt sannolikhetskrav, medan "risk" är ett ganska lågt sannolikhetskrav. Kombinationen av dessa två sannolikhetskrav – uppenbart att risk för exempelvis kollusion saknas – innebär ett minimalt utrymme för rätten att underlåta att häkta i fall två-årsregeln är tillämplig. Detta motiveras bl.a. av att häktningen kan ha en allmänpreventiv effekt. Detta förstår jag som att lagstiftaren tror att en omedelbar reaktion av bestraffande karaktär i form av häktning, leder till att personer i allmänhet kommer undvika att begå brott. Jag anser att det är ett svagt argument,

¹⁴⁸ Se Ot.prp. nr 62 (2002-2003), s. 87.

¹⁴⁹ Se RT 2002 s. 842.

främst av den anledningen att häktningen inte ska överta fängelsestraffets funktion. Det är ett betydligt lägre beviskrav som gäller vid häktning jämfört med vad som krävs för att en misstänkt ska dömas för ett brott, varför häktning inte bör ske av allmänpreventiva skäl.

Två-årsregeln motiveras vidare med att det i princip alltid föreligger en grund för häktning vid allvarlig brottslighet. Om det är sant, varför behövs då två-årsregeln – om det i princip alltid föreligger en häktningsgrund vid allvarlig brottslighet? I sådana fall borde rätten i det enskilda fallet komma till slutsatsen att det föreligger en häktningsgrund, genom en vanlig tillämpning av 24 kap. 1 § första stycket RB. Jag anser att även detta är ett svagt argument. Det är i princip ett (mycket generaliserande) antagande från lagstiftaren gällande vilken slutsats rätten borde komma till vid häktning som rör allvarlig brottslighet. Det antagandet har lett till att lagstiftaren bestämt att någon ingående prövning av behovet av häktning inte ska göras av rätten.

När man ser den svenska regleringen i ljuset av den danska och norska motsvarigheten, anser jag att man får en lite bättre förståelse för behovet av häktning vid allvarlig brottslighet. Det kan finnas fall då en häktningsgrund saknas, exempelvis eftersom den misstänkte har erkänt och ingenting talar för att det finns risk för flykt eller återfall i brottslighet. Om den misstänkte i de fallen släpps fri i avvaktan på rättegången, kan det framstå som stötande för allmänheten och uppfattas som en ”slapphänt” hantering av staten. För att upprätthålla ordning i samhället och uppnå de brottspreventiva effekter som straffrättssystemet innebär, behöver allmänheten ha förtroende för straffrättssystemet. Utan förtroendet riskerar systemet att bli mindre effektivt. Om lagstiftaren anser att det finns ett behov av att häkta personer som är misstänkta för allvarliga brott trots att det inte föreligger någon häktningsgrund anser jag, liksom Smith m.fl., att det bör framgå av lagtexten. Denna uppfattning har både den norska och danska lagstiftaren intagit. Vidare har de lyckats avgränsa de fall av allvarlig brottslighet som häktning bör ske i, genom att även skärpa beviskravet. Detta anser jag är mycket viktigt av rättssäkerhetshänsyn, eftersom häktning i dessa fall sker som ett föregripet straff. Då borde även misstanken närma sig det beviskrav som krävs för en fällande dom. Slutligen avgränsas både den danska och norska häktningsregeln vid allvarlig brottslighet, till fall då samhällsmässiga hänsyn gör häktningen motiverad. Domstolarna i Danmark och Norge måste således resonera kring behovet av häktningen på ett helt annat sätt än svenska domstolar behöver när två-årsregeln tillämpas.

Jag anser att två-årsregeln medför en risk för att betydelsen av de övriga häktningsgrunderna urholkas. Om det i lag och förarbeten är uttalat att abstrakta omständigheter, såsom det

misstänkta brottets straffskala, innebär att det nästan alltid föreligger en häktningsgrund – borde inte det innebära att en häktningsgrund föreligger ”väldigt ofta” i andra fall? Exempelvis då straffminimumet är lägre än två år men fortfarande högt? Genom två-årsregeln understryks betydelsen av abstrakta omständigheter, vilket jag anser innebär att fokus förs bort från de konkreta omständigheter som ska konstituera behovet av häktning. Dock anser jag, liksom den norska och danska lagstiftaren, att det fortfarande kan finnas ett behov av häktning vid sidan av flykt-, kollusions- och recidivfara, när misstankarna gäller ett mycket allvarligt brott och när ett frisläppande hade framstått som stötande för allmänhetens rättskänsla. Jag anser därför att Häktes- och restriktionsutredningen inte tillräckligt väl har övervägt behovet av en särskild häktningsregel vid allvarlig brottslighet. Om två-årsregeln tas bort, kan det innebära att det i framtiden görs ”smidiga tillämpningar” av övriga häktningsgrunder, vilket urholkar deras betydelser. Jag anser därför att det finns anledning att adoptera den danska och norska lösningen.

2.8.5 Häktning på den misstänktes begäran

I Norge kan en person häktas om hen själv begär det på grunder som anses tillfredsställande. Bestämmelsen om detta finns i 171 § första stycket p. 4 (jmf. 184 § andra stycket) straffeprocessloven. Det är inte fråga om en samtyckessituation – det krävs en uttrycklig begäran från den misstänkte om att häktas. Bestämmelsen motiveras med att den misstänkte ofta inte har någon möjlighet att på något positivt sätt utnyttja väntetiden fram tills hens sak tas upp i rätten och att den misstänkte ofta får göra avdrag för häktningstiden på det straff som hen senare döms till. Det är då i princip fråga om att verkställa ett straff innan skulden har fastslagits. Men häktning på grund av den misstänktes begäran kan även ske om den misstänkte önskar att bli omhändertagen p.g.a. stark skuld-känsla, om hen saknar bostad eller om den misstänkte önskar skydd från andra kriminella. Ofta föreligger andra skäl som motiverar häktning i dessa fall och denna häktningsgrund tillämpas i praktiken sällan.¹⁵⁰

I Danmark har frågan övervägts om möjligheten till häktning på den misstänktes begäran borde införas i dansk rätt. Det bedömdes inte som lämpligt eftersom häktning endast bör användas när det är motiverat utifrån samhällsintressen.¹⁵¹ I Sverige har frågan inte övervägts, vad jag har kunnat se.

¹⁵⁰ Se NOU 2016:24, s. 326.

¹⁵¹ Se bet. 728/1974, s. 28.

2.8.6 Egen kommentar till häktning på den misstänktes begäran

Jag anser att häktning som utgångspunkt bör begränsas till de fall som det finns ett förundersökningsmässigt behov av häktning. Endast i undantagsfall bör häktning användas för att tillgodose andra samhällsmässiga behov, såsom behovet av att skydda en brottutsatt från framtida brott eller när ett frisläppande skulle vara ägnat att stöta allmänhetens rättskänsla. Även om man kan ha förståelse för att vissa misstänkta önskar påbörja verkställigheten av sitt straff så snart som möjligt, anser jag inte att det är ett syfte som motiverar häktning. Det är inte ett legitimt samhällsintresse som kan ligga till grund för häktning på den misstänktes begäran. Jag anser därför att skillnaden mellan svensk och norsk rätt i detta avseende bör bestå.

2.9 Tidsgränser och tidsfrister

Med tidsgränser åsyftas i detta avsnitt den maximala sammanhängande, eller sammanlagda, tid som en misstänkt får häktas. Med tidsfrister åsyftas hur lång tid rätten kan besluta att häkta någon innan häktningsfrågan måste omprövas eller den misstänkte frisläppas.

2.9.1 Sverige

Efter att rätten beslutat om häktning av en misstänkt, ska den som utgångspunkt hålla omhäktningförhandling med två veckors mellanrum under den tid som häktningen pågår och åtal inte har väckts, enligt 24 kap. 18 § tredje stycket RB. Utrymmet att bestämma om längre mellanrum än två veckor är mycket begränsat, eftersom det krävs att det är uppenbart att en ny förhandling skulle vara utan betydelse. Rätten ska kontrollera att samtliga förutsättningar för häktning fortfarande är uppfyllda och bedöma om utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Vikten av detta ökar ju längre tid som häktningen pågår.¹⁵²

Regeringen har tidigare beslutat att inte föreslå tidsgränser för häktning. Detta eftersom det skulle behövas möjlighet till undantag från tidsgränserna vid omfattande utredningar. Vidare ansåg regeringen att det fanns en risk för att tidsgränser skulle innebära att häktningstiderna blev längre i mindre brottsutredningar.¹⁵³ Även åklagarmyndigheten har varit skeptisk till att införa tidsgränser eftersom långa häktningstider inte ansågs vara ett utbrett problem i Sverige och eftersom proportionalitetsprincipen ansågs fungera bra för att begränsa långa häktningar.¹⁵⁴ Detta har ifrågasatts och kritiserats av Persson m.fl., som anser att proportionalitetsprincipen gör

¹⁵² Se NJA 1997 s. 368.

¹⁵³ Se prop. 1986/87:112, s. 56.

¹⁵⁴ Se Åklagarmyndigheten rapport 2014, s. 76 f.

häktningstiderna beroende av den enskilde domarens rättstillämpning, vilket leder till obestämda och oförutsebara häktningstider.¹⁵⁵

Häktes- och restriktionsutredningen har föreslagit att tidsgränser ska införas i svensk rätt. Enligt förslaget ska en misstänkt som huvudregel inte kunna häktas under en längre sammanhängande tid än sex månader, om det inte föreligger synnerliga skäl. Tidsgränsen ska avse tiden fram till dess åtal har väckts. ”Synnerliga skäl” ska tillämpas restriktivt. Utredningen exemplifierar inte i vilka fall som synnerliga skäl kan föreligga men anför att det typiskt sett rör sig om häktning vid brott med ett mycket högt straffvärde och brottslighet som är särskilt svårutredd, exempelvis internationell eller organiserad brottslighet.¹⁵⁶ Häktes- och restriktionsutredningen motiverar förslaget bl.a. med att det behövs en förändring i den kultur som omgärdat häktningsfrågan inom rättsväsendet och att proportionalitetsprincipen sällan ställs på sin spets och verkligen provas av domstolarna vad gäller häktningstiderna.¹⁵⁷

2.9.2 Danmark

Enligt 767 § retsplejeloven ska rätten när den beslutar om häktning fastställa en frist för hur länge häktningen får pågå. Fristen ska vara så kort som möjlig och får inte överstiga fyra veckor. Fristen kan förlängas genom beslut från rätten med högst fyra veckor per gång. Enligt bestämmelsen kan rätten underlåta att hålla förhandling i omhäktningsfrågan om den misstänkte går med på en förlängning av häktningen eller om rätten anser att en sådan förhandling skulle innebära oproportionerliga svårigheter. Enligt 768 § ska rätten upphäva häktningen om den bedömer att utredningen inte bedrivs med tillräcklig skyndsamhet och att fortsatt häktning inte är rimlig.

I 768 a § retsplejeloven finns tidsgränser för hur lång sammanhängande tid en misstänkt får häktas. Enligt första stycket p. 1 får den misstänkte inte häktas under en längre sammanhängande tid än sex månader, om hen misstänks för ett brott som inte kan medföra ett fängelsestraff i sex år eller mer. Enligt p. 2 i samma stycke, får den misstänkte inte häktas under en längre sammanhängande tid än ett år, om misstanken gäller ett brott som kan medföra ett fängelsestraff i sex år eller mer. Om det föreligger ”særlige omstændigheder” får rätten besluta om längre häktning än vad tidsgränserna stadgar. Bedömningen om ”særlige omstændigheder” föreligger ska göras utifrån häktningsgrunden (d.v.s. behovet av häktningen) och den misstänkta brottslighetens

¹⁵⁵ Se Persson m.fl. 2017, s. 571 f.

¹⁵⁶ Se SOU 2016:52, s. 117 ff.

¹⁵⁷ Se SOU 2016:52, s. 114.

karaktär.¹⁵⁸ Syftet med tidsgränserna var bl.a. att åstadkomma en mer nyanserad bedömning om hur lång häktningstid som är rimlig.¹⁵⁹

2.9.3 Norge

Regler om tidsfrister för häktningsbeslut finns i 185 § straffeprocessloven. Om rätten beslutar att häkta en misstänkt person ska den sätta en frist för hur länge häktning får pågå. Denna frist ska vara så kort som möjligt och får inte överstiga fyra veckor. Rätten kan besluta om förlängning av häktning med fyra veckor per gång. Om förundersökningens art eller andra särskilda förhållanden talar för att en ny prövning efter fyra veckor skulle vara utan betydelse, kan rätten sätta en längre frist än de fyra veckor som följer av huvudregeln. Förslag om kortare tidsfrister har avfärdats av regeringen med motiveringen att det skulle vara för resurskrävande och leda till längre handläggningstider inom straffrättsprocessen.¹⁶⁰ Enligt 185 § femte stycket straffeprocessloven ska rätten frisläppa den misstänkte om förundersökningen inte bedrivs med tillräcklig skyndsamhet och fortsatt häktning inte är rimlig.

Som nämnts ovan saknar norsk rätt tidsgränser för hur länge en person kan häktas. Liksom i Sverige avgörs frågan genom en tillämpning av proportionalitetsprincipen. Ett införande av tidsgränser övervägdes av den norska lagstiftaren i början av 2000-talet men det bedömdes inte som lämpligt. Som skäl anfördes bl.a. att tidsgränserna skulle behöva vara väldigt långa, för att omfatta de fall då långa häktningstider är motiverade. Dessutom såg lagstiftaren en fara i att långa tidsgränser kunde fungera legitimerande för långa häktningstider i andra fall när häktningstiderna bör vara relativt korta.¹⁶¹

2.9.4 Egen kommentar

Det är en intressant skillnad att både Danmark och Norge tillåter längre tidsfrister mellan omhäktningförhandlingarna än den svenska ordningen. Vidare ges större möjlighet för rätten att underlåta att hålla omhäktningförhandling i Danmark jämfört med Sverige. Fyra veckor är en ganska lång tid, och även om en objektiv åklagare ska släppa den misstänkte om det saknas förutsättningar för häktning, innebär det att en stor makt placeras hos åklagaren. Åklagaren är trots allt motpart till den misstänkte i brottmålsprocessen, oaktat åklagarens objektivitetsskyldighet. Samtidigt kan det finnas effektivitetsvinster i detta, att domstolarna och

¹⁵⁸ Se bet. 1492/2007, s. 141.

¹⁵⁹ Se bet. 1492/2007, s. 21.

¹⁶⁰ Se Ot.prp. nr. 66 (2001-2002), s. 42.

¹⁶¹ Se Ot.prp. nr. 66 (2001-2002), s. 38 f.

åklagarmyndigheten inte behöver lägga lika mycket resurser på denna del av häktningsfrågan. Dessa resurser skulle kunna användas åt annat och öka effektiviteten inom rättsväsendet för att på så sätt korta ner häktningstiderna. Det är samtidigt en rättssäkerhetsgaranti som försvinner om häktningarna tillåts pågå under lång tid utan domstolsinflytande. Om skälen till häktningen upphör så ska häktningen upphöra, och det är primärt domstolens roll att kontrollera detta.

Att låta tidsfristerna vara längre innebär således att åklagaren får ett större ansvar för häktningsfrågan, och det är jag tveksam till. Det hade dock varit värt att utreda, vilka effektivitetsvinster det hade inneburit om omhäktningförhandlingar, åtminstone i vissa fall, kunde hållas med längre tidsmellanrum. Det skulle även kunna utredas om möjligheten borde utvidgas för rätten att underlåta att hålla omhäktningförhandling, d.v.s. även i fall när det inte är *uppenbart* att en förhandling skulle sakna betydelse. Först när man vet hur stor vinst sådana ändringar skulle innebära, kan vinsten vägas mot nackdelarna som en sådan ändring hade inneburit i form av sämre rättssäkerhetsgarantier. Eftersom den danska och norska ordningen verkar fungera bra, är det intressant att undersöka vad som talar för att det inte skulle fungera bra i Sverige.

Vad gäller tidsgränser är det endast dansk rätt som innehåller sådana. Det återstår att se om ett införande kommer ske även i Sverige. Jag anser att argumentet mot tidsgränser som anförts i både Sverige och i Norge – att det skulle behövas undantag från tidsgränserna – är mycket märkligt. Det finns mängder av bestämmelser i lag som är förknippade med undantag, utan att det innebär att huvudregeln saknar effekt eller betydelse. I Danmark har ett syfte med tidsgränserna och undantagen från dem, varit att skapa en mer nyanserad bedömning om hur lång häktning som är rimligt. Jag anser att detta är ett bra argument. De tidsgränser som föreslås av Häktes- och restriktionsutredningen kommer endast beröra en begränsad andel av de häktade, eftersom ca 5 % var häktade längre än sex månader under 2015. Det är möjligt att det redan idag föreligger ”synnerliga skäl” i de fall då häktningarna pågår längre än sex månader. Syftet med att ha en tidsgräns och ett undantag kan dock vara att när häktningen har pågått under en väldigt lång tid, måste rätten mer ingående resonera kring vilka skäl som i det enskilda fallet talar för att häktning bör pågå längre än sex månader. Härigenom ställs högre krav på åklagaren att argumentera för varför en riktigt lång häktningstid är proportionerlig. Vidare öppnar det upp för en tydligare praxisbildning angående häktningstider. Jag anser därför att tidsgränser skulle innebära att proportionalitetsprincipen förtydligas i lagtexten. Det i sin tur innebär effektivare spärrar mot oacceptabelt långa häktningstider, vilket är en vinst sett till rättssäkerheten.

Jag är tveksam till om tidsgränser kommer innebära en ”genomgripande” förändring av kulturen som omgärdat häktningsfrågan inom rättsväsendet, såsom Häktes- och restriktionsutredningen tycks tro. Jag tror inte att tidsgränser kommer ha någon stor effekt på häktetiderna generellt men det hade ändå varit över 500 personer som berörts av dem under 2015. Det är ett stort antal individer, även om dessa utgör en liten andel av de häktade.

2.10 Sammanfattande analys

Sammanfattningsvis kan det konstateras att systematiken av häktningsförutsättningar är mycket snarlik i Sverige, Danmark och Norge. Vad gäller kriminalitetskravet, finns det nyansskillnader på så sätt att lindrigare brott är häktningsgrundande i Norge jämfört med Sverige samt att det krävs allvarligare brott för att häktning ska kunna ske i Danmark jämfört med Sverige. Vad gäller beviskravet och proportionalitetskravet tycks dessa vara i stort sett likadana i Sverige som i Norge och Danmark, även om nyansskillnader inte kan uteslutas. Tillämpningen av proportionalitetsprincipen kan nämligen skilja sig åt mellan länderna, om länderna värderar intressena som ställs mot varandra olika i proportionalitetsbedömningen.

Vad gäller bedömningarna av flykt-, recidiv- och kollusionfara, tycks dessa ske på ett liknande sätt i Sverige jämfört med Norge och Danmark. Åtminstone vad gäller kollusionfara, anser jag dock att det finns skillnader i nyanserna. Jag anser att det ställs lägre krav på konkretiseringen av en kollusionsrisk i Sverige jämfört med Danmark och Norge. Denna nyansskillnad blir tydlig när motiveringsskyldigheten beaktas, eftersom rätten i både Danmark och Norge i sina beslut måste konkretisera skälen till att en häktningsgrund föreligger, medan motsvarande skyldighet saknas i Sverige.

Bedömningen av häktningsgrunderna handlar om en framtidsprognos. Den prognosen är förenad med stora osäkerheter och svårigheter. Att ställa sannolikhetskravet lågt för att en fara kommer inträffa, innebär nackdelar för rätts säkerheten. Det innebär att häktning kommer användas i fall då den häktningsgrundande faran ”i verkligheten” aldrig hade inträffat om den misstänkte inte häktats. Vidare innebär det svårigheter för den misstänkte att argumentera emot att häktning ska ske, om hen måste visa att risken för att hen skulle utöva kollusion är ytterst minimal. Jag anser att det skulle behövas ändringar i Sverige som tydliggör att en risk för, exempelvis, kollusion måste grunda sig på konkreta omständigheter. Detta återkommer jag till i avsnitt 4.

Det finns skillnader i möjligheterna att begränsa kollusionsrisker i Sverige jämfört med Danmark och Norge på så sätt att möjligheterna är bättre i de senare länderna. Jag anser att de förslag som nyligen lämnats av den svenska kommittén Utredningen för stora brottmål och processrätt, skulle innebära vinster ur rättseffektivitetssynpunkt och begränsa behovet av häktning. Jag kommer beröra detta närmare i avsnitt 4.

Vad gäller häktning vid allvarlig brottslighet är skillnaden stor i den rättsliga regleringen i Sverige jämfört med Danmark och Norge. I denna del är jag å ena sidan kritisk till den svenska lösningen i form av två-årsregeln och å andra sidan skeptisk till att helt slopa en särskild reglering av häktning vid allvarliga brott. Ett sådant slopande skulle innebära en risk för att övriga häktningsgrundens betydelse urholkas, genom att riskerna bedöms ännu mer abstrakt. Exempelvis kan ett högt straffvärde för det misstänkta brottet ges en större betydelse i bedömning av om det föreligger flykt- eller kollusionsfara än vad som sker idag. Ett sådant urholkande av häktningsgrunderna vore till stor nackdel för rättssäkerheten. Vidare ser jag en fara för brottspreventionen, om personer som med hög grad av sannolikhet är misstänkta för mycket allvarliga brott släpps fria. Detta eftersom ett frisläppande skulle kunna innebära förtroendeförluster hos allmänheten i förhållande till straffrättsystemet. Jag anser därför att det vore en bra lösning att införa en variant av retshåndhåvelsesarrest även i svensk rätt.

Tidsfristerna för häktning är två veckor kortare i Sverige jämfört med både Danmark och Norge. Tydligt anses det inte vara en stor förlust av rättssäkerhetsgarantier i Danmark och Norge, och åtminstone Norge rättfärdigar ordningen med rättseffektivitetsskäl. Jag anser att det finns anledning att utreda hur stora effektivitetsvinster ett införande av längre tidsfrister hade inneburit, för att väga dessa vinster mot eventuella förluster av rättssäkerhetsgarantier.

I dansk rätt finns, till skillnad från svensk rätt, tidsgränser för häktning. Jag anser att rättssäkerhetsskäl talar för ett införande av tidsgränser även i Sverige, eftersom proportionalitetsprincipen härigenom tydliggörs. Det kan leda till färre riktigt långa häktningstider eller åtminstone bättre argumentation för att en häktningstid är rättfärdigad i det enskilda fallet p.g.a. att det föreligger synnerliga skäl. Av rättseffektivitetsskäl måste det finnas undantag från tidsgränserna, för att det ska finnas möjlighet att lagföra allvarlig och svårutredd brottslighet.

3 Restriktioner och isolering vid häktning

3.1 Behovet av och faror med restriktioner

Om en misstänkt häktas på grund av kollusionsfara, upphör inte alltid kollusionsrisken genom att den misstänkte placeras i häkte. Utgångspunkten i Sverige, Danmark och Norge är att en häktad bland annat har rätt att vistas tillsammans med andra häktade, ta emot besök, ringa och ta emot telefonsamtal samt ta emot och skicka brev. En häktad har således relativt goda möjligheter att ta kontakt med omvärlden. Det innebär att den häktade också har möjligheter att påverka utredningen, exempelvis genom att kontakta och påverka vittnen eller medmisstänkta eller förmå någon annan att vidta en otillbörlig åtgärd som skadar utredningen. Det kan därför finnas ett behov av att inskränka den misstänktes möjligheter till kontakter med omvärlden. Dessa inskränkningar kallas i svensk rätt för restriktioner, och den beteckningen kommer jag att använda även för inskränkningar i häktades rättigheter enligt dansk och norsk rätt.

Restriktionerna i svensk, dansk och norsk rätt kan delas in i två huvudsakliga kategorier: *externa* restriktioner och *interna* restriktioner. De externa restriktionerna omfattar inskränkningar i den häktades rätt att kontakta eller bli kontaktad av världen utanför häktet, bl.a. genom telefonkontakt, besök men även genom tillgång till massmedier. De interna restriktionerna omfattar inskränkningar i den häktades rätt att vistas med andra häktade personer.¹⁶² De interna restriktionerna är de mest ingripande, eftersom de kan leda till att den häktade isoleras helt från omvärlden.

Isolering av häktade förekommer i Sverige, Danmark och Norge. Isolering brukar definieras som en tillvaro där individen är instängd i en cell under 22-24 timmar per dag och meningsfull kontakt med andra personer typiskt sett är minimal, såväl kvantitativt som kvalitativt.¹⁶³ I Danmark och Norge finns en juridisk definition av fullständig isolering, innebärande att den häktade inte får vistas med andra häktade.¹⁶⁴

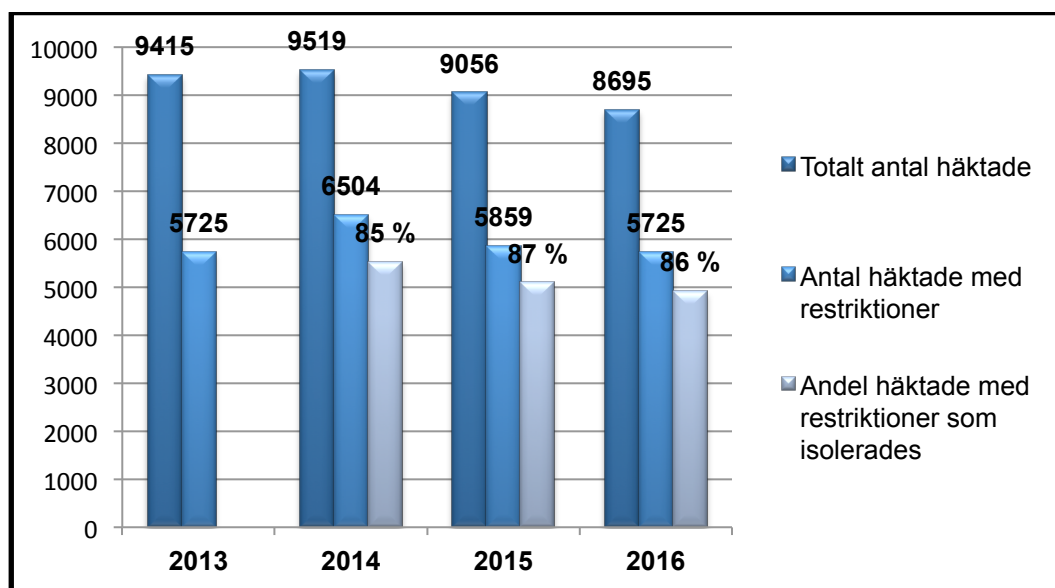
¹⁶² Ang. terminologin, jmf. Øyen 2010, s. 241 ff.

¹⁶³ Se SOU 2016:52, s. 68.

¹⁶⁴ Se avsnitt 3.3 och 3.4.

Nedan presenteras statistik om förekomsten av isolering vid häktning i Sverige, Danmark och Norge. Den svenska statistiken utgår från den icke-juridiska definitionen av isolering ovan¹⁶⁵, medan den danska och norska statistiken utgår från antal beslut om fullständig isolering.

Restriktioner och isolering i Sverige¹⁶⁶

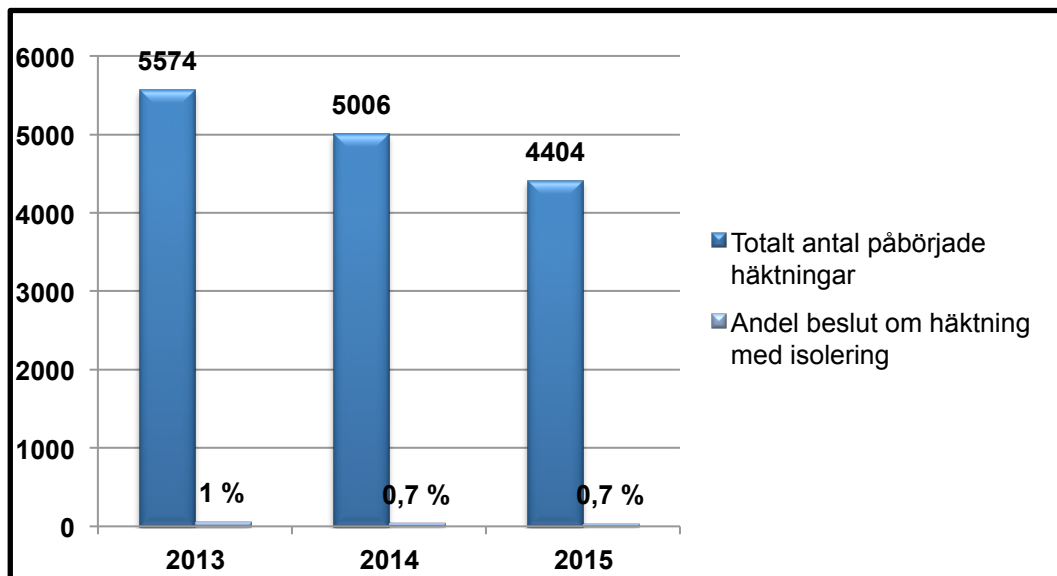
Uppgifterna om andel häktade som isolerats utgår från kriminalvårdens mätningar för hur många häktade som hade en isoleringsbrytande tid, innefattande mänsklig kontakt, som översteg två timmar dagligen. Genom att jämföra dessa uppgifter med åklagarmyndighetens uppgifter om antal beslut om häktning med restriktioner, ges en bild av förekomsten av isolering bland häktade och sambandet mellan restriktioner och isolering. Andel häktade utan restriktioner som isolerades under 2016 var 31 %.¹⁶⁷

¹⁶⁵ D.v.s. hur många häktade med restriktioner som var instängda på sitt bostadsrum och hade en mänsklig kontakt som understeg 2 timmar dagligen.

¹⁶⁶ Se Åklagarmyndighetens årsredovisning 2015-2016; Kriminalvårdens årsredovisning 2016.

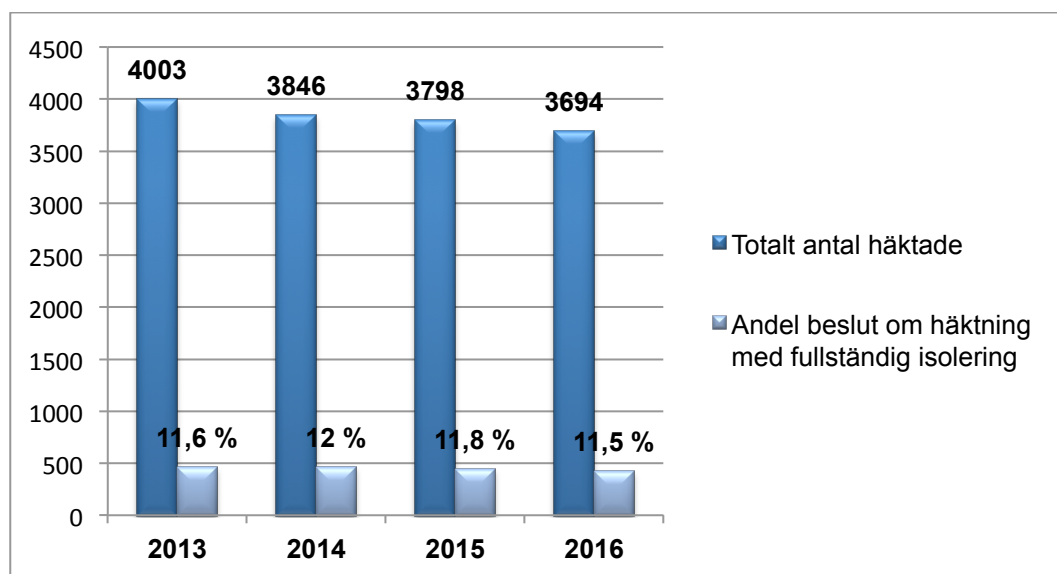
¹⁶⁷ Se Kriminalvårdens årsredovisning 2016, s. 26.

Isolering vid häktning i Danmark¹⁶⁸

Den danska statistiken kan jämföras med motsvarande statistik under 2001, då antal beslut om isolering uppgick till 553, vilket motsvarade 9,5 % av det totala antalet häktade. Ingen isolering pågick under längre tid än åtta veckor under åren 2013-2015.¹⁶⁹

Isolering vid häktning i Norge¹⁷⁰

Den norska statistiken kan jämföras med motsvarande statistik under år 2003, då ca 35 % av de som häktades också isolerades.¹⁷¹

¹⁶⁸ Se Rigsadvokaten 2016, varetægtsfængsling i isolation.

¹⁶⁹ Se Rigsadvokaten 2016, varetægtsfængsling i isolation.

¹⁷⁰ Se Norske Kriminalomsorgens årsredovisning 2013-2016.

¹⁷¹ Se Horn m.fl. 2013, s. 182.

Statistiken visar att isolering förekommer i Sverige, Danmark och i Norge och att användandet av isolering har sjunkit betydligt i Norge och i Danmark. Det finns ingen detaljerad statistik från svenska Åklagarmyndigheten som visar hur mycket en viss restriktionstyp används. Dock har Brå gjort en kartläggning som visar att gemensamhetsrestriktioner dominerar och användes i 66 % av de avslutade häktningarna under 2014. Endast i 2 % av de avslutade häktningarna hade andra restriktioner använts.¹⁷² Av Kriminalvårdens statistik framgår att i de fall åklagaren har tillstånd att meddela restriktioner, innebär det i princip alltid att den häktade isoleras. Den danska och norska statistiken talar endast om hur många som formellt sett är isolerade, inte hur många som faktiskt isoleras. Åtminstone i Danmark visar Scharff Smiths och Jakobsens studie att faktisk isolering förekommer i fler fall än när de häktade formellt sett varit isolerade enligt retsplejeloven.¹⁷³ Även med beaktande av denna studie, är förekomsten av faktisk isolering i Danmark inte i närheten av förekomsten av isolering hos häktade i Sverige. Utgångspunkten för den fortsatta framställningen är därför att restriktioner med isolering som följd beslutas i betydligt fler fall i Sverige än i Norge och Danmark.

Isoleringen av personer som är misstänkta för brott har kallats för ett skandinaviskt fenomen, eftersom motsvarande behandling av häktade personer är ovanligt i andra europeiska rättsstater.¹⁷⁴ Restriktioner med isolering som följd, motiveras av rättseffektivitetsskäl. Genom restriktioner skapas goda förutsättningar till materiellt riktiga domar eftersom risken minimeras, att utredningen skadas genom otillbörliga åtgärder från den misstänkte.¹⁷⁵ När det gäller muntlig bevisning, medför omedelbarhetsprincipen att en kollusionsrisk kan kvarstå fram till huvudförhandlingen.¹⁷⁶ Det kan därför vara nödvändigt med relativt långa isoleringstider. Det har samtidigt ifrågasatts hur effektivt isolering är för att minimera en kollusionsrisk, bl.a. eftersom häktade som isolerats ändå har kunnat samtala med varandra p.g.a. lyhörddhet i cellerna.¹⁷⁷

Isolering medför ett flertal nackdelar, sett ur den misstänktes perspektiv. All forskning pekar mer eller mindre entydigt på att isolering redan efter några dagar är skadligt för en människa. Hjärnan förändras av isolering på ett sätt som är karaktäristiskt för delirium (förvirringstillstånd) och dvala.¹⁷⁸ Det har gjorts undersökningar i Sverige¹⁷⁹, Norge och Danmark¹⁸⁰ som visat på att

¹⁷² Se Brå rapport 2017, s. 54.

¹⁷³ Se Scharff Smith & Jakobsen 2017, s. 83 f.

¹⁷⁴ Se Brosveet 2003, s. 73 f.

¹⁷⁵ Se prop. 1997/98:104, s. 33; Ot. prp. nr. 66 (2001-2002), s. 45, s. 47; bet. 1358/1998, punkt 6.2.

¹⁷⁶ Se Øyen 2010, s. 226; Lindberg 2012, s. 198.

¹⁷⁷ Se bet. 1358/1998 punkt 6.3; SOU 2016:52 s. 139; Horn 2017, s. 58 f.

¹⁷⁸ Se SOU 2016:52, s. 67.

¹⁷⁹ Se Holmgren m.fl. 2011.

isolering har en negativ påverkan på den isolerades psykiska hälsa. Bland annat eftersom isoleringen tvingar den häktade till passivitet; att hen inte vet när isoleringen kommer upphöra; och att hen försätts i en känsla av vanmakt.¹⁸¹ När en människa tvingas till passivitet och inte har tillgång till mänsklig kontakt, begränsas möjligheten att bearbeta den kris som en häktning i sig innebär. Det gör att kristillståndet riskerar att bli permanent i form av depression, vilket bl.a. innebär en ökad risk för suicid.¹⁸²

De negativa effekter som isoleringen innebär för den misstänktes mentala hälsa, innebär också skador för rättssäkerheten. Genom psykisk ohälsa försämras den misstänktes möjligheter och förmåga att försvara sig mot de anklagelser som riktas mot hen.¹⁸³ Rent praktiskt innebär isoleringen svårigheter för den misstänkte att förbereda sitt försvar.¹⁸⁴ Det psykiska lidande som den misstänkte utsätts för genom isoleringen, kan dessutom fungera som ett framtvingande av ett erkännande.¹⁸⁵ Vidare finns det en risk att erkännandet är falskt och en produkt av den psykiska press som den häktade utsätts för genom isoleringen.¹⁸⁶

Restriktioner innebär således en ganska bekymmersam avvägning mellan samhällets och den misstänktes intressen. I följande avsnitt kommer jag att redogöra för regleringen av restriktioner i Sverige, Danmark och Norge.

3.2 Sverige

Om en misstänkt häktas på grund av kollusionsfara ska rätten – på åklagarens uttryckliga begäran¹⁸⁷ – pröva om åklagaren ska ges tillstånd att meddela restriktioner mot den misstänkte, enligt 24 kap. 4 a § RB. Åklagaren ska muntligen inför rätten motivera varför tillståndet begärs, enligt 24 kap. 14 § RB. Om rätten ger åklagaren tillståndet, ska skälen till beslutet anges i den utsträckning det behövs, i enlighet med 30 kap. 11 § första stycket RB. Det finns således ingen särskild motiveringsskyldighet. Rätten prövar endast om restriktioner generellt är motiverade. Vilka restriktioner som den häktade faktiskt ska åläggas bestämmer åklagaren.¹⁸⁸ Brå har kartlagt

¹⁸⁰ Se Horn 2017, s. 36 ff., som redogör för och hänvisar till studier utförda av Tor Gamma samt Henrik Steen Andersen m.fl.

¹⁸¹ Se Holmgren m.fl., 2011, s. 23.

¹⁸² Se Holmgren m.fl., 2011, s. 20.

¹⁸³ Se Holmgren m.fl., 2011, s. 23.

¹⁸⁴ Se Ekelöv m.fl. 2006, s. 51.

¹⁸⁵ Se Horn 2017, s. 47 f.

¹⁸⁶ Se Lindow 2009, s. 21 ff.

¹⁸⁷ Se NJA 2004 s. 547.

¹⁸⁸ Se Lindberg 2012, s. 798.

hur stor andel av de som häktas p.g.a. kollusionsfara som också meddelas restriktioner någon gång under häktningstiden. Kartläggningen visar att denna andel uppgår till 98 %, d.v.s. i princip alla som häktas p.g.a. kollusionsfara.¹⁸⁹

De typer av restriktioner som åklagaren kan meddela den misstänkte framgår av 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611). Restriktionerna delas in i sju olika restriktionskategorier:

1. inskränkningar i rätten att placeras tillsammans med andra intagna,
2. inskränkningar i rätten att vistas i gemensamhet med andra intagna på häktet,
3. inskränkningar i rätten att följa vad som händer i omvärlden,
4. inskränkningar i rätten att inneha tidskrifter och tidningar,
5. inskränkningar i rätten att ta emot besök,
6. inskränkningar i rätten att stå i förbindelse med annan genom elektronisk kommunikation
7. inskränkningar i rätten att sända och ta emot försändelser.

Restriktionerna kan vara förbjudande eller kontrollerande. De interna restriktionerna omfattar kategorierna 1–2 och de externa restriktionerna omfattar kategorierna 3-7. Det är genom att den misstänkte ges inskränkningar i rätten att vistas i gemensamhet som hen kan komma att isoleras helt. Restriktionskategori 1 används i praktiken för att reglera rätten till samsittning.¹⁹⁰ Samsittning är en restriktionslättnad som innebär att den intagne under dagtid får vistas med en annan intagen, antingen på det egna bostadsrummet eller på den andre intagnes bostadsrum.¹⁹¹

Varje enskilt restriktionsbeslut från åklagaren måste, enligt 1 kap. 6 § häkteslagen, föregås av en proportionalitetsbedömning. Om de olägenheter som tvångs- eller kontrollåtgärden innebär för den misstänkte inte står i proportion till syftet med åtgärden, eller om syftet kan uppnås med en mindre ingripande åtgärd, ska åklagaren inte meddela den aktuella restriktionen.¹⁹² Den häktade har möjlighet att begära rättens prövning av åklagarens enskilda restriktionsbeslut, enligt 6 kap. 4 § häkteslagen. En sådan begäran görs dock sällan.¹⁹³

Riksåklagaren har antagit riktlinjer som syftar till att minska restriktionsanvändningen. Av riktlinjerna följer bland annat att kollusionsfara endast ska åberopas som häktningsskäl när det ensamt motiverar ett frihetsberövande. Det anges i riktlinjerna att det nästan alltid finns ett behov

¹⁸⁹ Se Brå rapport 2017, s. 53.

¹⁹⁰ Se SOU 2016:52, s. 58.

¹⁹¹ Se SOU 2016:52, s. 66.

¹⁹² Se RåR 2015:1, s. 4.

¹⁹³ Se Brå rapport 2017, s. 57 f.

av externa restriktioner när en person häktas p.g.a. kollusionsfara och det är ovanligt att de externa restriktionerna behandlas olika sinsemellan, med undantag för restriktioner i rätten att ta del av massmedia, tidningar och tidskrifter.¹⁹⁴ Ett beslut om externa restriktioner bör alltid åtföljas av ett beslut om restriktioner i rätten att vistas i gemensamhet.¹⁹⁵

Enligt riktlinjerna finns det ofta förutsättningar att tillåta samsittning, även om det alltid innebär en kollusionsrisk eftersom åklagaren inte vet hur länge samsittningspartnern kommer att sitta häktad. Denna risk ska dock inte överdrivas och det ska övervägas om samsittningspartnern har möjlighet, vilja och förmåga att försvåra utredningen. Oftast är denna risk mycket liten, ställd mot den skada som en isolering innebär för den häktade.¹⁹⁶ Samsittning används dock i begränsad utsträckning. Av kriminalvårdens dygnsmätningar har det visats att endast 7 % av de som var häktade med restriktioner hade samsittning en given dag, samtidigt som 50-60 % av gruppen hade medgivande om att få frågan prövad.¹⁹⁷

Den omfattande restriktionsanvändningen i Sverige och förhållandena på häktena för häktade med restriktioner har under lång tid kritiserats både nationellt och internationellt. Bland annat har Europarådets särskilda kommitté mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning ("CPT") och FN:s antitortyrkommitté ("CAT") kritiserat restriktionsanvändningen i Sverige.¹⁹⁸ Kritiken och rekommendationerna från dessa organ har lett till reformer till misstänkta fördel, bl.a. att åklagaren behöver rättens tillstånd för att få meddela restriktioner, möjligheten att begära rättens prövning av enskilda restriktionsbeslut och att åklagaren muntligen ska motivera behovet av restriktioner.¹⁹⁹

CPT har kritiserat Sverige för att inte göra tillräckligt för att begränsa restriktionsanvändningen och anfört att det behövs en fundamental förändring i det svenska förhållningssättet till restriktionsanvändningen.²⁰⁰ CPT har rekommenderat Sverige att införa regler som innebär att åklagaren måste ange vilka specifika restriktioner som ska användas, skälen till behovet av restriktionerna samt för vilken tidsperiod som restriktionerna begärs. Rättens beslut ska vara individuellt utformat och utförligt motiverat och den häktade ska informeras skriftligen om

¹⁹⁴ Se RÅR 2015:1, s. 5.

¹⁹⁵ Se RÅR 2015:1, s. 5.

¹⁹⁶ Se RÅR 2015:1, s. 5 f.

¹⁹⁷ Se Brå rapport 2017, s. 80.

¹⁹⁸ För en sammanställning av kritiken, se SOU 2016:52, s. 75 ff.

¹⁹⁹ Se SOU 2016:52, s. 77.

²⁰⁰ Se CPT 2016, s. 30 f.

skälen för restriktionerna.²⁰¹ CAT har gett liknande kritik och rekommendationer till Sverige som CPT. CAT har dessutom uttryckt oro över sambandet mellan självmord och självmordsförsök samt restriktioner och isolering.²⁰²

3.2.1 Närmare om isolering

Som framgått innebär isolering stora negativa följder för den enskilde. Därför arbetar Kriminalvården aktivt med att begränsa förekomsten av isolering på häktena. Målet är att varje intagen ska ha en s.k. åtgärdstid om minst två timmar per dag.²⁰³ Åtgärdstid innebär tid som den häktades isolering bryts genom mänsklig kontakt eller genom att den häktade får vistas utanför sin cell. Utifrån statistiken ovan²⁰⁴, kan det konstateras att målet sällan nås.

Ett exempel på en isoleringsbrytande åtgärd är samsittning. Som framgått ovan används samsittning mycket begränsat. En anledning till detta är den byråkratiska process som omgärdar samsittning. Denna process har kritiserats för att vara tung, otydlig och komplicerad.²⁰⁵ En annan orsak kan vara att åklagarna ställer mycket höga krav på samsittningspartnern till det häktade, varför det är svårt för Kriminalvården att hitta en partner.²⁰⁶ Dessutom tackar många av de häktade nej till samsittning, eftersom de upplever det som olustigt att stängas in i ett låst rum med en okänd person utan att veta vad personen misstänks för eller vad man ska samtala om.²⁰⁷ Ett alternativ till samsittning som har lyfts fram av Brå är vistelse i s.k. restriktionsgemenskap, vilket innebär att intagna med restriktioner kan vistas tillsammans för t.ex. träning eller samtal.²⁰⁸ Utformningen av Kriminalvårdens lokaler innebär i dagsläget att vistelse i restriktionsgemenskap sällan är möjligt.²⁰⁹ Dock pågår arbete för att möjliggöra vistelse i restriktionsgemenskap.²¹⁰

Som berörts ovan har CAT uttryckt oro över självmordsförsöken i svenska häkten. Kriminalvården arbetar aktivt med att förebygga och förhindra självmordsförsök i häkten.²¹¹ Trots detta är självmordsförsök bland häktade relativt vanligt. SVT Nyheter har begärt ut och

²⁰¹ Se CPT 2009, s. 23.

²⁰² Se CAT 2014, s. 2 f.

²⁰³ Se Brå rapport 2017, s. 71.

²⁰⁴ Se avsnitt 3.1.

²⁰⁵ Se Brå rapport 2017, s. 84.

²⁰⁶ Se Brå rapport 2017, s. 80 f.

²⁰⁷ Se Brå rapport 2017, s. 109.

²⁰⁸ Se Brå rapport 2017, s. 109.

²⁰⁹ Se SOU 2016:52, s. 142.

²¹⁰ Se Brå rapport 2017, s. 69 f.

²¹¹ Se Kriminalvårdens hemsida, Säkerhet för intagna.

sammanställt incidentrapporter från Kriminalvården, vilket visade att det i genomsnitt begås ett självmordsförsök per vecka i svenska häkten.²¹²

3.2.2 Reformförslag

För att begränsa restriktionsanvändningen har Häktes- och restriktionsutredningen föreslagit att rättsens ska besluta om vilka enskilda restriktionstyper som åklagaren ska ges tillstånd att meddela.²¹³ För att tillstånd ska kunna lämnas måste åklagaren presentera ett underlag som visar: (1) att det, utifrån faktiska förhållanden i den aktuella utredningen, finns en konkret risk för att den misstänkte undanröjer något bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, (2) att det finns en befogad anledning att tro att denna risk kan avta genom den begärda restriktionen och (3) att skälen för restriktionen uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.²¹⁴

Rätten kan nöja sig med en mer allmänt hållen beskrivning av förundersökningsläget, om det innebär svårigheter, sett till förundersökningen, att i detalj beskriva vissa uppgifter. Ju längre tid en person sitter häktad desto högre ska dock kraven ställas på åklagarens konkretisering av förundersökningsläget och kollusionsrisken.²¹⁵ Om rätten ger åklagaren tillstånd ska skälen till detta anges. Skälen ska dock kunna standardiseras.²¹⁶

Häktes- och restriktionsutredningen föreslår vidare att varje häktad ska ha rätt till minst två timmars vistelse tillsammans med annan varje dag och att Kriminalvården ska göra en översyn av lokalerna för att möjliggöra ett gemensamhetsutrymme per 15 häktade.²¹⁷

I kommittédirektiven till Häktes- och restriktionsutredningen anges att utredningen ska överväga och, om det bedöms lämpligt, föreslå tidsgränser för användningen av häktning och restriktioner.²¹⁸ Som nämnts ovan har utredningen presenterat förslag om tidsgränser för häktning. Frågan om tidsgränser för restriktioner berörs dock inte.

²¹² Se ”Självmordsförsök i svenska häkten ökar – ett fall varje vecka”.

²¹³ Se SOU 2016:52, s. 136.

²¹⁴ Se SOU 2016:52, s. 137.

²¹⁵ Se SOU 2016:52, s. 137.

²¹⁶ Se SOU 2016:52, s. 140, 253.

²¹⁷ Se SOU 2016:52, s. 140 f.

²¹⁸ Se dir. 2015:80, s. 1.

3.3 Danmark

Om rätten beslutar att häkta en person kan den häktade underkastas de restriktioner som är nödvändiga med hänsyn till häktningens syfte, enligt 770 § retsplejeloven.

De externa restriktionerna omfattar inskränkningar i den häktades rätt att ta emot besök, rätten att ringa och ta emot telefonsamtal, rätten att ta del av massmedier (tidningar, radio, TV) och rätten att skicka och ta emot brev. Retsplejeloven innehåller särskilda regler om restriktioner i rätten att ta emot besök (772 §) och rätten att skicka och ta emot brev (771 §). Övriga externa restriktioner meddelas med stöd av den allmänna regeln i 770 § retsplejeloven och med stöd av varetægtsbekendtgørelsen.

Det är åklagaren som beslutar om externa restriktioner. Om åklagaren beslutar att inte vidarebefordra ett brev, ska rätten pröva frågan enligt 772 § retsplejeloven. Restriktionsbeslut gällande besöksrätten kan på den häktades begäran prövas av rätten, enligt 771 § retsplejeloven. Övriga restriktioner kan prövas av rätten på den enskildes begäran enligt 773 § retsplejeloven.

De interna restriktionerna omfattar delvis isolering och fullständig isolering. Delvis isolering definieras som ett förbud för häktade att vistas med andra specifikt angivna intagna på häktet.²¹⁹ Delvis isolering är mindre ingripande för den häktade, jämfört med fullständig isolering, och är inte lika ingående reglerat som fullständig isolering.²²⁰ Det finns dock en risk att en delvis isolering blir så omfattande att det närmar sig fullständig isolering. En häktad kan då begära rättens prövning av åklagarens beslut om delvis isolering, enligt 773 § retsplejeloven.²²¹

Fullständig isolering innebär enligt retsplejeloven att den häktade inte får vistas med andra intagna – inte att den misstänkte ska vara i total ensamhet.²²² Detta är ingående reglerat i 770 a–770 e §§ retsplejeloven. Bakgrunden till den ingående regleringen av denna restriktionstyp är den omfattande debatten som förts i Danmark de senaste 30 åren angående isolering av häktade. Under 1980-talet anfördes det i denna debatt att isolering kunde innebära allvarliga och oläkbara skador på den isolerades psykiska hälsa. Från försvarsadvokater anfördes att isolering i praktiken fungerade som ett påtryckningsmedel, eftersom ett erkännande gjorde att behovet av isoleringen

²¹⁹ Se bet. 1358/1998, punkt 2.1.

²²⁰ Se bet. 1358/1998, punkt 8.2.

²²¹ Se Karnovs noter, 770 a § retsplejeloven.

²²² Se Smith m.fl. 2008, s. 570.

upphörde.²²³ Kritiken utvärderades av en statlig utredning²²⁴, vilket ledde till en uppstramning av reglerna under 1980-talet. Kritiken avtog dock inte och en stor psykologisk undersökning, som genomfördes under 1990-talet, visade att isolering kunde ha skadeverkningar på isolerade. Samtidigt fick Danmark kritik av CAT och CPI, som uppmanade Danmark att begränsa användningen av isolering.²²⁵ Efter förslag från en ny statlig utredning²²⁶, antogs således ytterligare skärpningar av förutsättningarna för att isolera en häktad, kortare tidsgränser för hur länge en häktad fick isoleras och en utökad möjlighet att hålla bevissäkringssammanträde. Effekterna av denna reform ansåg inte helt tillfredsställande, varför förslag om ytterligare skärpning med syfte att begränsa användningen av isolering²²⁷ antogs under 2006.²²⁸ Som framgått ovan²²⁹ har användningen av isolering sjunkit kraftigt i Danmark. Danska åklagare har uppgett att den restriktivare användningen av isolering inte har inneburit sämre möjligheter för fällande domar eller sämre utredningsresultat.²³⁰

Enligt 770 a § retsplejeloven är det rätten som kan besluta om fullständig isolering av den häktade på begäran från åklagaren. Enligt 770 d § tredje stycket behöver åklagarens begäran vara skriftlig och motiverad om begäran avser en förlängning av en tidigare beslutad isolering.

För att ett beslut om isolering ska kunna meddelas måste fyra förutsättningar vara uppfyllda²³¹:

1. Den häktade måste vara häktad p.g.a. kollusionsfara,²³²
2. Det måste finnas en särskild risk för påverkande (”en særlig påvirkningsrisiko”),²³³
3. Det särskilda proportionalitetskravet måste vara uppfyllt,²³⁴
4. Förundersökningen bedrivs med den särskilda skyndsamhet som krävs vid häktning med isolering, inkluderat att möjligheten att hålla bevissäkringssammanträde utnyttjas.²³⁵

Kravet på ”særlig påvirkningsrisiko” innebär att det måste finnas en bestämd grund till att anta att häktning i sig inte är tillräckligt för att hindra den misstänkte från att försvåra utredningen av saken, exempelvis att den häktade genom andra intagna på häktet försöker påverka

²²³ Se Smith m.fl. 2008, s. 563.

²²⁴ Se bet. 975/1983.

²²⁵ Se Smith m.fl. 2008, s. 564.

²²⁶ Se bet. 1358/1998.

²²⁷ Se bet. 1469/2006.

²²⁸ Se Smith m.fl. 2008, s. 565.

²²⁹ Se avsnitt 3.1

²³⁰ Se Åklagarmyndigheten rapport 2011, s. 13.

²³¹ Se Karnovs noter, 770 a § retsplejeloven.

²³² Se 770 a § första stycket p. 1 retsplejeloven.

²³³ Se 770 a § första stycket p. 2 retsplejeloven; Karnovs noter, 770 a § retsplejeloven.

²³⁴ Se 770 b § första stycket p. 1–2 retsplejeloven.

²³⁵ Se 770 b § första stycket p. 3 retsplejeloven.

medmisstänkta eller genom hot eller på annat liknande sätt försöker påverka andra. Bestämmelsen innebär att isolering inte kan beslutas endast på grund av att det finns en kollusionsrisk som motiverat en häktning.²³⁶ ”Särlig påverkningsrisiko” ska anges genom hänvisning till konkreta omständigheter i det enskilda fallet. Vidare skiljer regeln mellan påverkande av medmisstänkta och ”andra”. För ”andra” krävs att påverkandet sker med särskild grovhet, nämligen genom hot eller liknande. I förhållande till medmisstänkta räcker det med ett påverkande.²³⁷

Det särskilda proportionalitetskravet innebär att ett beslut om isolering eller förlängd isolering endast får fattas om:

1. Syftet inte kan uppnås genom andra mindre ingripande åtgärder
2. Att det ingrepp som häktningen innebär – med hänsyn taget till den särskilda belastning ingreppet innebär p.g.a. den häktades låga ålder, fysiska eller psykiska svaghet eller personliga förhållanden i övrigt – inte står i missförhållande till sakens betydelse och den påföljd som kan förväntas bli utdömd om den misstänkte döms för brottet.

Exempel på andra mindre ingripande åtgärder är besöksförbud, brevkontroll, delvis isolering eller att placera flera misstänkta i samma ärende på olika häkten. Om syftet med isoleringen kan uppnås genom sådana åtgärder, får således isolering inte beslutas om.²³⁸

Det krävs att det görs en noggrann avvägning kring huruvida isolering är ett rimligt ingrepp sett till sakens omständigheter. I avvägningen ingår på den ena sidan att beakta risken för skador och den olägenhet som ingreppet innebär för den häktade. På den andra sidan ingår kriminalitetens grovhet och arten och betydelsen av de skador som den misstänkte befaras kunna orsaka genom kollusion om hen inte isoleras.²³⁹

Vid bedömningen om förundersökningen bedrivs med tillräcklig skyndsamhet, beaktas om en långdragen förundersökning helt eller delvis beror på förhållanden som polisen inte har inflytande över. Dessutom ska det beaktas om möjligheterna till bevissäkringssammanträde har utnyttjats.²⁴⁰

²³⁶ Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 157.

²³⁷ Se bet. 1358/1998, punkt 8.3.2.2.

²³⁸ Se Smith m.fl. 2008, s. 569.

²³⁹ Se Gammeltoft-Hansen 1989, s. 158.

²⁴⁰ Se bet. 1469/2006, s. 34.

Dansk rätt innehåller tidsgränser för hur lång sammanhängande tid en isolering får pågå, i 770 c § retsplejeloven. Tidsgränserna relaterar till det misstänkta brottets straffskala. Om maxstraffet för brottet understiger fyra år i fängelse, får den misstänkte inte isoleras under längre tid än 14 dagar. Om maxstraffet för brottet överstiger fyra år men understiger sex år i fängelse, får den misstänkte inte isoleras under längre tid än fyra veckor. Enligt tredje stycket får den misstänkte inte isoleras under längre tid än åtta veckor, om maxstraffet för brottet överstiger sex år i fängelse.

Gränsen om åtta veckor är inte undantagslös. Av 770 c § tredje stycket retsplejeloven anges att om avgörande hänsyn till åtalet kräver att den misstänkte isoleras, får rätten besluta om längre isolering än åtta veckor, förutsatt att den förväntade påföljden är ett fängelsestraff i minst två år. Åklagaren måste inhämta ett godkännande från riksåklagaren innan en begäran till rätten om isolering utöver åtta veckor kan göras, enligt 770 d § tredje stycket retsplejeloven. För att en isolering ska kunna pågå under längre tid än åtta veckor krävs att varken polis eller åklagare har någon skuld till att det inte varit möjligt att insamla all nödvändig bevisning inom den normala tidsfristen.²⁴¹

Enligt 770 c § fjärde stycket får en isolering inte pågå under längre tid än sex månader förutom vid överträdelse av 12 och 13 kap. straffeloven ("statsförbrydelser, terrorisme m.m"), 191 § ("grov narkotikakriminalitet") eller 237 § ("drab") straffeloven.

Om de fyra förutsättningarna för isolering är uppfyllda och reglerna om tidsgränser inte innebär hinder, kan rätten besluta om isolering. För detta beslut gäller en särskild motiveringsregel i 770 d § retsplejeloven. Regeln är inte tillämplig om rätten beslutar att den häktade *inte* ska isoleras. Regeln ställer upp tre krav på vad rättens motivering måste innehålla:

1. Det konkreta försvårande av utredningen som det finns en risk för att den misstänkte kommer vidta om hen inte isoleras
2. De konkreta omständigheter i saken som ligger till grund för bedömningen att kollusionsrisken enligt punkt 1 föreligger.
3. De konkreta omständigheterna i saken som gör att förutsättningarna för isolering eller fortsatt isolering är uppfyllda enligt 770 a – 770 c §§ retsplejeloven.

Vad gäller punkt 1 innebär den att rätten måste ange den konkreta kollusionsrisken som gör att den misstänkte måste isoleras. Det ska framgå mot vem eller vad som kollusionsrisken riktar sig

²⁴¹ Se bet. 1469/2006, s. 35

mot. Punkten 2 innebär att rätten ska förklara vilka omständigheter i ärendet som gör att den konkreta kollusionsrisken föreligger. Punkten 3 innebär att rätten ska ange vilka konkreta omständigheter i saken som gör att de ovannämnda materiella förutsättningarna för isolering är uppfyllda, samt att isoleringen inte strider mot de särskilda tidsgränserna i 770 c § retsplejeloven.²⁴²

3.4 Norge

Externa restriktioner enligt norsk rätt omfattar inskränkningar i rätten att ta emot och skicka brev, inskränkningar i rätten att ta emot besök och inskränkningar i rätten att ta del av tidningar och sändningar, enligt 186 § andra stycket straffeprocessloven. Moderna kommunikationsmedel, såsom e-post och telefon, omnämns inte i lagtexten. Tillgången till dessa kommunikationsmedel anses dock kunna inskränkas som en typ av brev- samt besöksrestriktion.²⁴³

Enligt 186 § andra stycket straffeprocessloven kan rätten besluta om externa restriktioner i den utsträckning hänsyn till förundersökningen talar för det. Det innebär att restriktionerna endast kan användas om häktning i sig inte reducerar kollusionsrisken, och endast i den grad restriktionerna behövs för att reducera kollusionsrisken.²⁴⁴ Vidare måste en proportionalitetsbedömning göras kring huruvida själva användningen av restriktionerna samt användning av restriktionerna under den begärda tidsperioden, är proportionerligt.²⁴⁵

Vad gäller de interna restriktionerna skiljer lagtexten på fullständig isolering och delvis isolering. Delvis isolering innebär, enligt 186 § andra stycket, att den häktade inte får samvara med en eller flera specifikt angivna intagna. Lagen anger ingen gräns för antalet intagna som den misstänkte inte får ha kontakt med för att isoleringen ska betecknas som delvis. Delvis isolering föreligger även om den misstänkte endast får ha kontakt med en annan intagen på häktet, förutsatt att den misstänkte rent faktiskt har möjlighet att ha kontakt med denne. Rätten kan antingen besluta att den misstänkte inte får samvara med vissa specifikt angivna intagna eller ange vilka intagna som den misstänkte får samvara med. Det är möjligt för rätten att överlåta till åklagaren att bestämma vilka personer den misstänkte inte får samvara med.²⁴⁶ Förutsättningarna för att besluta om delvis isolering är desamma som vid externa restriktioner.²⁴⁷

²⁴² Se bet 1469/2006, s. 127 ff.

²⁴³ Se RT-2006-1169.

²⁴⁴ Se Øyen 2010, s. 242.

²⁴⁵ Jmf. 186 § tredje stycket straffeprocessloven; se Øyen 2010, s. 249.

²⁴⁶ Se Øyen 2010, s. 243 f.

²⁴⁷ Se Øyen 2010, s. 243.

Fullständig isolering definieras som en ”utelukkes fra enhver kontakt med andre innsatte” i 186 a § straffeprosesloven. De nu gällande reglerna om fullständig isolering infördes i början av 2000-talet som en följd av den internationella kritik som CPT och CAT under 1990-talet riktat mot den norska användningen av restriktioner mot häktade.²⁴⁸ Bland annat kritiserades att det i praktiken var polisen som beslutade om restriktionerna, att det fanns anklagelser om att polisen använde restriktioner som påtryckningsmedel och att isolering användes i hög utsträckning i Norge.²⁴⁹

Utifrån kritiken infördes i 186 a § straffeprosessloven bestämmelser med syfte att isolering endast skulle användas i fall när det var strängt nödvändigt samt för att etablera en praxis som innebar att Norge inte längre skulle kritiseras av internationella kontrollorgan för omfattande och varaktigt användande av isolering mot häktade.²⁵⁰ Den norska regeringen gjorde ingen egen grundläggande genomgång av regelverket för isolering. Istället valde man att adoptera det dåvarande danska regelverket för isolering av häktade, med undantag för vissa bestämmelser som inte ansågs lämpliga.²⁵¹

De lagändringar som infördes har lett till en kraftig nedgång av användningen av isolering, men Horn anför att användningen fortfarande är relativt hög och att när 11-14 % av alla häktade isoleras, kan användningen inte sägas vara begränsad till ”extraordinära tillfällen” när isolering är ”strängt nödvändig”, såsom CPT rekommenderat.²⁵² Norska åklagare har uppgett att den restriktivare användningen av restriktioner inte har inneburit sämre förutsättningar för fällande domar.²⁵³

För att rätten ska kunna besluta om fullständig isolering enligt 186 a § straffeprosessloven krävs att det föreligger en närliggande fara för kollusion. Enligt förarbetena ska detta förstås på samma sätt som kollusionsfara för häktning enligt 171 § första stycket p. 1 straffeprosessloven.²⁵⁴ För isolering krävs dock att den misstänkte ska ha en reell och konkret möjlighet att utöva kollusion även om hen häktas och underkastas mindre ingripande restriktioner. Vidare krävs att det

²⁴⁸ Se Horn 2017, s. 135.

²⁴⁹ Se Horn 2017, s. 136 ff.

²⁵⁰ Se Ot. prp. nr 66 (2001-2002), s. 52, s. 136.

²⁵¹ Se Horn 2017, s. 146; Ot. prp. nr. 66 (2001-2002), s. 42 ff.

²⁵² Se Horn 2017, s. 159.

²⁵³ Se Åklagarmyndigheten rapport 2011, s. 26.

²⁵⁴ Se Ot. prp. nr 66 (2001-2002), s. 135.

föreligger en sannolikhetsövertikt för att den misstänkte kommer att utnyttja möjligheten att otillbörligen försvåra utredningen om hen inte isoleras fullständigt.²⁵⁵

I 186 a § straffeprocessloven finns tidsgränser för hur länge en misstänkt får isoleras. Tidsgränserna avser den sammanhängande tiden²⁵⁶ och relaterar till det misstänkta brottets straffskala. Enligt 186 a § tredje stycket A) får en misstänkt inte isoleras under längre tid än sex veckor, om misstanken gäller ett brott som kan medföra ett fängelsestraff upp till sex år. Om misstanken gäller flera straffbara handlingar som *tillsammans* kan medföra ett fängelsestraff på sex år eller mer kan den häktade isoleras under längre tid än sex veckor, förutsatt att tungt vägande hänsyn gör det nödvändigt.

Enligt 186 a § tredje stycket B) får en misstänkt inte isoleras under längre tid än 12 veckor om misstanken gäller ett brott som kan medföra ett längre fängelsestraff än sex år. Isolering enligt 186 a § tredje stycket B) kan ske under längre tid än 12 veckor om tungt vägande hänsyn gör det nödvändigt. Isolering utöver 12 veckor kan bli aktuellt i fall av brottslighet med internationella anknytningar och när det är nödvändigt att vidta förundersökningsåtgärder utomlands. Det understryks i förarbetena att det rör det sig om en snäv undantagsregel.²⁵⁷

Om rätten beslutar om restriktioner gäller en särskild motiveringsregel i 186 § tredje stycket (jmf. 186 a § fjärde stycket) straffeprocessloven. Syftet med denna regel är att försäkra att ett beslut om restriktioner fattas på goda grunder och att lagens förutsättningar för restriktioner är uppfyllda. I förarbetena anföras att bestämmelsen fungerar som en rättssäkerhetsgaranti.²⁵⁸

Enligt bestämmelsen ska det av beslutet framgå hur förundersökningen kan bli skadelidande om den misstänkte inte blir ålagd restriktioner. Det är inte tillräckligt att hänvisa till abstrakta omständigheter som gör användningen av restriktioner nödvändigt. Rätten måste utifrån konkret fakta i ärendet ange hur förundersökningen kan bli skadelidande om den misstänkte inte blir ålagd restriktioner.²⁵⁹ Vidare ska det framgå varför restriktionerna inte är ett oproportionerligt ingrepp, vilket innebär att det inte är tillräckligt med ett konstaterande att ingreppet inte är oproportionerligt.²⁶⁰ Horn anför att det förvisso är orealistiskt att ställa stränga krav på rättens

²⁵⁵ Se Øyen 2010, s. 244 f.

²⁵⁶ Se Ot. prp. nr. 66 (2001-2002), s. 54.

²⁵⁷ Se Ot. prp. nr. 66 (2001-2002), s. 54.

²⁵⁸ Se Ot. prp. nr. 81 (1999-2000), s. 27 f.

²⁵⁹ Se Ot. prp. nr. 81 (1999-2000), s. 45.

²⁶⁰ Se Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 45 f.

motivering, eftersom beslutsunderlaget som presenterats av åklagaren ofta är magert, men att det ändå finns en stor förbättringspotential för rättens motiveringar. Genom krav om att rättens motiveringar ska vara så grundliga som möjligt, kommer grundligare övervägningar att göras vilket leder till bättre möjligheter för rätten att värdera kollusionsrisken på ett tillfredsställande sätt.²⁶¹

3.5 Sammanfattande analys

Restriktioner med isolering som följd används i betydligt större omfattning i Sverige jämfört med Norge och Danmark. Som framgått är isolering mycket skadligt för en människa och innebär försämrade förutsättningar för en misstänkt att försvara sig mot de anklagelser som riktas mot hen. Utifrån både humanitetsskäl och rättssäkerhetsskäl måste därför utgångspunkten för en rättslig reglering, som möjliggör att misstänkta personer av förundersökningsmässiga skäl isoleras, vara att isolering endast kan ske när det är nödvändigt. Användandet av isolering ska således präglas av restriktivitet. Denna utgångspunkt har fått betydligt större genomslag i Danmark och Norge jämfört med Sverige. Både rättseffektiviteten och brottspreventionen har kunnat upprätthållas i Danmark och Norge trots att isolering används restriktivt. Mot bakgrund av detta anser jag att motsvarande restriktivitet är möjlig även i Sverige. Frågan är då vad komparationen ger för svar på vilka förändringar som kan göras i svensk rätt för att uppnå en sådan restriktivitet.

Jag anser att undersökningen visat på skillnader i de materiella förutsättningarna för att meddela restriktioner med isolering som följd i Sverige jämfört med Danmark och Norge. I Danmark ställs i lagtexten ett högre krav på den kollusionsrisk som kan motivera en isolering, det gäller ett särskilt proportionalitetskrav och ett särskilt skyndsamhetskrav för förundersökningen. I Norge gäller ett särskilt proportionalitetskrav som bl.a. innebär att fullständig isolering inte får ske om delvis isolering är tillräckligt. Vidare gäller tidsgränser för hur länge isoleringen får pågå i både Danmark och Norge.

Av den svenska lagtexten följer att rätten ska pröva frågan om åklagaren ska ges tillstånd att meddela restriktioner. Den allmänna proportionalitetsprincipen gäller för detta beslut och även för åklagarens beslut om de enskilda restriktionerna. Men proportionalitetskravet är inte särskilt understruket i lagtexten. Det framgår inte särskilt att det krävs ett stort förundersökningsmässigt behov för att uppväga den skada restriktionerna innebär för den häktade. Några tidsgränser finns inte heller, även detta avgörs av den allmänna proportionalitetsprincipen.

²⁶¹ Se Horn 2017, s. 462.

En rättslig lösning som innebär att domstolarna och åklagarna ska tillämpa en allmänt hållen princip, förhindrar inte en restriktiv tillämpning av restriktionsreglerna. En sådan restriktivitet finns dock inte i Sverige. I Danmark och Norge har man uppnått en sådan restriktivitet genom att i lagtext understryka att isolering inte ska användas i andra fall än när det är nödvändigt och genom att förtydliga vilka krav som måste uppfyllas för att så ska vara fallet. Jag anser att det finns anledning att göra motsvarande ändringar i den svenska lagen, för att åstadkomma en förändring i synen på restriktioner inom rättsväsendet. En syn som innebär att restriktioner inte ska användas annat än i undantagsfall, istället för en syn som får till följd att majoriteten av de som häktas också isoleras. Det behövs en ändring i synen på proportionaliteten i restriktionsfrågan i Sverige.

Proportionalitetsprincipen kan liknas vid en vågskål, och jag anser att det finns en skillnad i vad som läggs i respektive vågskål i Sverige jämfört med Danmark och Norge. Detta eftersom den svenska vågen oftare tippar över till favör *för* att restriktioner ska användas. En förklaring kan vara att det intrång och den skada som restriktionerna innebär för den häktade, väger mindre i Sverige. Det gör att kollusionsrisken inte behöver väga särskilt tungt för att restriktioner ska vara proportionerligt. En annan förklaring är att man i Sverige låter kollusionsrisken – behovet av restriktioner – väga betydligt tyngre än vad man gör i Danmark och Norge. Detta görs genom att kollusionsrisken överdrivs, både kvantitativt och kvalitativt. Den vågskål där behovet av restriktioner placeras, blir därför så pass tung att den i många fall väger tyngre än den skada restriktionerna innebär.

För att uppnå en mer återhållsam restriktionsanvändning måste denna syn ändras. En sådan ändring kan naturligtvis uppnås genom att tillämpa befintliga, löst formulerade, regelverk annorlunda. Jag anser dock att en ändring bäst uppnås genom en ny lagstiftning som både tydliggör *när* restriktioner som innebär att den häktade isoleras får meddelas och *hur länge* dessa restriktioner får meddelas. Framförallt dansk rätt innebär en mindre flexibilitet jämfört med svensk rätt vad gäller förutsättningarna för att isolera en misstänkt. Förutom nyss berörda tidsgränser, måste ett godkännande från riksåklagaren inhämtas innan begäran om isolering utöver åtta veckor lämnas in till rätten. Regeln innebär att rättseffektiviteten minskar eftersom det blir krångligare för åklagare att åstadkomma en längre isolering av den misstänkte. Jag tror att det kan göra att åklagare drar sig för att begära isolering utöver åtta veckor, eftersom förfarandet är krångligare. Jag är däremot inte övertygad om att förfarandet vid långa isoleringstider härigenom

blir mer rättssäker. Men om utgångspunkten är att isoleringstiderna generellt är för långa, är det ett sätt att göra det mindre "lätt" för de brottsbekämpande myndigheterna att begära längre isoleringar.

En annan orsak till att restriktioner med isolering som följd används mer i Sverige jämfört med Danmark och Norge, kan vara att delvis isolering inte används i Sverige. Genom delvis isolering måste de brottsbekämpande myndigheterna redan från början göra klart vem den häktade får vistas med eller vilka hen inte får vistas med. Det innebär bättre förutsättningar för att undvika en faktisk isolering av den häktade. Vidare behöver danska åklagare överväga att placera häktade som är medmisstänkta på olika häkten, istället för att isolera dem. Detta får även betydelse för proportionalitetsbedömningen av huruvida en fullständig isolering är befogad, eftersom norska och danska åklagare måste kunna visa varför delvis isolering samt, gällande danska åklagare, varför placering av medmisstänkta på olika häkten, inte är tillräckligt för att begränsa kollusionsrisken. Något liknande behöver inte svenska åklagare visa. Häktade med restriktioner i Sverige som hoppas slippa en faktisk isolering, får sätta sin tro till att Kriminalvården och Åklagarmyndigheten lyckas samverka för att den isoleringsbrytande åtgärden samsittning kommer till stånd – något som sällan sker.

En skillnad i Sverige jämfört med Danmark och Norge som jag tror har betydelse för restriktionsfrågan, är att det i Sverige i slutändan är åklagaren som beslutar om de restriktioner som innebär isolering. I både Danmark och Norge är det en domstolsfråga som är öppen för kontradiktion mellan åklagaren och försvaret. Att det därtill i lag är tydligt angett när isolering får meddelas, innebär goda förutsättningar för försvaret att argumentera emot åklagaren vad gäller behovet av isolering. Jag tror att det gör att restriktionsfrågan blir mer genomtänkt och att restriktioner med isolering som följd inte används om det inte finns ett stort behov av dem. Detta är en rättssäkerhetsgaranti för att restriktioner inte används mer än nödvändigt. Därför anser jag att Häktes- och restriktionsutredningens förslag om att rätten ska besluta om vilka restriktioner den misstänkte ska meddelas, är ett bra förslag.

En annan skillnad mellan länderna finns i motiveringen av restriktionsbesluten. I Danmark och Norge är det ingående reglerat vad ett beslut om isolering ska innehålla och det understryks att bedömningen måste baseras på konkreta omständigheter. Genom formella regler förtydligas således de materiella reglerna. I Sverige räcker det att domstolen konstaterar att åklagaren ska ges tillstånd till restriktioner om det finns en kollusionsfara. Liksom vad gäller häktningsfrågan, anser

jag att detta innebär en fara för att restriktioner meddelas slentrianmässigt eftersom det inte finns effektiva spärrar mot att frågan om behovet av restriktioner blir dåligt besvarad och därmed dåligt genomtänkt. Häktes- och restriktionsutredningen har föreslagit att rätten ska behöva ange skälen till att restriktioner ska meddelas men att skälen ska kunna standardiseras. Jag anser att det begränsar effekten av förslaget, eftersom standardiserade skäl inte innebär lika effektiva spärrar mot en slentrianmässig tillämpning som individualiserade skäl innebär.

Om Häktes- och restriktionsutredningens förslag – om lagstadgad rätt till isoleringsbrytande tid om minst två timmar dagligen för häktade – genomförs och får effekt, kommer Sverige att välja en mycket annorlunda lösning på isoleringsproblematiken jämfört med Danmark och Norge. Istället för att skärpa förutsättningarna för att isolera någon, tillsätts mer resurser i verkställigheten för att begränsa faktiska isoleringar. Det kan visa sig vara en dyr lösning, eftersom det i slutändan blir upp till Kriminalvården att genom personalresurser bryta isoleringen. Det kan därför ifrågasättas utifrån rättseffektivitetssynpunkt, hur väl resurserna används genom denna lösning jämfört med att skärpa förutsättningarna för att meddela restriktioner.

4 Avslutande analys

Häktes- och restriktionsfrågan innebär en tydlig intressekonflikt. Denna intressekonflikt måste hanteras genom en reglering som skapar en rimlig avvägning mellan intressena. Å ena sidan måste de brottsbekämpande myndigheterna ges förutsättningar att utreda brott och lagföra de som begår brott. Om inte detta sker med viss effektivitet, kommer straffrättssystemets brottspreventiva effekter att begränsas. Därför behöver det finnas möjlighet att häkta brottsmisstänkta personer, i fall det finns risk för att de annars vidtar åtgärder som på olika sätt kan försvåra eller omöjliggöra utredningen mot dem. I vissa fall kan det även finnas behov av att använda häktning i brottspreventivt syfte, för att undvika att nya brott begås innan det misstänkta brottet hunnit utredas eller för att upprätthålla allmänhetens förtroende för straffrättssystemet. När det finns en kollusionsfara kan det vidare vara nödvändigt, sett till rättseffektiviteten, att begränsa den häktades kontakter med omvärlden genom restriktioner, vilket kan innebära att den häktade isoleras.

Å andra sidan innebär häktning ett mycket stort ingrepp för den enskilde, ett ingrepp som ligger väldigt nära ett fängelsestraff. Detta ingrepp innebär ett lidande, för en potentiellt oskyldig person, och redan av den anledningen följer av humanitetsskäl att häktning inte ska användas om det inte finns ett stort behov av det. Genom restriktioner som innebär att den häktade isoleras, orsakas den häktade ett mycket stort psykiskt lidande. Restriktioner med isolering som följd bör därför av humanitetsskäl inte användas mer än i undantagsfall. För att försäkra att häktning och restriktioner inte används mer än befogat, är rättssäkerheten central. För mig innebär en stark rättssäkerhet i häktes- och restriktionsfrågor att gällande rätt är utformad på ett sätt som gör att häktning och restriktioner inte används slentrianmässigt, utan endast när det finns ett reellt och konkret behov av det. Vidare ska rättstillämpningen ske på ett sätt som gör att en utomstående kan ha förtroende för att häktning och restriktioner endast används när det finns ett reellt och konkret behov av det.

Norge och Danmark har kritiserats av internationella kontrollorgan för att i omfattande utsträckning isolera personer som är misstänkta för brott. Kritiken har lett till stora förändringar av reglerna med syfte att stärka rättssäkerheten och försäkra att isolering används restriktivt. Ändringarna har gjort att användningen av isolering har sjunkit betydligt i båda länderna. Även Sverige har kritiserats av samma internationella kontrollorgan, men till skillnad från Norge och Danmark har det inte lett till några stora ändringar – varken rättsliga eller faktiska. För mig

framstår detta som märkligt. Min uppfattning är att en del av den svenska självbilden är att Sverige står upp för mänskliga rättigheter och är en ”humanitär stormakt”. När den kritik som riktas mot Sverige går stick i stäv med denna självbild, borde väl ganska stora förändringar ske? Möjligen är självbilden en del av förklaringen till att några stora förändringar inte har skett. Att självbilden inneburit en oförmåga för Sverige att ta åt sig av kritiken. Om Sverige ser sig som en stat som präglas av humanitet och rättssäkerhet, behövs inga stora förändringar för att öka rättssäkerheten och humaniteten i systemet – det behövs bara finjusteringar. Och allt som har gjorts hittills är just finjusteringar. Nu börjar det förhoppningsvis stå klart att det behövs stora förändringar, likt de som har gjorts i Norge och Danmark.

Jag anser att komparationen visat att de danska och norska häktningsreglerna innebär effektivare spärrar mot slentrianmässiga beslut i frågor om häktning och restriktioner, jämfört med de svenska häktningsreglerna. Bland annat eftersom besluten enligt dansk och norsk rätt måste motiveras, att besluten i högre grad måste baseras på konkreta omständigheter i det enskilda fallet och eftersom det finns tidsgränser som förtydligar proportionalitetsprincipen. Jag anser att det finns ett behov av att stärka rättssäkerheten i svensk rätt. Detta bör göras genom att det införs regler som försäkrar att beslut om häktning och restriktioner är välgenomtänkta och baserade på konkreta omständigheter i det enskilda fallet.

I häktningsgrunderna finns rättfärdigandet av att en potentiellt oskyldig person kan frihetsberövas. Gemensamt för de svenska häktningsgrunderna, är att de handlar om att göra en framtidsprognos och bedöma hur stor sannolikheten är för att en viss fara kommer att realiseras. Denna framtidsprognos är förknippad med osäkerheter och svårigheter. För att försäkra att häktning och restriktioner inte används i fler fall än vad som är motiverat, är det viktigt att inte vilka risker som helst accepteras som häktningsgrundande. Vidare bör restriktionsfrågan vara helt underställd rätten. Om rättens prövning avser huruvida åklagaren ska ges tillstånd till en viss restriktionstyp – inte ett generellt tillstånd att meddela restriktioner – anser jag att riskbedömningarna blir mer rättssäkra, bland annat eftersom frågan i högre grad blir föremål för kontradiktion.

När det gäller riskbedömningen av kollusionsfara – som är den häktningsgrund som används mest i Sverige och som kan ligga till grund för restriktioner – anser jag att rättens riskbedömning bör utgå från tre centrala moment.²⁶² Först måste det tas ställning till vilka möjligheter den

²⁶² Jmf. avsnitt 3.7.1.2

häktade har att utöva kollusion, d.v.s. vilka åtgärder den misstänkte kan vidta och som kan skada utredningen. Ju större möjligheter den misstänkte har, desto större kvantitativ risk föreligger. Om riskbedömningen utgår från att den misstänkte är häktad, och frågan är om restriktioner ska meddelas, innebär det att den misstänkte redan har begränsade möjligheter att påverka utredningen, varför den kvantitativa risken är mindre. För att bedömningen ska bli så konkret som möjligt, behöver det anges specifikt vilken typ av otillbörliga åtgärder som den misstänkte har möjlighet att vidta. Nästa moment i riskbedömningen är vilken vilja den misstänkte har att utöva kollusion. När den misstänkte har anknytningar till organiserad brottslighet eller om hen tidigare vidtagit otillbörliga åtgärder till skada för en förundersökning, kan det användas som beslutsunderlag. I annat fall kan en utgångspunkt vara att ju större möjlighet en misstänkt har till att utöva kollusion, desto större är sannolikheten att hen också kommer vilja utöva kollusion. Dessa två moment av riskbedömningen skapar den kvantitativa delen av risken. Det sista momentet är vilken inverkan ett förverkligande av de risker som ansetts föreligga i det enskilda fallet, skulle ha på förundersökningen och åtalet. Detta är den kvalitativa delen av risken. Om följderna av att risken realiserats är att åtal inte kommer kunna väckas, är den kvalitativa risken mycket hög.

Den kvantitativa och kvalitativa risken ska slutligen vägas samman. Ju större risken är kvalitativt, desto mindre behöver den vara kvantitativt för att vara häktnings- och restriktionsgrundande, och vice versa. Denna riskbedömning kan, med vissa justeringar, även användas för bedömningen av recidiv- och flyktfara.

När risken har konkretiserats och det står någorlunda klart vad den innebär, förbättras också möjligheterna att genom en tillämpning av proportionalitetsprincipen, väga risken mot den skada och det intrång som en häktning eller en restriktion innebär för den enskilde. Jag tror att en mer nyanserad riskbedömning kommer leda till att fler restriktionsbeslut, häktningar och omhäktningar anses vara oproportionerliga – eftersom de häktningsgrundande riskerna inte anses vara tillräckligt stora. Vidare bör det inom ramen för proportionalitetsbedömningen ställas högre krav på de brottsbekämpande myndigheterna att begränsa en kollusionsrisk på annat sätt än genom att isolera den häktade, exempelvis genom att placera flera misstänka i samma ärende i olika häkten eller att förbjuda den misstänkte från att umgås med vissa specifikt angivna intagna.

För att försäkra att en riskbedömning likt den jag skissat fram ovan används, behöver beslut om häktning och restriktioner motiveras och baseras på konkreta omständigheter i det enskilda fallet.

Det förutsätter att åklagaren presenterar ett tillräckligt beslutsunderlag för rätten att göra en riskbedömning utifrån. Ingenting hindrar att en sådan riskbedömning görs inom ramen för den idag gällande materiella rätten i Sverige, genom att besluten motiveras mer utförligt av domstolarna och högre krav ställs på åklagarna att presentera ett godtagbart beslutsunderlag. Sverige skulle kunna förtydliga den materiella rätten, liksom man gjort i Danmark och Norge, genom att ändra den formella rätten. När skälen till ett beslut anges, minskar risken för att det dunkelt sagda också var det dunkelt tänkta.

Genom att häktning- och restriktionsbeslut motiveras, kommer det bli enklare för en utomstående att sätta sig in i hur rätten har resonerat och att antingen hålla med eller kritisera resonemanget. Detta möjliggör även för rättsvetenskapen att bidra till utveckling på området. Idag är möjligheterna att göra en rättsfallsstudie angående häktes- och restriktionsfrågorna, mycket begränsade.

Häktning och restriktioner används, som nämnts, för att öka rättseffektiviteten (och i vissa fall av brottspreventiva skäl när det gäller häktning). För att minska behovet av både häktning och restriktioner, behövs rättseffektiviteten stärkas på andra håll inom straffrättsprocessen. Ett sätt att uppnå detta är att förbättra möjligheterna att förebygga kollusionsrisker. Omedelbarhetsprincipen medför att kollusionsrisker gällande muntlig bevisning kan bestå ända tills bevisen tagits upp vid huvudförhandlingen. I både Danmark och Norge görs undantag från denna princip, innebärande att muntlig bevisning kan säkras även under förundersökningen. Utredningen om processrätt och stora brottmål, har kommit med förslag som i stort sett innebär en adoption av de danska och norska undantagen från omedelbarhetsprincipen: att det ska finnas möjlighet att återropa polisförhör som tagits upp med ljud- och bildupptagning samt att det ska finnas möjlighet att hålla ett bevisupptagningssammanträde med syfte att upphöra med en häktning eller restriktioner. Jag anser att det är viktigt att människor i varje tid utformar lag och rätt på ett sätt som bäst möter de utmaningar och svårigheter som präglar deras tid. När omedelbarhetsprincipen infördes, fanns antagligen inte samma problem som vi ser idag – med en omfattande användning av isolering och långa häktningstider. Inte heller fanns möjligheterna att ta upp muntlig bevisning med ljud och bild. Jag är positiv till de förslag som lämnats av Utredningen om processrätt och stora brottmål, även om jag inte närmare har undersökt argumenten för och emot omedelbarhetsprincipen. Eftersom motsvarande ordning tycks fungera i Danmark och Norge, som har en liknande processordning som Sverige, borde det kunna fungera även i Sverige.

En hög rättseffektivitet är beroende av att de brottsbekämpande myndigheterna är effektiva. Det är viktigt att polisen har kompetenta personer som arbetar med brottsutredningarna och att de forensiska undersökningarna kan ske snabbt och rättssäkert. Det är därför med viss oro som jag läser om en alltmer ineffektiv polis och att polisyrket blivit ett yrke som allt färre vill ägna sig åt och som allt fler flyr ifrån. Polisens effektivitet eller ineffektivitet, innebär följder på andra håll i straffrättssystemet. Det vore en mycket dålig ordning om polisen var så ineffektiv, att samhället behövde välja mellan att låta vissa brott förbli ouppklarade eller att häkta personer och underkasta dem restriktioner under mycket lång tid, för att ge polis och åklagare förutsättningar till framgångsrika åtal och förundersökningar. För att behovet av häktning och restriktioner ska minskas, är det därför viktigt att man från politiskt håll arbetar för att polismyndigheten görs så effektiv som möjligt.

Sammanfattningsvis behövs det hållas flera tankar i huvudet samtidigt när det gäller reformbehovet, och inte endast de som jag tagit upp i detta avsnitt. Vi lever i en tid där röster om hårdare tag mot brottslingar hörs allt högre. Från riksdagen hörs åsikter om att domare är syltryggar som inte häktar tillräckligt ofta. Att i en sådan tid arbeta för att häktning och restriktioner ska beslutas i mer restriktiv utsträckning, tror jag är svårt. Men jag hoppas att Sverige kommer lyckas vidta nödvändiga reformer av häktnings- och restriktionsreglerna och närma sig den utveckling som har skett i Danmark och Norge.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Kommittédirektiv 2015:80	Färre i häkte och minskad isolering
SOU 1977:50	Häktning och anhållande
SOU 1985:27	Gripen – anhållen – häktad Straffprocessuella tvångsmedel m.m.
SOU 2016:52	Färre i häkte och minskad isolering
SOU 2017:98	Tidigare förhör – nya bevisregler i brottmål
Prop. 1986/87:112	Om anhållande och häktning m.m.
Prop. 1997/98:104	Behandlingen av häktade

Myndighetspublikationer

Brottsförebyggande rådet, *Att minska isolering i häkte Lägesbild och förslag*, Brå 2017:6,

Brottsförebyggande rådet, 2017, [cit. Brå rapport 2017]

Holmgren, Bengt, Frisell, Thomas och Runeson, Bo, *Psyisk hälsa hos häktade med restriktioner*, Kriminalvården, Norrköping, 2011, [cit. Holmgren m.fl. 2011]

Kriminalvården, Årsredovisning 2016, [cit. Kriminalvårdens årsredovisning 2016]

Riksåklagaren, *Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider*, RÅR 2015:1, Åklagarmyndigheten, 2015, [cit. RÅR 2015:1]

Åklagarmyndigheten, *Restriktionsprojektet del 2 Häktning och restriktioner – en europeisk utblick*, Åklagarmyndigheten, 2011, [cit. Åklagarmyndigheten rapport 2011]

Åklagarmyndigheten, *Häktningstider och restriktioner*, Åklagarmyndigheten, januari 2014, [cit. Åklagarmyndigheten rapport 2014]

Åklagarmyndigheten, *Årsredovisningar 2015–2016*, [cit. Åklagarmyndighetens årsredovisning 2015-2016]

Utländskt material

Lagar

Danmark

Grundloven	Lov nr. 169 af 1953-06-05
Retsplejeloven	Lovbekendtgørelse nr. 1101 af 2017-09-22
Straffeloven	Lovbekendtgørelse nr. 977 af 2017-08-09
Varetægtsbekendtgørelsen	Lovbekendtgørelse nr. 1037 af 2016-07-02

Norge

Straffeloven	Lov 20 mai 2005 nr 28 Lov om straff (straffeloven)
Straffeprosessloven	Lov 22 mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Förarbeten

Danmark

Bet. 728/1974	Betænkning om Anholdelse og varetægt, Afgivet af det af justitsministeriet den 16 januar 1968 nedsatte udvalg, Betænkning nr 728, 1974
Bet. 975/1983	Betænkning om Varetægtsfængsling i voldssager, Afgivet af justitsministeriets strafferetsplejeudvalg, Betænkning nr. 978, 1983
Bet. 1358/1998	Betænkning nr. 1358 1998, Betænkning om varetægtsfængsling i isolation, Afgivet af justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg, 1998
Bet. 1469/2006	Betænkning nr. 1469/2006, Betænkning om varetægtsfængsling i isolation etter 2000-loven, afgivet af Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg, 2006

Bet. 1492/2007

Betænkning om Begrænsning af langvarige sigtelser og varetægtsfængslinger, Afgivet af Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg, Betænkning nr. 1492, 2007

Norge

NOU 1980:28

Varetektsfængsling

NOU 2016:24

Ny straffeprosesslov

O.t.prp. nr 53 (1983–1984)

Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven m.m.

O.t.prp. nr 81 (1999–2000)

Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfængsling mv.)

O.t.prp. nr 66 (2001–2002)

Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfængsling i isolasjon mv.)

O.t.prp nr. 62 (2002–2003)

Om endringer i straffeloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)

Myndighetspublikationer

Danmark

Rigsadvokaten, *Anvendelsen af langvarige varetægtsfængslinger i 2015*, Köpenhamn, 2016 [cit.

Rigsadvokaten 2016, langvarige varetægtsfængslinger]

Rigsadvokaten, *Anvendelsen af varetægtsfængsling i isolation i 2015*, Köpenhamn, 2016, [cit.

Rigsadvokaten 2016, varetægtsfængsling i isolation]

Norge

Kriminalomsorgen, *Kriminalomsorgens årsstatistik 2013–2016*, [cit. Norska Kriminalomsorgens årsredovisning 2013–2016]

Rapporter från internationella organ

Committee against Torture, *Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden*, CAT/C/SWE/6-7 (2014), [cit. CAT 2014]

Council of Europe, *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 9 to 18 June 2009*, CPT/inf (2009) 34, [cit. CPT 2009]

Council of Europe, *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 18 to 28 May 2015*, CPT/INF (2016), [cit. CPT 2016]

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2013, [cit. Asp m.fl. 2013]

Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2 uppl., Nordstedts juridik, Stockholm, 2003, [cit. Bogdan 2003]

Brosveet, Anders, ”Nye regler om isolasjon ved varetektsfengsling – mer enn bare flytting av kompetanse”, *Tidsskrift for strafferett* nr. 1 2003, s. 71-82, [cit. Brosveet 2003]

Bylund, Torleif, *Tvångsmedel I*, 1 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 1993, [cit. Bylund 1993]

Dahlgren, Niklas och Lindborg, Jens, ”Något om häktning vid kollusionsfara”, *JT* Nr 2 2017/18, *JT Debatt*, s. 494– 512, [cit. Dahlgren & Lindborg 2017]

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif och Edelstam, Henrik, *Rättegång Tredje häftet*, 7 uppl., Nordstedts juridik, Stockholm, 2006, [cit. Ekelöf m.fl. 2006]

Gammeltoft–Hansen, Hans, *Varetagtsfængsling*, Juristforbundets Forlag, Köpenhamn, 1976, [cit. Gammeltoft-Hansen 1976]

Gammeltoft–Hansen, Hans, *Strafferetspleje II*, 1. uppl., Jurist- og Økonomforbundets forlag, Köpenhamn, 1989 [cit. Gammeltoft-Hansen 1989]

Gregaard Brandi, Sofie-Amalie och Winther, Cecilie Boel, *Varetægtsfængsling i praksis*, Karnov Group Denmark, 2017, [cit. Gregaard Brandi & Winther 2017]

Havre, Merete, *Varetektsfængsling og proporsjonalitetsprinsippet – en balansetest*, Cappelen Damm Akademisk, 2015, [cit. Havre 2015]

Horn, Thomas, Nielsen, Johannes F., Rua, Marte och Scharff Smith, Peter, ”Isolasjon i skandinaviske fengsler Skandinavisk praksis og etableringen av et skandinavisk isolasjonsnettverk”, *Kritisk Juss* 2013 (39), s. 170–191, [cit. Horn m.fl. 2013]

Horn, Thomas, *Fullstendig isolasjon ved risiko for bevisforspillelse Rettspolitiske vurderinger*, Fagbokforlaget, Bergen, 2017, [cit. Horn 2017]

Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdlära*, 4 uppl., Nordstedts juridik, Stockholm, 2014, [cit. Jareborg & Zila 2014]

Kleineman, Jan, ”Rättsdogmatisk metod”, i Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21–45, [cit. Kleineman 2014]

Knutsson, Johannes, ”Situationell brottsprevention”, *SvJT* 1998, s. 230–256, [cit. Knutsson 1998]

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, 3 uppl., Karnov Group Sweden, Stockholm, 2012 [cit. Lindberg 2012]

Lindow, Sofia, ”Häktningsspårestningar, falska erkännanden och bevisvärdering”, *SvJT* 2009, s. 15–31, [cit. Lindow 2009]

Mellqvist, Mikael, ”Om tro, tyckande och vetande”, *SvJT*, 2013, s. 753–778, [cit. Mellqvist 2013]

Myhrer, Tor Geir, *Andenas' Norske Straffeprosess*, 4 uppl., Universitetsforlaget, Oslo, 2009, [cit. Myhrer 2009]

Nordlöf, Kerstin, *Straffprocessuella tvångsmedel Gripande Anhållande och Häktning*, Stockholms universitet, 1987, [cit. Nordlöf 1987]

Persson, Mareike, Holm, Erik och Örnemark Hansen, Helén, ”I Oberried står inte tiden stilla – om häktningstider i Sverige och Tyskland”, *Festskrift till Dan Frände*, JFT 2–4/2017, s. 562–572, [cit. Persson m.fl. 2017]

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare Ämne, material, metod och argumentation*, 3. uppl., Nordstedts juridik, Stockholm, 2015, [cit. Sandgren 2015]

Scharff Smith, Peter och Jakobsen, Janne, *Varetagtsfængsling Danmarks hårdeste straf?*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, Köpenhamn, 2017, [cit. Scharff Smtih & Jakbosen 2017]

Smith, Eva, Jochimsen, Jørgen, Kistrup, Michael och Lund Poulsen, Jakob, *Straffeprocessen*, 1 uppl., Forlaget Thomson, Köpenhamn, 2005, [cit. Smith m.fl. 2005]

Smith, Eva, Jochimsen, Jørgen, Kistrup, Michael och Lund Poulsen, Jakob, *Straffeprocessen*, 2 uppl., Forlaget Thomson, Köpenhamn, 2008, [cit. Smith m.fl. 2008]

Träskman, Per Ole, ”Påföljd, proportionalitet och prioritering av samhällsstraff”, SvJT 2003, s. 173–194, [cit. Träskman 2003]

Zila, Josef, ”Om rättssäkerhet”, SvJT 1990, s. 284–305, [cit. Zila 1990]

Øyen, Ørnulf, ”Varetektsfængsling ved fare for bevisforspillelse”, Jussens Venner 2010, s. 219–254, [cit. Øyen 2010]

Elektroniska källor

Eriksson, Tobias, Fitger, Peter, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar, Renfors, Cecilia och Sörbom, Monika, Rättegångsbalken (20 juni 2017, Zeteo), kommentaren till 24 kap. 1 §, <zeteo.wolterskluwer.se>, hämtad 2017-12-03, [Cit. Fitger m.fl., Rättegångsbalken (20 juni 2017, Zeteo)]

Jochimsen, Jørgen, Retsplejeloven, Karnovs noter, kommentaren till 770 a §, <pro.karnovgroup.dk>, hämtad 2017-12-03, [cit. Karnovs noter, 770 a § retsplejeloven]

Kriminalvården, Säkerhet för intagna, <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/hakte/sakerhet-och-tillsyn/>, hämtad 2017-12-03, [cit. Kriminalvårdens hemsida, Säkerhet för intagna]

Nationalencyklopedin, humanitet, <<http://ne.se.ludwig.lub.lu.se>>, hämtad 2017-12-03, [cit. Nationalencyklopedin, humanitet]

SVT Nyheter, ”Självordsförsök i svenska häkten ökar – ett fall varje vecka”, publicerad 20 mars 2017 06:16, <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sjalvmordsforsok-sker-varje-vecka-i-svenska-hakten>>, hämtad 2017-12-03, [cit. ”Självordsförsök i svenska häkten ökar – ett fall varje vecka”]

Rättsfallsförteckning

Sverige

NJA 1984 s. 559

NJA 1985 s. 868

NJA 1987 s. 878

NJA 1995 s. 3

NJA 1997 s. 368

NJA 2004 s. 547

NJA 2011 s. 518

NJA 2015 s. 702

Norge

RT 2002 s. 842

RT 2006 s.1169

RT 2009 s. 1613